

**LAHJOITTAMISEEN ROHKASEVAT MOTIVAATIOOTEKIJÄT
YHTEISVASTUUKERÄYKSEN KERÄYSESITEISSÄ**

**Teologisen etiikan ynnä
uskonnonfilosofian pro gradu –tutkielma**

**Toukokuu 2004.
Anu Siikaniva**

SISÄLLYSLUETTELO:

1. JOHDANTO 1

2. KATSAUS YHTEISVASTUUKERÄYKSEN HISTORIAAN 6

- 2.1. Yhteisvastuukeräyksen alku 6
- 2.2. Kansainvälisen vastuun tiedostaminen 9
- 2.3. Laman vaikutus Yhteisvastuukeräykseen 14

3. ITSEKKYYS JA PALKINNOT AUTTAMISEN MOTIIVEINA 20

- 3.1. Palkitseminen Yhteisvastuukeräyksen osallistumiseen motivoivana tekijänä 20
- 3.2. Avustustyön periaatteet Lutherin lahjoittavan rakkauden näkökulmasta 27
- 3.3. Itsekkyys ihmisen toiminnan motivaationa 30

4. IHMISELTÄ IHMISELLE – LÄHIMMÄISYYTEEN LIITTYVÄT MOTIIVIT 35

- 4.1. Lähimmäinen Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteissä 35
 - 4.1.1. Lähimmäinen hädänalaisena ja apua tarvitsevana 35
 - 4.1.2. Apua vastaanottava lähimmäinen 39
- 4.2. Lähimmäinen luterilaisen sosiaalietiikan näkökulmasta 43
 - 4.2.1. Laupiaan samarialaisen esimerkki ja Kultainen sääntö toimintaa ohjaavina periaatteina 43
 - 4.2.2. Yksilön vastuu omasta toimeentulostaan 48

5. AUTTAMINEN VAIKUTTAMISENA – MAHDOLLISUUS MUUTOKSEEN 53

- 5.1. Auttamiseen rohkaiseminen keräysesitteissä 53
 - 5.1.1. Auttamisen vaikuttavuus ja luottamuksen herättäminen 53
 - 5.1.2. Auttamisen merkitys arvojen ja ihanteiden näkökulmasta 58
- 5.2. Köyhyys yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi 63
- 5.3. Kirkko auttajana – vastuun ja vaikuttamisen näkökulmat 66

6. LOPPUKATSAUS 70

7. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS 76

1. JOHDANTO

Luterilaisessa kirkossa armeliaisuus ja hyväntekeväisyys eivät ole olleet erityisen merkittävä osa yksilön hengellistä elämää. Armeliaisuuteen on suhtauduttu ennemminkin epäilevästi eikä se ole saanut kulttuurissamme vastaavanlaista asemaa kuin esimerkiksi Etelä- ja Keski-Euroopan katolisissa maissa taikka Yhdysvalloissa. Yksittäisten ihmisten harjoittaman hyväntekeväisyyden sijaan Pohjoismaissa on yleisesti totuttu ajatukseen, jonka mukaan julkisen vallan eli valtion ja kuntien velvollisuus on hoitaa hyväntekeväisyysjärjestöille perinteisesti kuuluneita tehtäviä. Yksittäisen ihmisen panos näkyy lähinnä jaettavan hyvinvoinnin kokoamiseen liitetyissä velvoitteissa. Vapaaehtoisuuden sijaan osallistumme käytännössä veroja maksamalla lähimmäistemme hyvinvoinnista huolehtimiseen. Toisaalta armeliaisuuden ajatus ei ole täysin tuntematon myöskään Pohjoismaisessa luterilaisessa yhteiskunnassa. Vuosittain meillä toteutetaan lukuisia erilaisia keräyksiä, joissa yksityisiä ihmisiä pyydetään lahjoittamaan rahaa hyväntekeväisyyteen. Yksi tällainen keräys on luterilaisen kirkon diakonian suurtahtuma Yhteisvastuukeräys, jota tutkin työssäni.

Yhteisvastuukeräyksestä on aiemmin tehty tiedekunnassamme kolme opinnäytetyötä, jotka ovat kaikki käytännöllisen teologiaan alaan liittyviä. Maija Kantoniemen ja Kirsi Tapiolan työt tarkastelevat Yhteisvastuukeräystä kiinnittämällä huomiota sekä keräyskohteisiin, keräystapoihin, tulokseen että tuotonjakoon. Kantoniemi on perehtynyt työssään siihen jaksoon Yhteisvastuukeräyksen historiasta, joka kattaa keräyksen alkuvuodet sekä keräyksen laajentumisen ulkomaisiin keräyskohteisiin. Sitä vastoin Tapiola on valinnut näkökulmakseen nimenomaan vuoden 1994 Yhteisvastuukeräyksen, jonka teemana olivat lapset. Henrietta Grönlund on tarkastellut omassa tutkielmassaan Yhteisvastuukeräystä kerääjien kannalta. Grönlund on pyrkinyt työssään selvittämään keräykseen osallistuvien vapaaehtoisten kerääjien arvoja ja uskonnollisuutta, toimintaan ryhtymisen syitä sekä näiden kahden tekijän liittymistä toisiinsa.¹ Yhteisvastuukeräystä on siis aiemman tutkimuksen valossa

¹ Kantoniemi (1972); Tapiola (2000); Grönlund (2003).

lähestytty erityisesti sen käytännön toiminnan ja toteutuksen näkökulmasta; toiminnan takana oleviin tekijöihin ei sitä vastoin juurikaan ole puututtu.

Tutkielmien lisäksi aihepiiriä on käsitelty myös Tapio Leskisen väitöskirjassa *'Globaalin auttajän arvot ja moraalit'*, jossa tarkastellaan suomalaisten arvoja ja kehitysyhteistyöasenteita sekä osallistumista kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyötoimintaan ja keräyksiin. Leskisen tutkimus tarjoaa ajankohtaista tietoa avustustoimintaan ja keräyksiin osallistuvien motivaatiosta sekä myös siitä, miksi osallistumisesta kieltäydytään. Lisäksi tutkimus sisältää nimenomaan Yhteisvastuukeräyksen kannalta viitteitä siitä, millaisia olettamuksia ja arvoja sen organisoimaan avustustyöhön sekä itse Yhteisvastuukeräykseen liitetään.²

Missään näistä tutkimuksista Yhteisvastuukeräystä ei ole lähestytty eettisestä näkökulmasta siten, että sen toiminta-ajatusta tai toiminnan periaatteita olisi pyritty tarkastelemaan etiikan teorioiden näkökulmasta. Tämän puutteen pyrin tutkielmassani korjaamaan. Koska keräykseen osallistuminen edellyttää vapaaehtoisuutta, keskityn työssäni erityisesti toiminnan motivaatiota koskeviin kysymyksiin. Tutkimustehtävänäni on esitellä erityisesti niitä keinoja ja tapoja, joita Yhteisvastuukeräys on käyttänyt ihmisten houkuttelemiseksi osallistumaan keräykseen. Tutkin myös, kuinka nämä keinot sopivat yhteen luterilaisen sosiaalietiikan kanssa.

Tutkimuksen aineiston muodostavat Kirkkopalveluiden arkistosta löytyvät Yhteisvastuukeräyksestä vuosittain julkaistut keräysesitteet vuoteen 2003 saakka. Keräysesitteiden systemaattinen tallennus on aloitettu vasta keräyksen myöhemmässä vaiheessa ja tämän vuoksi alkuvuosien esitteitä ei aineistosta löydy. Ajallisesti yhtenäinen aineisto kattaa vuodet 1979-2003. Tältä ajalta keräyksestä on tallella joko suomen- tai ruotsinkielinen esite. Tämän lisäksi yksittäisiä keräysesitteitä löytyy myös vuosilta 1959, 1960 ja 1974. Keräysesitteissä esitellään vuosittainen keräyskohde tai -teema sekä kerrotaan keräyksen toteuttajasta ja toimeenpanijasta, Oman tulkintani mukaan ne ovat eräänlainen keräyksen käyntikortti tai tiedote.

² Leskinen (2003).

Esitteet eivät ole kovin laajoja, useimmat ovat A4-kokoisia arkkeja. Sekä keräyksen ulkomaisille että kotimaisille kohteille on yleensä annettu yhtä paljon näkyvyyttä niin, että käytettävissä oleva tila on pyritty jakamaan tasan niiden kesken. Esitteissä on käytetty myös kuvia ja kaavioita. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin jättänyt kuvat ja kaaviot aineiston ulkopuolelle ja keskittynyt analysoimaan ainoastaan esitteiden tekstejä. Kuvamateriaalin jättäminen aineiston ulkopuolelle on mielestäni perusteltua, sillä se olisi laajentanut tutkittavaa aineistoa merkittävästi.³

Koska keräyksen varhaisimmilta vuosilta vastaavaa materiaalia ei ole saatavilla, olen täydentänyt keräysesitteiden muodostamaa aineistoa muutamilla muilla Yhteisvastuukeräyksen toiminnan alkuvuosien esitteillä. Vuosilta 1973 ja 1977 on tallella Yhteisvastuukeräyksen päätoimikunnan tervehdykset, jotka osittain vastaavat keräysesitteiden sisältöjä. Yhteistä niille on, että molemmissa esitellään vuosittaista keräyskohdetta ja keräyksen tavoitteita. Sitä vastoin keräyksen toimeenpanijoiden ja esimerkiksi tuotonjakoon liittyvää tietoa ei ole samalla tavoin esitetty tervehdyksissä kuin keräysesitteissä. Tervehdysten ja keräysesitteiden lisäksi aineistoon on otettu myös yksittäinen Tampereen evankelis-luterilaisten seurakuntien Yhteisvastuukeräyksen keräysesite vuodelta 1967.

Tutkielmani näkökulma on eettinen. Olen toteuttanut tutkimuksen referoimalla ja analysoimalla yllä esittelemääni aineistoa sekä erilaisia tekstikokonaisuuksia ja pyrkimällä muodostamaan niiden pohjalta tutkimustehtävän kannalta mielekkäitä temaattisia kokonaisuuksia.

Tutkielma jakaantuu esitystavaltaan neljään päälukuun, jotka käsittävät luvut 2-5. Ensimmäisen pääluvun tarkoituksena on perehdyttää lukija Yhteisvastuukeräyksen historiaan. Ensisijaisesti pyrin nostamaan esiin keräyksen

³ Yhteisvastuukeräyksen kuvallista viestintää ei olla juurikaan tutkittu. Tuija Siltanen on esitellyt keräyksen 40.-vuotiskirjassa lyhyesti Yhteisvastuukeräyksen julisteiden pohjalta keräyksen viestinnässä tapahtuneita muutoksia 80-luvulle tultaessa. Esityksessään Siltanen on pyrkinyt kiinnittämään huomiota julisteiden tyylissä tapahtuneisiin muutoksiin. Siltanen (1989).

taitekohtia, jotka ovat vaikuttaneet myös keräyksen toimintaan sekä keräysorganisaation diakonisen itseymmärryksen muodostumiseen. Tällaisina taitekohtina pidän ensinnäkin keräyskohteiden muutosta vuonna 1963, jolloin osa keräyksen tuotosta jaettiin ensimmäistä kertaa ulkomaisiin avustuskohteisiin. Toinen merkittävä kohta on 1990-luvun taloudellinen lama, joka näkyy selvästi myös keräyksessä.

Seuraavat kolme lukua käsittelevät tarkemmin itse tutkimusaihetta. Jokaisessa luvussa tarkastellaan yhtä aiheen kannalta olennaista temaattista kokonaisuutta niin, että siinä esitellään sekä luterilaiseen auttamiskäsitykseen liittyviä näkökohtia että Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteistä kokoamiani tapoja vaikuttaa osallistumismotivaatioon. Luterilaista avustustyötä käsittelevien lähteiden hajanaisuuden vuoksi en esitä työssäni yhtä yhtenäistä tapaa ymmärtää auttamiseen ja hyvän tekemiseen liitettyjä näkökulmia, vaan valitsemani esitystavan tarkoituksena on korostaa aiheeseen liittyvien erilaisten näkökulmien valinnanmahdollisuutta. Tässä tarkoituksessa käytän apunani suomalaista luterilaisen etiikan tutkimustraditiota. Tukeudun ensisijaisesti Antti Raunion tutkimukseen, joissa on käsitelty Lutherin Kultaisen säännön tulkintaa sekä rakkaus-käsitystä. Tutkimuksen pohjalta kirjoittamissaan artikkeleissa Raunio on pohtinut kristillisen avustustyönperusteita, esittänyt vertailuja eri kirkkokuntien sosiaalieettisestä opetuksesta sekä ottanut kantaa reformaation aikaansaamiin yhteiskunnallisiin muutoksiin.⁴ Raunion tutkimuksia täydentävät Tuomo Mannermaan ja Simo Knuutilan esittämät huomiot lähimmäisenrakkaudesta ja luterilaisesta identiteetistä sekä Jaana Hallamaan artikkelit, jotka käsittelevät työtä, toimeentuloa ja suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa.

Ensimmäinen kokonaisuus käsittää keräysesitteiden näkökulmasta palkitsemiseen liittyvät tavat motivoida lahjoittajia. Oman tulkintani mukaan palkitsemisen taustalla on ajatus ihmisen haluttomuudesta auttaa ilman vastalahjaa, mikä viittaa toiminnan kannalta itsekkäisiin motiiveihin. Vertaan itsekkyyttä Antti Raunion näkemykseen kristillisen avustustyön perusteista, joka korostaa ensisijaisesti lahjan antamisen ajatusta. Raunion esittämä kuvaus liittyy kiinteästi Martti

⁴ Raunio (1989); (1994); (1999); (2000); (2002).

Lutherin lahjoittavan rakkauden ajatukseen. Tämän lisäksi luvussa pohditaan luterilaisen ihmiskäsityksen ja siihen liittyvän itsekkyyden merkitystä ja asemaa erityisesti kristillisen ja luterilaisen avustustyön kannalta.

Toinen kokonaisuus nostaa esiin keräysesitteistä löydetyn motivointikeinon, jossa osallistumiseen pyritään rohkaisemaan lähimmäisyyden kautta. Olen erottanut lähimmäisyydestä käytetyt esitystavat kahteen osaan sen mukaan kuvataanko niissä ihminen ensisijaisesti avuntarvitsijana vai avun vastaanottajana. Tätä taustaa vasten esittelen luterilaisen suhtautumistavan lähimmäiseen ja hänen tarpeisiinsa. Käytän esimerkkeinä laupiaan samarialaisen vertausta ja Kultaista sääntöä sekä niihin liittyviä toimintaan kohdistuvia ohjeita. Lisäksi lähimmäisyyttä tarkastellaan nykyaikaisen luterilaisen hyvinvointiyhteiskunnan kontekstissa. Pyrkimyksenä on lyhyesti esittää millaisia odotuksia ja olettamuksia yhteiskunnassa asetetaan avun tarvitsijoille ja vastaanottamiselle.

Kolmas temaattinen kokonaisuus keskittyy kuvaamaan motivointitapoja, jotka nostavat esiin epäoikeudenmukaisuuden ja köyhyyden vastustamisen. Esitteistä löydettyt keinot jakaantuvat kahteen ryhmään sen mukaan on niissä pyritty viittaamaan auttamisella konkreettisesti saavutettuihin tuloksiin vai arvoihin. Molemmilla lähestymistavoilla on joka tapauksessa pyritty antamaan luotettava kuva auttamisen vaikuttavuudesta ja tavoitteista. Esitteiden antamalle kuvalle köyhyyden vastustamisesta haetaan perusteita Lutherin omaisuutta ja omistamista käsittelevistä teksteistä, joissa korostetaan Lutherin köyhyydelle antamaa uutta yhteiskunnallista merkitystä. Lopuksi perehdytään kirkon ja valtion auttamistyötä koskevaan työnjakoon, sen vaikutuksiin ja vaikutusten esilläoloon sekä kirkon avustustyössä yleensä että Yhteisvastuukeräyksessä.

2. KATSAUS YHTEISVASTUUKERÄYKSEN HISTORIAAN

2.1. Yhteisvastuukeräyksen alku

Tämän luvun tarkoituksena on perehtyä Yhteisvastuukeräykseen historiaan. Tarkoitukseni on esitellä keräyksen vaiheita käyttämällä pääasiallisina lähteinä kahta historiallista katsausta Yhteisvastuukeräykseen; Riikka Härkösen toimittamaa kirjaa *Yhteisvastuun ajankuvat* sekä Mikko Malkavaaran artikkelia *‘Yhteisvastuun viisi vuosikymmentä’*. Härkösen kirjassa Yhteisvastuukeräyksen historiaa on tarkasteltu vuosittain nostamalla esiin sekä yhteiskunnallisesti merkittäviä tapahtumia kotimaasta ja ulkomailta että mainintoja Yhteisvastuukeräyksen teemoista ja kohteista. Malkavaara esittelee Yhteisvastuukeräyksen historian jakamalla sen neljään painopisteiltään erilaiseen kauteen. Jokaisen kauden yhteydessä esitellään keräyskohteita, keräysvarojen käyttöä ja keräyksen tuoton kehitystä sekä toisaalta eräänlaisen työnäyn eli diakoniakäsityksen kehitystä. Tässä esityksessäni olen tietoisesti jättänyt vähemmälle huomiolle keräyksen hallinnossa tai keräystuotoissa tapahtuneet muutokset, sillä tarkoitukseni on tuoda esiin ideologiassa, tarkoituksessa ja päämäärissä tapahtuneita muutoksia. Taustaluvun tarkoitus onkin tarjota katsaus Yhteisvastuukeräyksen avustuskohteiden sekä toiminnan tarkoituksen ja työnäyn historiaan.

Vuonna 1950 järjestettiin ensimmäisen kerran valtakunnallinen koko kirkon diakoniatyön organisoima Yhteisvastuukeräys. Malkavaaran mukaan keräyksen perustamista puolsivat tuolloin sekä maan sen hetkinen tilanne että aiemman keräysorganisaation toiminnan loppuminen. Kaksi perättäistä katovuotta olivat aiheuttaneet aliravitsemusta sekä sairautta, johon ei näyttänyt löytyvän apua, sillä aiemmin varainkeräystä hoitanut Kansan apu -keräys lopetti toimintansa 1949. Katovuosien aiheuttamien ongelmien lisäksi työttömyys vaikeutti monin paikoin perheiden toimeentuloa.⁵ Keräyksen alkuaikoina kirkossa käytiin aktiivista keskustelua kirkon tehtävästä ja olemuksesta. Keskustelussa asetettiin vastakkain kirkon sosiaalinen vastuu ja hengellinen herätys. Kun sosiaalisen vastuun

⁵ Malkavaara 2000a, 129-130.

korostamisesta tuli kirkon yhteisten toimielinten ja koko kirkon vallitseva ajattelutapa, se vaikutti suoraan myös kirkon toimintaan. Yhteiskunnallisen vastuun ja tätä näkemystä tukevien uusien toimintatapojen etsiminen kirkossa vahvistui. Uusia työmuotoja olivat perheneuvonta, päiväkerhoto ja omalta osaltaan myös Yhteisvastuukeräys.⁶

Vaikka Yhteisvastuukeräyksen aloittamiseen näytti erityisesti vaikuttaneen kirkon sisällä tapahtunut linjaus, jonka mukaan sosiaalinen vastuu ymmärrettiin aiempaa voimakkaammin myös kirkon tehtäväksi, keräys ei halunnut toiminnallaan viestittää ainoastaan yhteiskunnallisesta vaikuttamistyöstä. Sen rinnalla keräys halusi viestiä myös julistuksellisesti. Tähän viittasi selvästi keräyksen toiminnalle asetut tehtävät. Ensinnäkin keräyksellä haluttiin edistää käytännöllistä diakonista vastuunkantamista seurakunnissa. Tämä tehtävä näyttäisi Malkavaara mukaan liittyneen erityisesti palvelua ja sosiaalista vastuuta korostaneeseen uuskansankirkolliseen perinteeseen. Toisaalta keräyksen luonteeseen pystyttiin luontevasti sovittamaan myös julistuksellinen näkökulma, sillä kerääjät voitiin nähdä seurakunnan lähettiminä evankeliumin sanansaattajina.⁷ Yhteisvastuukeräystä ei siis pyritty perustelemaan teologisesti ainoastaan sosiaalisen vastuun vaan myös julistuksen näkökulmasta. Julistuksen katsottiin sopivan yhteen aktiivisen toiminnan kanssa, eikä sitä nähty sen kilpailijana tai vastakohtana.

Kolme seikkaa tuki Yhteisvastuukeräyksen aloittamista; selkeä avuntarve, keräystoimintaa ja apua organisoivien tahojen vähäisyys sekä toiminnan aloittamiselle suotuisa hengellinen ympäristö. Kirkon uudet toimintamuodot, jollainen myös Yhteisvastuukeräys on, pyrkivät lähestymään ihmisiä heidän omista lähtökohdistaan ja tarpeistaan käsin. Omaksuessaan sosiaalisen vastuun kantamisen ja palvelun osaksi identiteettiään kirkko näytti ottavan entistä selvemman askeleen kohti ihmisten jokapäiväistä arkea ja hätää.

⁶ Malkavaara 2000a, 141.

⁷ Malkavaara 2000a, 141.

Keräyksen alussa vuosina 1950-1962 tuotto jaettiin pelkästään kotimaahan. Keräysvaroin toteutetussa toiminnassa korostuivat avun konkreettisuus sekä toisaalta avun kohdistaminen kirkon oman diakoniatyön kautta suoraan puutteessa oleville. Härkösen mainitsemia esimerkkejä avustuskohteista olivat huonokuntoisten asuinrakennusten korjaukset, lehmän tai hevosen hankkiminen köyhille kodeille tai lahjakkaiden lasten ohjaaminen kouluun. Erityisryhmät huomioitiin myös; invalideille hankittiin pyörätuoleja, vanhuksille parempia sänkyjä ja äideille järjestettiin virkistystoimintaa.⁸ Edellä lueteltujen kohteiden lisäksi nimettiin vuosittain vaihtuvia teemoja, joihin seurakuntia kehoitettiin erityisesti sinä vuonna ohjaamaan keräysvaroja. Tyypillisesti teemat liittyivät johonkin vaikeuksissa olevaan erityisryhmään, jonka ongelmat haluttiin kunakin vuonna tuoda esiin. Tämän lisäksi osa keräyksen tuotosta ohjattiin järjestöjen toimintaan kuten diakonissalaitoksille. Yhteisvastuukeräyksen alkuvuosien toimintaa onkin luonnehdittu ennen kaikkea seurakuntadiakoniseksi.⁹ Tällä Malkavaara oletettavasti tarkoittaa sitä merkittävää osaa, joka seurakunnalla oli koko keräyksen kannalta. Seurakunnathan järjestivät itse keräämisen, saivat merkittävän osan keräystuotoista käyttöönsä sekä suoraan että välillisesti hiippakuntien kautta. Kerätyillä varoilla seurakuntien oli mahdollista edelleen organisoida oman alueen tarpeita vastaavaa toimintaa ja avustustyötä.

Toisaalta keräykseen näyttää tuolloin liittyneen myös erityisen vahvasti kansaa yhdistävä tai kansakunnan yhteishenkeä vahvistava piirre. Keräys perustettiin tilanteessa, jossa oman kansakunnan hätä oli suuri ja apua tarvittiin paljon. Näissä olosuhteissa avun antamisen ja avun saamisen on oletettavasti täytynyt vaikuttaa myös kansalaisia yhteen liittävästi. Kansallista yhteenkuuluvuutta korostettiin edelleen pyytämällä tasavallan presidentti keräyksen suojelijaksi. Presidentin mukanaolon on uskottu vaikuttaneen siten, että keräys on voitu ottaa vastaan yli seurakuntarajojen. Yhteisvastuukeräys ei ole vain seurakunnan ja diakoniatyön suurkeräys vaan kaikkien kansalaisten yhteinen tehtävä.¹⁰

⁸ Härkönen 1999, 4-5.

⁹ Malkavaara 2000a, 146-147.

¹⁰ Malkavaara 2000a, 132,147.

Kansalaiskeräyksen antama lisäväri on yleensä tulkittu Yhteisvastuukeräyksen piirissä pelkästään positiiviseksi. Kansalaiskeräyksen ajatus, joka voitaneen tulkita myös eräänlaiseksi suomalainen auttaa suomalaista -ajatukseksi, on katsottu herättäneen kansalaisten välistä yhteenkuuluvuudentunnetta sekä vastuuta toinen toisesta. Toisaalta yhteisvastuun hengen kanavoiminen kansallisen yhteenkuuluvuuden tunteeseen eikä niinkään seurakuntadiakonian työnäkyyn on voinut myöhemmin vaikeuttaa teologisten teemojen käsittelyä. Myös 1960-luvulla mukaan tullut kansainvälinen diakonia asetti kansalaisuuteen vetoamiselle tiettyjä rajoja; kansalaisuuteen vetoamisen sijaan luontevampaa lienee ollut tämän jälkeen lähimmäisyyteen vetoaminen.

Yhteisvastuukeräyksen alussa keskityttiin nimenomaan seurakuntien kautta organisoituun konkreettiseen, jossain tapauksessa myös hätäavun kaltaiseen, avustustyöhön. Keräyksen ideologiassa korostuivat puolestaan sekä teologinen että kansallinen teema. Teologisesti keräys yhdisti kaksi kirkollisen keskustelun näkökulmaa; yhteiskunnallisen vastuun ja hengellisen julistustyön. Yhteiskunnallisesti se lujitti kansallista yhteishenkeä.

2.2. Kansainvälisen vastuun tiedostaminen

Malkavaaran mukaan erityisesti vuodet 1963-1973 olivat voimakkaan kansainvälisen tiedostamisen aikaa.¹¹ Ulkomaisen avustustoiminnan aloittamista oli esitetty jo 1950-luvulla, mutta tuolloin se torjuttiin vetoamalla oman maan avustustoiminnan ensisijaisuuteen sekä esittämällä arveluita kansainvälisen yhteistyön luonteesta. Käsitys oman maan köyhyydestä eli Malkavaaran mukaan edelleen vahvana ja todennäköisesti kokemusten puute ulkomaisesta yhteistyöstä ylläpiti tätä käsitystä. Ulkomaisten kontaktien ja yhteistyön lisääntyessä havahduttiin huomaamaan kehitysmaiden avuntarve ja hätä. Myös käsitys Suomen elintasosta muuttui ja asenteet ulkomaille annettua apua kohtaan alkoivat

¹¹ Jaottelussaan Malkavaara luonnehtii kansainvälisen tiedostamisen kautta seurannutta jaksoa laajentuvan diakoniakäsityksen ja voimakkaan kasvun kaudeksi (1974-88). Kaudelle tyypillisen piirteen, keräystuloksen vuosittaisen selkeän parantumisen lisäksi avustustoiminta kohdistui edelleen hyvin voimakkaasti ulkomaille. Koska olen omassa esityksessäni jakanut keräyksen historian kolmeen osaan keräyskohteiden painopisteiden mukaan, käsittelen molempia kausia tämän saman luvun yhteydessä. Malkavaara 2000a, 175.

käydä aiempaa positiivisemmiksi. Vuonna 1963 keräyksen varoja jaettiin ensimmäistä kertaa myös ulkomaisiin kohteisiin.¹²

Malkavaaran mukaan ulkomaille toimitetun avun käyttö kohdemaissa organisoitiin alusta saakka suurempien järjestöjen ja yhteistyön avulla. Yhteistyökumppaneita olivat Luterilainen maailmanliitto sekä Kirkkojen maailmanneuvosto, jotka koordinoivat lukuisia projekteja. Yhteisvastuukeräyksen varoilla ei toteutettu erityisiä nimikkohankkeita, vaan rahat ohjattiin jo olemassa oleviin ohjelmiin. Tosin ohjelmat, joita rahoilla haluttiin tukea, voitiin valita itse.¹³ Alusta saakka ulkomaisen avustustyön yhtenä tärkeimpänä periaatteena pidettiin sitä, että työhön käytetyt varat pyrittiin sijoittamaan aina huolellisesti suunniteltuihin ja pitkäkestoiisiin projekteihin. Tällaisia kehityshankkeita olivat sairaanhoidon, alkeis- ja ammattikoulutuksen, maanviljelyn ja sosiaalihuollon kehittäminen.¹⁴ Ulkomaisessa avustustyössä korostuivat erityisesti useiden auttajien välinen yhteistyö sekä avustustoiminta, jossa pelkän kriisiavun sijaan pyrittiin kehittämään kohdemaan rakenteita omatoimista kehitystä suosivaksi.

Ulkomaisten kohteiden mukaan ottamista Malkavaara nimittää kansainvälisen diakonian alkamiseksi kirkossamme.¹⁵ Seurakuntalaisten kannalta tämä merkitsi sitä, että Yhteisvastuukeräys pyrki kasvattamaan tietoisuutta yli rajojen ulottuvasta universaalista kirkosta, jonka tuntomerkki lähimmäisen auttaminen on. Kansainvälisen avun mukaantulo vahvisti keräyksen diakonisuutta ja kristillistä rakkaudenpalvelua, jossa väkinäisen ja rutiininomaisen osallistumisen sijaan näkyi nyt pyyteetön uhraaminen.¹⁶ Toisaalta samaan aikaan keräykseen kohdistettiin myös kritiikkiä. 1960-luvulla kansainvälinen solidaarisuus, ihmisoikeuksien puolustaminen sekä kehitysyhteistyö nousivat esiin vahvoina teemoina, jotka pitivät esillä kehitysmaiden hätää. Hyväntekeväisyyttä ja kehitysmaissa toteutetun avustustyön linjaa arvosteltiin voimakkaasti;

¹² Malkavaara 2000a, 147-148.

¹³ Malkavaara 2000a, 150.

¹⁴ Härkönen 1999, 27.

¹⁵ Malkavaara 2000a, 149.

¹⁶ Malkavaara ei ole perustellut väitettään tekstissä eikä hän myöskään anna mitään esimerkkejä siitä, miten pyyteetön uhraaminen olisi nyt ollut aiempaa vahvemmin esillä. Malkavaara 2000a, 153.

hyväntekeväisyyden katsottiin lähinnä rauhoittavan antajan omaatuntoa ja sen vuoksi se ei pystynyt aidosti puuttumaan globaalin oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen. Lisäksi toteutetut avustustoimet vaikuttivat tehottomilta. Ilmapiiri vaikutti myös Yhteisvastuukeräyksestä käytyyn keskusteluun. Keräystä arvosteltiin siitä, että lahjoitetut summat olivat pieniä ja lahjoittajien suhde keräykseen liiaksi rutiininomainen. Uhraamisen sijaan lahjoittajien uskottiin suhtautuvan keräykseen ylimääräisenä kirkollisverona.¹⁷ Kritiikki kuvastaa oman käsitykseni mukaan tuolloista ajan henkeä, joka suhtautui varauksellisesti kehitysmaissa toteutettujen avustusprojektien mahdollisuuksiin saada aikaan pysyviä muutoksia. Kritiikin mainitsemalla tehottomuudella lienee viitattu myös pysyvien muutosten vähäisyyteen; tehty avustustyö näytti pyrkimyksistään huolimatta lähinnä hätäavulta.

1960- ja 1970-lukujen Yhteisvastuukeräyksellä näyttää olleen kaksi ilmettä. Toisaalta keräys oli suuntautunut ulkomaille, joten sen voitiin katsoa edustavan ajan ilmapiirin mukaan edistyksellisyyttä sekä moderniutta. Toisaalta taas globaalin ja kansainvälisen puolen rinnalla toimi toisenlainen avustuskenttä, jota Malkavaara kuvaa suomalaisen isänmaalliseksi, konservatiiviseksi, vakavaksi ja turvalliseksi.¹⁸ Mainitut piirteet kuvastavat kotimaisten avustuskohteiden luonnetta. Tosin tämän turvallisen ja konservatiivisen avustuskentän rinnalle nousi 1980-luvulta alkaen uusi, aiemmasta poikkeava autettavien kohderyhmä, joka muutti hyvin selvästi kotimaisen avustustyön linjaa. Muutosta on kuvattu jakamalla avustuskohteet kunniallisiksi ja kunnianttomiksi.¹⁹ Kunniallisella kohteella tarkoitetaan niitä avustuskohteita, joissa avustettava on joutunut omaa

¹⁷ Malkavaara 2000a, 159.

¹⁸ Malkavaara 2000a, 172.

¹⁹ Vastaavaa jakoa on Malkavaaran mukaan ainakin joskus käytetty jaottelemaan hyväntekeväisyys- ja avustuskohteita myös muissa yhteyksissä. Tekstissä ei ole käytetty alaviitteitä eikä väitettä ole perusteltu viittaamalla mihinkään tahoon. Vastaavia termejä käytetään kuitenkin myös Olli Kankaan ja Juho Saaren artikkelista 'Yhteisvastuukeräys ja altruismi: Yhteisvastuukeräyksen tuoton kehitykseen vaikuttaneet tekijät vuosina 1950-1998'. Kangas ja Saari viittaavat artikkelissaan sekä hollantilaiseen että suomalaiseen tutkimukseen, joissa on käyty ns. *deserving-undeserving* -keskustelua erityisesti sosiaaliturvaan liittyen. Saaren ja Kankaan mukaan molemmat tutkimustulokset osoittavat, että ihmiset ovat halukkaampia auttamaan sellaisia avuntarvitsijoita, joiden avuntarve johtuu syistä, jotka ovat yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella (=deserving/kunnialliset autettavat). Vastaavasti omasta syystään apua tarvitsevia halutaan auttaa haluttomammin (undeserving/kunnianttomat). Kunniallinen / kunniantton erottelua on tässä tapauksessa käytetty suomennoksena englanninkieliselle termistölle. Kangas & Saari 2000, 237, 257.

syyttään huonoon asemaan eli hänet voidaan mieltää syyttömäksi omaan tilanteeseensa. Tällaisia kohteita ovat esimerkiksi orvot ja vammaiset sekä yleensä vanhukset ja lapset. Sitä vastoin kunniantomia avustettavia ovat ne, joiden voidaan olettaa omilla toimillaan vaikuttaneen tilaansa. Esimerkkeinä Malkavaara mainitsee päihteiden väärinkäyttäjät ja rikolliset.²⁰

Ensimmäiset kunniantomat avustuskohdeet otettiin mukaan keräykseen 1980-luvulla. Sekä vuonna 1981 että 1984 tuettiin päihdetyötä. Vuonna 1981 tuotolla tuettiin Suomen Kirkon Sisälähetysseuran päihdetyön koulutuskeskuksen rakentamista ja vuonna 1984 Kalliolan Kuntoutusklinikan työikäisten alkoholistien kuntoutustoimintaa. Seuraavana vuonna varoja käytettiin Suomen Katulähetysliiton projektiin, jossa hankittiin vankilasta vapautuville tukiasuntoja. Täysin varauksetonta tukea kunniantomat kohteet eivät kuitenkaan saaneet, vaan niihin liitettiin myös kielteisiä ennako-oletuksia. Malkavaara antaa ymmärtää, että arvostelu tuli ennen kaikkea keräysorganisaation sisältä. Erityisenä huolenaiheena pidettiin sitä, että kunniantomat kohteet radikalisoisivat turvallista diakoniakeräystä. Tämä puolestaan vaikuttaisi siihen, että lahjoittajat alkaisivat vierastaa sitä. Jotta muutos ei olisi liian äkillinen, kunniantomien kohteiden rinnalle otettiin useana vuonna muutamia muita kunniallisia kohteita, joiden tarkoituksena oli loiventamaan uutta linjaa.²¹

Keräyksen tuottoon uudenlaiset kohteet eivät Malkavaaran mukaan vaikuttaneet, ainakaan sitä pienentävästi. Olli Kankaan ja Juho Saaren tekemä tutkimus ei täysin tue tätä väitettä. Heidän mukaansa kohteen kunniallisuus näyttää vaikuttavan keräystuottoon hivenen sitä parantavasti. Muutos ei kuitenkaan käytännössä ole kovinkaan suuri ja kunniallisuutta enemmän lopulliseen tuottoon näyttävät vaikuttavan elinkustannusten kasvu, bruttokansatuotteen muutos henkeä kohden sekä työttömyysaste.²² Malkavaaran käsitys perustuneekin ensisijaisesti niihin tilastoihin, joissa Yhteisvastuukeräyksen tuottoa on seurattu pitkällä aikavälillä. Sen mukaan kunniantomien kohteiden mukaan ottaminen ei ole

²⁰ Jälleen Malkavaara jättää nimeämättä kirkkiin esittäneet tahot. Mahdollisesti kysymyksessä voisivat olla keräysorganisaatioon kuuluvat henkilöt tai keräystä toteuttavien seurakuntien aktiivit. Malkavaara 2000a, 171-172.

²¹ Malkavaara 2000a, 172-174.

²² Kangas & Saari 2000, 260-261.

vaikuttanut merkittävästi keräyksen kokonaistuottoon, vaan ennemminkin 1974-1988 välisenä aikana Yhteisvastuukeräyksen tuotto on kasvanut huomattavasti.²³

Avustuskohteiden lisäksi myös konkreettinen avustustyö muuttui. Yksi merkittävä tekijä oli avustusorganisaatioiden verkon huomattava laajeneminen. Aiempina vuosina keräysvarat oli ohjattu enimmäkseen kirkon oman diakoniatyön kehittämiseen sekä uusien työmuotojen löytämiseen. Nyt varoja alettiin suunnata entistä voimakkaammin kirkon ulkopuolisille järjestöille sekä järjestöille, joiden toiminnan lähtökohta ei ollut kristillisessä diakoniassa. Avustustyötä tekevien organisaatioiden laajempi verkosto merkitsi Malkavaaran mukaan myös laajentunutta diakoniakäsitystä. Laajennus antoi uudenlaista käytännön sisältöä sille kirkkolain muotoilulle, jossa diakonian katsottiin kohdistuvan kaikkiin apua tarvitseviin uskonnollisista tai muista syistä välittämättä. Vaikka kristillinen vakaumus ei ollut missään vaiheessa ollut edellytyksenä avun saamiselle, uudenlaiset, kirkon ulkopuolelta tulevat auttajat lienevät tavoittaneen paremmin kirkon organisoiman toiminnan ulkopuolelle jääneitä ryhmiä. Härkösen mukaan muutos merkitsi myös sitä, että kirkkoa ei enää nähty sosiaalisen palvelutoiminnan toteuttajaksi vaan enemmänkin täydentäjäksi; palveluja pyrittiin tarjoamaan lähinnä niille ryhmille, jotka katsottiin huono-osaisimmiksi, väliinpuotoajiksi tai hiljattain ”löydetyiksi”.²⁴ Hiljattain löydetyillä ryhmillä Härkönen viittaa todennäköisesti ensinnäkin sellaisiin potilasryhmiin, joiden sairauden diagnoosi oli vasta hiljattain virallisesti tunnustettu. Toiseksi ’hiljattain löydetyiksi’ voidaan tulkita myös sellaiset yhteiskunnallisen tuen ulkopuolelle jääneet ryhmät, joiden ongelmia ei mikään taho ollut toistaiseksi nostanut yleiseen tietouteen.

Yhteisvastuukeräyksen historiassa ajanjakso 1960-luvulta aina 1980-luvun loppuun on merkittävä monellakin eri tavalla. Ensinnäkin keräykseen otettiin uutena avustuskenttänä mukaan ulkomaiset kohteet, jotka antoivat keräykselle modernimman ja edistyksellisemmän leiman. Avustuskohteissa tapahtunutta muutosta edesauttoi sekä massiivinen uutisointi Afrikan ja Aasian nälänhätä-

²³ Malkavaara 2000a, 163.

²⁴ Malkavaara 2000a, 157; Härkönen 1999, 49.

tilanteista että maan oman taloudellisen tilanteen suotuisa kehitys. Itse asiassa kansainvälisen avustustyön merkitys näytti jossain vaiheessa kasvavan jopa niin vahvaksi, että koko kotimainen avustustyö joutui kyseenalaistetuksi. Tämä ei tarkoittanut sitä, ettei autettavia olisi ollut kotimaassakin, vaan ennemminkin oli kysymys siitä, että luotettiin yhteiskunnan kykyyn hoitaa kotimaan sosiaaliset ongelmat.²⁵ Toiseksi auttajien verkostoa laajennettiin kotimaassa niin, että tilaa annettiin myös kirkon ulkopuolisille avustusorganisaatioille. Malkavaara piti tätä osoituksena diakoniakäsitteen laajentumisesta. Härkönen puolestaan tulkitsi uusien auttajien mukaantulon muuttavan kirkon roolia; aktiivinen auttaja vetäytyi eräänlaiseen palvelujen täydentäjän asemaan. Myös kunnioittomien avustuskohteiden ottaminen keräyskohteiksi muutti Yhteisvastuukeräyksen linjaa. Keräys otti uuden, aiempaa yhteiskunnallisesti kantaaottavamman linjan.

2.3. Laman vaikutus Yhteisvastuukeräykseen

Edellä kuvattu kansainvälistymisen ja ulkomaille suunnatun avustustoiminnan kausi kesti Yhteisvastuukeräyksen historiassa suhteellisen pitkään. Kun tilanne näytti jo siltä, että kotimaisista avustuksista voitaisiin vastaisuudessa luopua kokonaan, olosuhteet muuttuivatkin nopeasti laman alettua. Näin Yhteisvastuukeräys suuntautui jälleen voimakkaasti kotimaisiin kohteisiin. Samaan aikaan myös seurakuntien oma diakoninen työ uudistui. Lisäksi 1990-luvun Yhteisvastuukeräyksessä korostuivat selvästi viestintä sekä asennekasvatus.

Lamaa edeltäneistä muutamista vuosista aina nykypäivään saakka kestänyttä jaksoa Malkavaara kuvaa kirjoituksessaan diakoniakasvatuksen ja kokeiluprojektien kaudeksi. Kauden kuluessa kotimaisten keräyskohteiden merkitys kasvoi huomattavasti ja kirkon oma diakoniatyö uudistui. Kotimaisten keräyskohteiden saamaan huomioon vaikutti selvästi taloudellisessa tilanteessa tapahtuneet muutokset. Yhteisvastuukeräys halusi kohteiden valinnalla pitää esillä laman seurauksista kärsineitä ihmisryhmiä sekä maan yhteiskunnallisia epäkohtia. Malkavaara mainitsee keräyksen teemoista pakolaisuuden, ylivelkaantumisen, nuorten huumeiden käytön, pitkäaikaistyöttömyyden sekä nuorten

²⁵ Härkönen 1999, 71.

syrytymisuhan. Edellisessä luvussa esitetyn kunniallinen - kunniaton -jaottelun pohjalta lähes kaikki 1990-luvun kotimaiset kohteet kuuluivat kunniaattomiin.²⁶ Lama tarjosi Yhteisvastuukeräykselle selvästi uuden yhteiskuntakritiikin esittämisen- ja vaikuttamiskeinon. Nostamalla vuosittain esiin lamasta kärsineitä ryhmiä, keräys saattoi antaa kasvot koko lamalle sekä tuoda selvästi esiin erilaisissa ongelmissa kamppailevia ihmisiä.

Ensimmäinen kotimaista diakonian murrosta ilmentänyt tekijä olivat uudet kotimaiset keräyskohteet. Toinen tekijä oli kirkon oman diakoniatyön kehittyminen. Keräyksellä pyrittiin suuntamaan voimavaroja jälleen kirkon omaan diakoniseen työhön, sen kehittämiseen sekä käytettyihin toimintatapoihin. Tämä tarkoittaa uusien työmuotojen kehittämistä sekä keskittymistä seurakuntien omien projektien ja avustustoiminnan toteuttamiseen. Malkavaaran mukaan tällä jaksolla useimmat kotimaiset kohteet toteutettiin seurakuntien ja kirkollisten organisaatioiden avulla. Toisaalta viime kaudella laajentuneen auttajien verkoston olemassaoloa ei kuitenkaan täysin unohdettu. Seurakuntien projekteissa yksi avainsana oli verkostoituminen. Pelkästään kirkollisen toiminnan sijaan, verkostoitumalla pyrittiin hakemaan yhteistyökumppaneita muista yhteiskunnallisista toimijoista kuten kunnista, kansalaisjärjestöistä, yliopistoista ja asiantuntijaorganisaatioista.²⁷

Avuntarpeen ollessa suuri, kirkkoon alettiin kohdistaa paineita osallistua yhteiskunnan sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen myös ulkoapäin. Siltä odotettiin erityisesti sekä voimakkaitakin toimia että kannanottoja. Yksi tällainen kannanotto oli ruokapankki.²⁸ Idea ruokapankista tuli Suomeen Keski-Euroopasta ja se otettiin ensimmäisen kerran käyttöön Tampereen seurakunnassa vuonna 1995. Koska tarve tällaisen toiminnan lisäämiselle oli suuri ja aihe ajankohtainen, ruokapankit ja niiden perustaminen otettiin Yhteisvastuukeräyksen kotimaiseksi kohteeksi vuonna 1997. Toiminnan tukeminen ei kuitenkaan ollut ristiriidatonta. Sekä kirkko että päättäjät halusivat välttää kuvaa ruokapankeista ylimääräisenä sosiaaliapuna. Kirkon sisällä esitettiin voimakkaita kannanottoja sen puolesta, että

²⁶ Malkavaara 2000a, 209-210.

²⁷ Malkavaara 2000a, 209.

²⁸ Malkavaara 2000a, 209-210.

valtion tuli edelleen olla hyvinvointiyhteiskunnan pääasiallinen ylläpitäjä eikä tätä vastuuta haluttu ottaa takaisin kirkolle. Ruokapankkien pelättiin herättävän henkiin valtion tarjoaman tuen rinnalle vanhan köyhänapujärjestelmän, joka puolestaan vähentäisi valtion paineita pitää huolta syrjäytyneistä kansalaisista. Jotta tällaiselta vastuunsiirrolta ja sen uhkakuvilta vältyttäisiin, Yhteisvastuukeräys nimesi ruokapankit ”pankeiksi, joita ei tulisi olla”. Tällä tavoin Yhteisvastuukeräys halusi omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, että laman seuraukset tehtäisiin näkyviksi ja köyhyyden laajamittaisuus tulisi sekä päättäjien että kansalaisten tietoon.²⁹ Lama näyttäisi nostaneen esiin myös yhteiskunnallisella tasolla avunantamista koskevia vastuu-kysymyksiä; miten kirkko ja yhteiskunta toimivat rinnakkain ja kuka kantaa ensisijaisen vastuun.

1990-luvulle asti Yhteisvastuukeräyksen tärkein päämäärä oli ollut rahan kerääminen. Rahankeräyksen rinnalla oli puhuttu myös uhraamisvalmiuden lisäämisestä seurakunnissa ja diakonisen ajattelun vahvistamisesta. Nyt näiden kahden päämäärään välinen suhde haluttiin muuttaa ja rahankeräyksen sijaan keräyksen kärjeksi asetettiin kasvatukselliset tavoitteet. Tämän mukaan keräyksessä ei ole niinkään kyse rahasta vaan diakoniakasvatuksesta. Tarkoituksena oli herättää ihmiset huomaamaan lähimmäistensä hätä ja toimimaan yhteisvastuullisesti. Vuosittaiset keräyskohteet motivoivat lahjoittajia konkretisoimalla lähimmäisten vaikeuksia ja rahalla mitattiin motivaatiota.³⁰ Malkavaaran kuvaus diakoniakasvatuksen merkityksestä näyttäisi viittaavan siihen, että muutoksen yhteydessä keräyksen tähtäyspiste siirtyi keräyksen kohteista keräykseen osallistujiin; tärkeintä ja ensisijaisinta oli tämän ajattelun mukaan vaikuttaa keräyksen osallistujiin, tehdä asennekasvatustyötä. Asennekasvatuksen tuloksen ajateltiin puolestaan näkyvän suoraan keräyksen tuloksessa. Tästä ajattelutavasta seuraa mielestäni, että keräyskohteet oli ymmärrettävä enemmänkin eräänlaisiksi asennekasvatuksen opetusvälineiksi.

Ensimmäisen kerran kasvatustavoitteet kirjattiin virallisesti rahallisten tavoitteiden rinnalle vuonna 1993. Tuolloin keräyksen tavoitteeksi asetettiin

²⁹ Malkavaara 2000a, 204-206.

³⁰ Malkavaara 2000a, 211.

ihmisten ohjaaminen yhteisvastuullisuuteen ja uhrautuvaisuuteen sekä auttamisen ihanteen ylläpitäminen. Käytännössä kasvatustavoite pyrittiin saavuttamaan parantamalla keräyksen koulutusjärjestelmiä, koulutuksen tasoa sekä tarjoamalla materiaalia kouluille opetuksen tueksi ja virikkeeksi. Keräysmuodoista sekä listakeräys että keräyksen puitteissa toteutetut tempaukset koettiin tehokkaimmiksi tavoiksi viestiä asennekasvatuksesta. Listakerääjät kohtasivat lahjoittajat kasvokkain, jolloin lahjoittajia oli mahdollisuus puhutella henkilökohtaisesti. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että keräysorganisaatiossa oli panostettava seurakunnittain motivoituneiden ja asiantuntevien kerääjien kouluttamiseen. Asiantuntijuus ja sisällöllinen tiedonhallinta korostuivat tehokkaampien rahankeräystapojen miettimisen sijaan.³¹

Kasvatustavoitteiden ja asennekasvatuksen ensisijaisuutta korostava ajatus näyttää lopulta jääneen lyhytaikaiseksi. Jo saman vuosikymmenen lopulla seurakuntien keräyspäälliköt ilmaisivat tyytymättömyytensä keräyksen silloiseen tavoitteenasetteluun ja toivoivat rahankeruun nousevan uudelleen toiminnan ensisijaiseksi tavoitteeksi. Keräystoimiston sisäisissä keskusteluissa arvosteluun vastattiin ryhtymällä terävöittämään jälleen nimenomaan rahakeräykseen liittyvää toimintaa kansanvalistuksen sijaan. Kehitystyön tuloksena käyttöön otettiin uusia keräysmuotoja kuten lahjoitusyhteydet internetin kautta sekä puhelimitse ja suuryrityksille suunnattu suorakeräyskampanja. Lisäksi keräystoimintaa tehostettiin jo aiemmin 90-luvun alussa käyttöön otetuilla keräyslippailla. Nämä uudistukset tähtäsivät erityisesti osallistumismahdollisuuksien laajentamiseen.³² Uudet lahjoitusmuodot paransivat erityisesti kaupungeissa tehtävän keräystyön mahdollisuuksia, sillä siellä vanha ovelta ovelle -keräysmalli ei näyttänyt toimivan yhtä tehokkaasti kuin maaseudulla.

Uusien keräysmuotojen ohella rahallista tulosta haluttiin parantaa myös tehostamalla keräyksen markkinointia ja näkyvyyttä. Uuden viestinnällisen linjan mieleenpainuvien esimerkkien lienee vuoden 1998 kampanja JUMALAut. Mainos herätti hyvin laajaa osittain myös repivääkin keskustelua. Rukouksen ja kirouksen

³¹ Malkavaara 2000a, 211.

³² Malkavaara 2000a, 213-214.

yhdistelmä saavutti useita mainosalan tunnustuspalkintoja, mutta samanaikaisesti erityisesti seurakunnissa kampanjaa arvosteltiin hyvinkin negatiivisesti. Mainonnan tuloksena keräyksen näkyvyys oli samana vuonna huippuluokkaa. Taloustutkimuksen teettämän kyselyn mukaan jopa yli 75 % tutkimukseen osallistuneesta muisti kampanjan. Toisaalta rahallisesti keräyksen tulos ei kuitenkaan parantunut, vaan päinvastoin. Syytä tuloksen pienenemiseen pyrittiin etsimään laajemmin seurakuntien diakoniatyön paineista sekä keräykseen perinteisesti osallistuneen maaseudun väestön vahvasta muuttoliikkeestä kaupunkeihin, joissa keräyksen organisointi on perinteisesti ollut heikompaa.³³

Keräystoiminnan tehostamista ja keräyksen identiteetin vahvistamista edellytti paitsi seurakuntien antama kritiikki myös kiristynyt kilpailutilanne keräysmarkkinoilla. 1990-luvulla Yhteisvastuukeräyksen rinnalle tuli muita valtakunnallisia suurkeräyksiä, jolloin sen tähänastinen asema tuntui joutuneen uhatuksi.³⁴ On mahdollista, että juuri eri hyväntekeväisyysjärjestöjen välinen keskinäinen kilpailu tulee tulevaisuudessa muodostumaan yhdeksi Yhteisvastuukeräyksen toiminnan kannalta keskeisimmäksi haasteeksi. Yksi olennainen tekijä tässä kilpailussa lienee lahjoittajien houkuttelu ja motivointi.

Vaikka tuotonjako pysyikin ennallaan, kotimaiset kohteet nousivat laman myötä jälleen keräyksen suurimman mielenkiinnon kohteiksi. Lama tarjosi paljon potentiaalisia avustuskohteita, joiden syntyyn maan sen hetkinen taloudellinen tilanne näytti suoraan vaikuttaneen. Keräysvaroin toteutetussa avustustyössä korostui jälleen kirkon rooli. Useat keräyksen rahoittamat projektit toteutettiin seurakuntien sekä muiden avustusorganisaatioiden yhteistyönä; puhuttiin kotimaisen diakonian murroksesta. Keräyksen tavoitteita jouduttiin myös arvioimaan uudelleen. Aluksi pyrittiin terävöitymään asennekasvattajana, mutta jo muutamaa vuotta myöhemmin palattiin näkemykseen, jonka mukaan Yhteisvastuukeräys on ennen kaikkea rahankeräys. Tätä päämäärää pyrittiin tukemaan uudella, räväkämmällä mainonnalla ja kehittämällä uusia keräysmuotoja.

³³ Malkavaara 2000a, 214.

³⁴ Malkavaara 2000a, 187.

Koko Yhteisvastuukeräyksen historiaa tarkasteltaessa keräyksellä näyttää olleen historiansa aikana kolme eritavoin painottunutta työnäkyä. Aivan alussa keräys kohdistui hätäavun tapaan kotimaisiin kohteisiin, joiden avuntarve oli akuutti. Myöhemmin Yhteisvastuukeräys laajensi avustettavien kohderyhmän ulkomaille, jolloin kehitysmaissa tehtävä avustustyö korostui. Keräysorganisaation sisällä tämän katsotaan merkinneen uuden kansainvälisen diakonian alkamista kirkossamme. Avustustyössä korostuivat vaikutuksiltaan pitkäaikaisemmat, rakenteelliseen muutokseen tähtäävät projektit sekä uudenlaisen globaalin maailmankuvan edistäminen. Myös kotimainen avustustyö uudistui merkittäväällä tavalla. Uusiksi keräyskohteiksi valittiin aiemmin huomiotta jääneitä ryhmiä kuten päihteiden väärinkäyttäjii. Lisäksi auttajien verkostoa laajennettiin. Kolmas rooli, jonka keräys näytti saavan 1990-luvulla, johtui muuttuneesta yhteiskunnallisesta tilanteesta. Lama ja sen seuraukset antoivat Yhteisvastuukeräykselle mahdollisuuden liittää kampanjointiin myös aiempaa voimakkaammin yhteiskunnallista kantaaottavuutta. Erityisesti vuoden 1997 Ruokapankki-projekti sai paljon huomiota osakseen. Uutena kirkon avustusmuotona se viritti myös keskustelua kirkon ja yhteiskunnan rooleista auttajina. Samalla puheenaiheeksi nousi kirkon ja yhteiskunnan vastuunjako huonompiosaisista. Yhteisvastuukeräys näytti paitsi nostattavan keskustelua avustuskohteista myös yhteiskunnallisten ongelmien hoidosta.

3. ITSEKKYYS JA PALKINNOT AUTTAMISEN MOTIIVEINA

3.1. Palkitseminen Yhteisvastuukeräyksen osallistumiseen motivoivana tekijänä

Yhtenä motivointiin vaikuttava tekijänä Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteissä on käytetty osallistumisen palkitsemista. Palkitsemisella tarkoitan tässä sellaista toiminnan vastavuoroisuutta, jossa keräykseen osallistuva voi kokea itse saavansa jotain lahjoittaessaan rahaa. Saatava hyöty tai palkinto voi olla konkreettinen tai se voi olla myös hyvän mielen saamista tai oman edun turvaamista.

Konkreettiseen hyötyyn tai lahjoittamisesta saatavaan vastineeseen viitataan esitteissä hyvin harvoin. Yksi tällainen selvä avun palkitsemiseen tai lahjoittajan hyötyyn viittaava tekijä on ollut lahjoitusten verovähennysoikeus. Malkavaaran kirjoittaman historiikin mukaan valtiovarainministeriö myönsi vuoteen 1958 asti vähintään 100 000 markan arvoisten lahjoitusten tekijöille oikeuden vastaavansuuruisten vähennysten tekemiseen tulo- ja omaisuusverotuksessa.³⁵ Kyseessä oli siis suurlahjoittajille suunnattu houkutin, joka tarjosi heille suoraa rahallista hyötyä. Tämän lisäksi verovähennysoikeus on mainittu myös vuosien 1987 sekä 1988 keräysesitteissä. Molempien esitteiden mukaan verovähennysoikeus koski 300 - 15 000 mk:n suuruisia lahjoituksia. Vuoden 1987 esitteessä mainitaan, että tieto perustuu valtiovarainministeriön vuonna 1986 antamaan lausuntoon, joka ei enää nykyään ole voimassa.³⁶ Verovähennystä on siis käytetty keräyksen alkuaikoina houkuttelemaan erityisesti suurlahjoittajia ja myöhemmin sitä on tarjottu myös pienempien lahjoitusten antajille.

Verovähennysoikeus näyttää Malkavaaran mukaan olleen sangen tehokas palkinto, sillä suurlahjoitusten kautta saatu tuotto oli keräyksen alussa hyvinkin merkittävä. Huippuvuosina suurlahjoittajat, jotka ensisijaisesti olivat yrityksiä, lahjoittivat keräykseen jopa 40-50% sen koko tuotosta. Verovähennysoikeuden

³⁵ Malkavaara 2000a, 143.

³⁶ Keräysesitteet 1987 sekä 1988. Keräyksen alussa ei vielä painettu valtakunnallisia keräysesitteitä, joten tietoa siitä, miten vähennysoikeutta esiteltiin osallistujille vuosina 1950-1959 ei ole tiedossa.

lakattua suurlahjoitusten määrä romahti.³⁷ Vuoden 1958 jälkeen myöhemmistä verovähennysoikeuksista tai niiden mahdollisista vaikutuksista keräyksen tulokseen ei ole mainintaa. Luultavasti verovähennyskelpoisuuden laskettua 100 000 markasta 300-15 000 markkaan, myös suurlahjoitusten summat pienenivät tai suurlahjoittajat menettivät kiinnostuksensa kokonaan. Samalla näiden lahjoitusten merkitys keräyksen kokonaistuoton kannalta pieneni. Lahjoitusten määrän äkillinen romahdus heti verovähennysoikeuden loputtua 1958 näyttäisi kuitenkin viittaavan siihen, että verovähennysoikeus vaikutti selvästi erityisesti yritysten auttamishalukkuuteen.

1990-luvulla ja sen jälkeen vastaava ajatus siitä, että myös antaja haluaa saada jonkin konkreettisen vastineen lahjoitukselleen, on näkynyt keräyksen yhteydessä toteutettavan tuotemyynnin korostumisena. Esimerkiksi vuoden 2004 Yhteisvastuukeräyksen tuotteita esitellään Kirkko ja Kaupunki -lehdessä. Artikkelissa mainitaan tuotevalikoimasta löytyvän erilaisia asusteita kuten t-paitoja, pipoja, huiveja ja anorakkeja sekä käyttöesineitä kuten kännykkäkotelo, olkalaukku, kolikkokukkaro sekä keittokirja.³⁸ Ajatuksena lienee, että ostamalla voi auttaa. Osallistumalla keräykseen ostamalla antaja saa rahalleen vastineeksi jonkin tavaran. Tässä tapauksessa hyöty on hyvin konkreettinen. Toisaalta nämä logolla varustetut tuotteet voivat toimia myös eräänlaisina tunnuksina, kenties jopa kunniamerkkeinä. T-paita, johon on painettu teksti: 'Väkivallan vihollinen',³⁹ on mielestäni selvä kannanotto. Mahdollisesti se viestii myös kantajansa arvoista. Toisaalta tuote, jossa on pelkästään keräyksen logo, voi myös kertoa osallistumisesta tai tuesta kyseiselle asialle. Vastaavaa ajatustapaa hyödynnetään esimerkiksi HIV-positiivisia ja AIDS-potilaita tukevassa keräyksessä, jossa lahjoittaja saa osallistumisestaan punaisen nauhan. Tunnus yhdistää keräykseen osallistuneet ja samalla nämä ihmiset pitävät keräyksen teemaa yllä; kenties he toimivat tietämättään keräyksen mainostajina.

³⁷ Malkavaara 2000a, 143.

³⁸ Raivio 2004, 13.

³⁹ Teksti on vuoden 2003 keräysteema tai -tunnus ja se on painettu samana vuonna myynnissä olleisiin t-paitoihin. T-paitoja on esitelty kyseisen vuoden keräykseen liittyvässä tuotekuvastossa.

Vaikka Yhteisvastuukeräyksen esitteistä löytyykin vain yksittäinen esimerkki, joissa toiminnan motiiviksi on tarjottu suoraa rahallista hyötyä, paljon yleisempää on aineettoman palkinnon tai hyödyn tarjoaminen kiitoksena ja hyvänä mielenä. Edellä mainittuun verovähennysoikeuteen liittyen suurlahjoittajien oman edun ja itsekkyyden motiivia on käytetty mielenkiintoisella tavalla hyväksi vuoden 1960 esitteessä, jossa on kuvattu pylväsdiagrammilla keräyksen tuoton vuosittaista kehitystä 1950-luvulla. Kunkin vuoden pylväs on esitteessä jaettu osoittamaan erikseen kenttäkeräyksen tuottoa ja suurlahjoitusten tuottoa ja sen mukaan vuoden 1959 keräyksen tuotto näyttäisi olevan huomattavasti muutamia edellisvuosia pienempi. Vuonna 1958 keräyksen kokonaistuotto oli 90,7 miljoonaa markkaa⁴⁰ ja vuonna 1959 60,5 miljoonaa markkaa. Vähennystä edellisvuoteen verrattuna tuli 30,2 miljoonaa. Erityisesti suurlahjoitusten osuus näyttäisi vuonna 1959 vähentyneen. Kun vuonna 1958 suurlahjoitusten määrä oli kuvaajan mukaan 34,3 miljoonaa markkaa, niin vuonna 1959 se oli vain 5 miljoonaa markkaa. Kuvaajan alla on teksti, josta käy selville, että suurlahjoitusten suuren vähenemisen syynä pidetään verovapauden⁴¹ loppumista.⁴²

Kuvaajan esittäminen on ollut järkevää, kun keräystulos on yhtäkkiä heikentynyt huomattavasti. Pelkän keräystuloksen ilmoittaminen olisi varmasti herättänyt paljon kysymyksiä ja hämmennystä erityisesti kenttäkerääjien ja keräykseen osallistuneiden joukossa. Toisaalta edellä mainitsemani kuvaajaa voidaan käyttää myös epäsuorasti palautteen antamiseen. Oletettavasti suurlahjoittajat ymmärrettiin yleisesti tuolloin nimenomaan yrityksiksi tai erityisen varakkainiksi yksityishenkilöiksi. Keräyksen kokonaistuoton esittäminen kaksiosaisesti, erikseen kenttäkeräyksen tuloina ja suurlahjoituksin saaduilla tuloilla osoitti, että kenttäkeräyksen tuotto oli koko esitetyn ajan pysynyt suunnilleen samana, mutta verovähennysoikeuden loputtua suurlahjoitusten määrä oli romahtanut. Tämä voidaan tulkita osoitukseksi suurlahjoittajien itsekkyydestä. Samalla

⁴⁰ Esitetyt rahasummat on ilmoitettu sellaisenaan eli niitä ei ole suhteutettu myöhempään rahan arvoon.

⁴¹ Esitteessä mainitaan nimenomaan seuraavasti: ”Viimeisen vuoden suuri vähennys suurlahjoituksissa johtuu siitä, että tällöin niillä ei ollut verovapautta niin kuin aikaisempina vuosina.” Sitä vastoin Malkavaaran Yhteisvastuukeräyksen historiikissa puhutaan nimenomaan verovähennysoikeudesta. Malkavaara 2000a, 143.

⁴² Keräysesite 1960.

kenttäkeräykseen lahjoittaneet saivat vastaavasti epäsuoraa palautetta omasta osallistumisestaan keräykseen; heidän osuutensa ei ollut samalla tavalla vähentynyt. Kenttäkeräykseen osallistuneen saattoi olla helppoa tuntea hieman ylpeyttä omasta osuudestaan, joka mahdollisesti suurlahjoittajiin verrattuna näytti tässä tilanteessa kenties pyyteettömämmältä. Tässä tapauksessa hyöty tai vastine, jonka keräykseen osallistunut voi näin saada on hyvä mieli tai ylpeys omasta toiminnasta.⁴³

Lahjoittajille voidaan antaa palautetta myös kuvaamalla avun hyödyllisyyttä ja vaikuttavuutta. Esimerkiksi vuoden 1959 esitteessä on kuvia rinnakkain sekä ihmisistä, joita on autettu keräyksen varoin että ihmisistä, jotka vielä odottavat apua. Apua odottavat näyttävät uupuneilta ja odottavilta ja autetut iloisilta ja virkeiltä. Kuvat ja kuvatekstit kertovat myönteisestä muutoksesta, joka keräyksen varoilla on saatu aikaan.⁴⁴ Vastaavasti vuoden 1984 esitteessä on suora lainaus avustuskohteesta tulleesta kiitoskirjeestä, jossa avun merkitystä pidettiin ratkaisevana koko projektin onnistumiselle. Kirjeellä haluttiin ilmaista kiitos kaikille niille, jotka olivat osallistuneet projektin toteuttamiseen.⁴⁵ Työn vaikuttavuuden näkeminen voi myös olla yksi tekijä, jolla lahjoittajille annetaan positiivista palautetta ja rohkaistaan antamaan varoja keräykselle uudelleen seuraavana vuonna. Myöskin tapa, jolla Yhteisvastuukeräyksen välityksellä vastaanotettu apu arvioitiin ratkaisevaksi tekijäksi koko projektille, viestittää osaltaan lahjoittajille heidän osallistumisensa tärkeyttä. Kehumalla ja kiittämällä

⁴³ Kirjassaan *'Ethics'* William K. Frankena esittelee eettisen egoismin teoriaa, jonka perusteena pidetään yleensä psykologista egoismia. Franken mukaan psykologinen egoismi on kiistanalainen teoria psykologien keskuudessa eikä sen olemassaolosta olla yksimielisiä. Psykologinen egoismi ei tarkoita, että ihmisen käytös olisi usein tai pääsääntöisesti itsekästä, vaan että ihminen ei koskaan ota huomioon toisten toiveita tai hyvinvointia paitsi välineenä omien tavoitteiden saavuttamiseksi. Yhtenä esimerkkinä Frankena käyttää tilannetta, jossa teemme muille hyviä tekoja ja saamme siitä hyvän mielen. Psykologisen egoismin mukaan saatu hyvä mieli on teon tavoite, mutta Frankena kieltää tämän toteamalla, että hyvä mieli on seurausta siitä, että hyvän tekijä on saavuttanut teon varsinaisen päämäärän, joka on ollut jonkun toisen hyvän edistämistä. Kiistanaihe on tämän mukaan teon todellinen päämäärä; psykologisen egoismin puolustajat pitävät teon päämääränä tekijän saamaa tyydytystä ja vastustajat pitävät tyydytystä ainoastaan seurauksena toisaalla olevan päämäärän saavuttamisesta. Frankena 1973, 21-22. Psykologisesta egoismista käydyn keskustelun pohjalta näyttää olevan kiistanalaista esittää, että hyvän mielen saaminen toisille tehdyistä hyvistä töistä olisi itsekästä. Perustelen oman tulkintani myöhemmin seuraavissa luvuissa esittelemällä filosofisen ja teologisen egoismin välisen erottelun, joka edelleen laajentaa itsekkyyteen liitettävää käsitteistöä.

⁴⁴ Keräysesite 1959.

⁴⁵ Keräysesite 1984.

avun antaneelle ihmiselle tarjotaan mahdollisuus kokea mielihyvää tekemästään lahjoituksesta.

Palautteen antamiseksi voidaan mielestäni tulkita myös esitteissä käytetyt Raamatun lauseet. Yleisesti ottaen Raamattua on käytetty esitteissä kokonaisuudessaan varsin vähän. Aineistona olleista esitteistä Raamatun lainauksia löytyi yhteensä neljästä. Vuosien 1959, 1960, 1981 sekä 1982 esitteissä lainauksista tai osasta niitä on löydettävissä yhteinen piirre. Niissä kaikissa viitataan kristilliseen elämäntapaan ja oikein toimimiseen. Erityisesti vuoden 1959 esite sisältää lainauksia, joissa puhutaan lahjoittamisesta tai lähimmäisen palvelemisesta Jumalalle mieluisana uhrina. Toisaalta lainauksissa korostuu auttaminen erityisesti auttajan ja Jumalan väliseen suhteeseen vaikuttavana tekijänä; auttaminen on mahdollista Jumalan armon voimasta tai kuten jo edellä mainitsin, auttaminen on Jumalalle mieluisa uhri.⁴⁶

Yksittäisten lainausten tulkinta on vaikeaa, sillä eri tulkintavaihtoehtoja on paljon. Pidän kuitenkin lainausten käyttämistä tässä tapauksessa nimenomaan viittauksina kristilliseen elämäntapaan ja tätä kautta esimerkin omaisina motivoijina. Toisaalta niiden sisältämät viittaukset Jumalan suosioon ja auttamisen liittäminen hengelliseen elämään tarjoavat kenties mahdollisuuden arvioida itseä hyvänä kristittyinä. Näin lainaukset antavat myös palautetta, jonka perusteella lahjoittaja voi tehdä itsetutkiskelua. Toisaalta osassa niistä luvataan myös Jumalan suosiota, jolloin ne tarjoavat pelkistetysti vaihtokaupan, jossa keräykseen osallistujan saama palkinto on Jumalan mieltymys. Vastaavasti vuoden 1991 esitteessä osallistujia houkutellessa vetoamalla yleisemmin hyvään lähimmäisyyteen. Esitteen mukaan osallistuminen keräykseen osoittaa, että on lähimmäinen, joka tukee ja auttaa.⁴⁷ Tukeminen ja auttaminen ovat hyvään lähimmäisyyteen kuuluvia ominaisuuksia. Näin osallistumisella tarjotaan mahdollisuus arvioida omaa toimintaa sekä saada siitä myös palautetta ja kiitosta.

⁴⁶ Keräysesitteet 1959, 1960, 1981, 1982.

⁴⁷ Keräysesite 1991.

Kolmas tapa, jolla esitteissä on pyritty palkinnoin vaikuttamaan osallistumismotivaatioon, on lahjoittajan oman hyödyn turvaaminen. Yhteistä tätä motivointikeinoa käyttäneille esitteille on, että ne pyrkivät esittelemään keräyskohteen meitä kaikkia koskettavana yhteiskunnallisena ilmiönä, joka saattaa sisältää myös jonkinlaisen uhan. Ensimmäisen kerran tällainen ehkä jopa eräänlainen pelote on mainittu vuonna 1981, jolloin avustuskohteena oli päihdetyön kehittäminen kotimaassa. Esitteessä mainitaan alkoholin käytön kaksinkertaistuminen ja siitä koituvat haitat sekä työpaikoilla, kodeissa että liikenteessä. Esitteen mukaan alkoholilla on myös selvä yhteys väkivaltarikoksiin.⁴⁸ Esitteen lukija voi siis tämän perusteella päätellä, että alkoholi koskettaa ongelmana myös muita kuin vain alkoholismista kärsiviä. Alkoholisti voi olla vaaraksi myös ympäristölleen eli alkoholista koituvat ongelmat ovat periaatteessa yhteisiä ja koskettavat kaikkia. Vastaavasti muutamaa vuotta myöhemmin vuonna 1984 avustuskohteena oli alkoholismista kärsivien kuntoutuslinikka ja jälleen alkoholista koituvat ongelmat esitettiin kaikkia koskettavina.⁴⁹ Myöhemmin erityisesti 1990-luvun lopulla sekä 2000-luvun alussa tämä yhteisten ongelmien esittely ja keräyskohteen kuvaaminen yhteiskunnallisena sekä yhteisöllisenä ilmiönä tuli yleisemmäksi. Vuonna 1998 kampanjalla JUMALAutta viestitettiin nuorten pahoinvoinnista. Esitteessä todettiin, että nuoren pahoinvointi saattaa purkautua päihteiden väärinkäyttönä ja johtaa lopulta tilanteeseen, jossa virkavallan on puututtava asiaan. Viesti on synkkä ja aggressiivinen Vuonna 1997 kohteena olivat Ruokapankit, joista taloudellisten vaikeuksien vuoksi ravinnonpuutteesta kärsivät voivat saada ruoka-apua. Vuonna 2002 teemana oli turvattomuus ja 2003 väkivalta.⁵⁰

Näiden vuosien esitteet käyttävät hyväkseen ihmisten pelkoa oman elämänhallinnan menettämisestä, joka voi tulla kenen tahansa kohdalle esimerkiksi työttömyyden, sairastumisen tai väkivallan kohteeksi joutumisen muodossa. Ympäröivä yhteiskunta esitetään enemminkin uhkaavana ja aggressiivisena kuin suojelevana ja turvallisenä. Esimerkiksi vuoden 2002 esitteen mainoslause ”Älä vanhene. Älä jää yksin. Älä ole heikko. Älä sairastu. Älä

⁴⁸ Keräysesite, 1981.

⁴⁹ Keräysesite, 1984.

⁵⁰ Keräysesitteet 1997, 1998, 2002, 2003.

menetä kotiasi.”⁵¹ kuvaa tilannetta, jossa heikompaan asemaan joutuminen koetaan uhkaavaksi tai pelottavaksi. Keräysesitteen teksti kuvaa turvattomuutta seuraavasti:

”Koska olemme ihmisiä, emme ole täydellisiä. Saatamme menettää elämämme hallinnan sairastumisen, työttömyyden, läheisen menetyksen, onnettomuuden tai luonnonkatastrofin vuoksi. Saatamme syntyä vailla mahdollisuuksia rakentaa itsellemme hyvää ja turvattua elämää. Turvattomuutta synnyttäviä syitä on paljon.”⁵²

Seuraavana vuonna keräyksen teema oli väkivallan vastustaminen. Keräysesitteessä on käytetty valokuvia väkivallan uhriksi joutuneiden vammoista sekä viittauksia ulkomaisen kohteen Ruandan kansanmurhaan. Kuvateksteillä viestitetään siitä, että näin ei olisi pitänyt tapahtua. Samalla myös lähimmäisyyttä ja toisia ihmisiä lähestytään näkökulmasta, jossa muut näyttävät muodostavan potentiaalisen uhan. Väkivallan uhkaa kuvataan esitteessä seuraavasti:

”Maailman pitäisi olla toisenlainen. Tässä pitäisi lukea, että kaikki on hyvin. Maailmassa tapahtuu kuitenkin paljon sellaista, mitä ei pitäisi. Nuorisojengi pahoinpitelee tuntemattoman ohikulkijan. Päiväkodissa ihmetellään, miksi pienellä lapsella on niin usein ruhjeita vartalossa. Kirkon lattia on peittynyt pääkalloihin ja luunkappaleisiin. Väkipalta varjostaa yhä useamman lapsen ja nuoren elämää. Väkipallan pelko koskettaa meitä jokaista.”⁵³

Näissä esitteissä vedotaan yhteisölliseen ajatteluun ja ihmisten keskinäiseen riippuvuussuhteeseen. Viesti on se, että kukaan meistä ei voi elää yhteiskunnasta eristäytyneenä, vaan olemme jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa toisiimme. Yhteiskunnallisen ongelman ratkaiseminen koituu kaikkien hyväksi. Hyödyn ja palkitsemisen kannalta tämä tarkoittaa, että lahjoittajan motiivina voi olla oman ahdistuksen tai pelon tyynnyttäminen, eräänlainen mahdollisuus turvata omaa elinympäristöään. Lahjoittamisella on tässä tapauksessa käyty kauppaa turvattomuudentunnetta vastaan; lahjoitukset, joiden avulla lisätään turvaverkkoja,

⁵¹ Keräysesite 2002.

⁵² Keräysesite 2002.

⁵³ Keräysesite 2003.

voivat koitua myös omaksi hyödyksi. Toisaalta heikompaan asemaan joutuneita halutaan auttaa joutumasta vielä epätoivoisempaan asemaan, mikä voisi puolestaan tehdä elinympäristöstä kaikille entisestä turvattomamman.

Edellä olen hahmotellut Yhteisvastuukeräyksen esitteistä motivaatiotekijöitä, joissa on käytetty palkitsemista tai lahjoittajan oman edun toteutumista osallistumiseen vaikuttavana tekijänä. Palkitseminen voi liittyä konkreettiseen rahalliseen hyötyyn tai tunteeseen. Tunnetasolla voidaan lahjoittajaa palkita joko kiitoksella tai antamalla myönteistä palautetta. Lahjoittajan omaan etuun vedotaan mielestäni silloin, kun avustuskohde on esitteessä kuvattu meitä kaikkia koskettavana ongelmana; puuttumalla ongelmaan voidaan vaikuttaa, ei vain joidenkin, vaan meidän kaikkien elinympäristöön. Näin ollen hyöty koituu meille kaikille.

3.2. Avustustyön periaatteet Lutherin lahjoittavan rakkauden näkökulmasta

Tässä luvussa esittelen Antti Raunion tulkinnan kristillisen avustustyön periaatteista. Raunion näkemys pohjautuu hänen tulkintaansa Lutherin lahjoittavan rakkauden ajatuksesta, jota Raunio on käsitellyt tarkasti artikkelissaan *'Ihminen elää pelkästään toisille eikä itselleen. Luterilainen käsitys altruismista ja egoismista ihmisen toiminnan motiiveina'*. Siirryn aluksi kuvaamaan Raunion tekemiä johtopäätöksiä ja tämän jälkeen esittelen lyhyesti taustalla vaikuttavan Lutherin ajatuksen.

Raunio kuvaa Lutherin lahjoittavan rakkauden pohjalta toimivaa avustustyötä sellaiseksi, jossa lahjoittamisen perustelu nousee lahjan ajatuksesta. Lahjoittamisessa olennaisena osana tulisi Raunion mukaan pitää ajatusta, jonka mukaan lahjoittamista motivoi sen seikan tunnistaminen, että lahjoittaja on myös itse saanut osakseen lahjoja. Kun lahjoittaja tunnistaa tämän asian ja haluaa sen vuoksi antaa lahjoja eteenpäin hän pyrkii ylläpitämään tällaista hyvän eteenpäin välittämistä. Tärkeää ei ole se mitä hän voi saada itselleen lahjoittamisen myötä, vaan nimenomaan lahjoittamista ylläpitävän liikkeen jatkuminen. Lahjan ajatus ei kuitenkaan toteudu, mikäli lahjan antaja pyrkii tavoittelemaan lahjallaan joitain

sen ulkopuolisia päämääriä.⁵⁴ Avustustyöhön annettu lahja ei siis voi olla väline, jonka avulla yritetään tavoitella jotain muuta, vaan ainoastaan lahjan antaminen ja hyvän lahjoittaminen eteenpäin ovat sen oikeita päämääriä.

Edellä kuvattu avustustyön perusteiden hahmottelu perustuu Raunion tulkintaan Lutherin lahjoittavasta rakkaudesta. Olennainen osa tätä ajatusta on Lutherin käsitys todellisuudesta, sen olemuksesta ja tehtävästä. Raunio kuvailee Lutherin ymmärtäneen luodun todellisuuden siten, että sen olemus on pyyteetön rakkaus, joka on sellaista toisen hyvän edistämistä, johon ei sisälly oman edun tavoittelua. Raunio tiivistää Lutherin näkemyksen toteamalla, että lahjoittavan rakkauden ajatuksen mukaisesti kaikki luodut ovat olemassa toisia luotuja varten. Luotu todellisuus ei kuitenkaan tarjoa toisille hyvää, joka on heissä itsessään, vaan se on väline, jonka kautta Jumala lahjoittaa hyvää.⁵⁵ Raunio toteaaakin, että hyvän lahjoittaminen ei ole luodun omaa toimintaa, vaan hyvän lahjoittaja on Jumala. Hyvä tulee siis vastaanottaa luoduissa ja niiden välityksellä, mutta ei niin, että hyvän lahjoittaja olisi se luotu, jossa hyvä otetaan vastaan, vaan Jumala. Jumala on siis kaiken hyvän todellinen antaja ja luotu todellisuus Jumalan itsensä asettama tapa lahjoittaa hyvää. Raunio korostaa, että tämä ajatus on yksi luterilaisen teologian ydinkohdista.⁵⁶

⁵⁴ Raunio 2000, 86.

⁵⁵ Raunio viittaa tässä Lutherin Ensimmäisen käskyn selitykseen, jossa todetaan seuraavaa: ”Sillä vaikka me tavallisesti saammekin ihmisiltä osaksemme paljon hyvää, on kuitenkin kaikki, mitä Jumalan käskyn ja järjestyksen mukaan on vastaanotettu, häneltä saatu. Vanhemmillemme ja koko esivallalle on annettu käsky tehdä meille kaikenlaista hyvää, samoin kuin jokaista velvoittaa käsky tehdä lähimmäisilleen hyvää. Siten me emme ota hyvää vastaan heiltä, vaan heidän kauttaan Jumalalta. Luodut ovat nimittäin vain käsi, kanava ja väline, joiden kautta Jumala antaa kaiken. Niinpä hän antaa äidille rinnat ja maidon lapselle tarjottavaksi, ja maasta hän antaa viljan ja kaikenlaisen sadon ravinnoksi. Mitään näistä hyvistä antimista ei ainoakaan luotu pysty itse tuottamaan.” IK, 72.

⁵⁶ Raunio 2000, 53. Raunio korostaa Lutherin näkemyksen yhtenä olennaisena tehtävänä olleen kritisoida katolisen kirkon julistamaa oppia rakkauden järjestyksestä. Rakkauden järjestys eli ordo caritatis perustuu Augustinuksen ajatteluun ja sen keskeisenä kohtana on todellisuuskäsitys, jota Raunion mukaan voidaan kuvata pyramidiksi. Pyramidin huipulla on Jumala korkeimpana hyvänä. Ihmisen tehtävä oli suuntautua pyramidissa ylöspäin kohti korkeinta hyvää toteuttamalla omaa ihmisolemustaan mahdollisimman hyvin. Tämä tarkoittaa, että ihminen oli ymmärrettävissä olemuksensa kautta korkeimpaan hyvään suuntautuvana olentona ja hänen tehtävänä oli edistää kaikkea sitä, mikä vahvisti suuntautumista Jumalaan. Armeliaisuuden eli tässä tapauksessa almujen antamisen katsottiin vahvistavan tätä suuntausta, koska lähimmäisille tuli tehdä hyviä tekoja. Samalla siis kun köyhä sai apua ruumiillisiin tarpeisiinsa, almun antaja puolestaan sai vahvistusta sielulleen. Auttaminen voitiin siis ymmärtää molemminpuoliseen hyötyyn tähtääväksi. Raunio 2000, 52.

Kristillisen avustustyön oikea motivaatio näyttäisi siis olevan sangen tiukasti sidottu hengelliseen ja uskonnolliseen viitekehykseen. Sen mukaan ihmisen on itsensä luovuttava hyväntekijän roolista ja ymmärrettävä olevansa tässä tapauksessa vain välittäjä. Toisaalta ihminen voi tunnistaa itsessään myös lahjan vastaanottajan; koska luodut ovat kaikki antajia suhteessa toinen toisiinsa, on selvää, että jokainen saa olla myös lahjan vastaanottaja. Tämän seikan tunnistaminen ja oivaltaminen johtaa siihen, että ihminen haluaa myös välittää hyvää eteenpäin. Tärkeää ei kuitenkaan lahjoittajan kannalta ole se, että välittäessään lahjaa eteenpäin, hän voisi itse jotenkin hyötyä siitä. Lahjoittavan rakkauden avaamasta avustustyön näkökulmasta katsottuna palkintojen tarjoaminen keräykseen osallistumisen houkuttimena vaikuttaa sopimattomalta. Vastikkeiden, kuten verohelpotusten, tuotemyynnin, sekä hyväksi kristityksi tai lähimmäiseksi korottamisen tarjoaminen ovat mielestäni vastalahjojen tarjoamista. Lahjoittamiseen liittyy näin selvästi odotus siitä, että myös lahjoittaja hyötyy lahjoituksestaan. Tällöin ihmisiä houkutellaan pois siitä tavasta, jota Raunion mukaan kristillisen avustustyön tulisi noudattaa.⁵⁷

Toisaalta esimerkiksi tuotemyynnin kautta kerätty tuotto herättää mielestäni kysymyksen siitä, voidaanko tuotemyynnin avulla kerättyjä rahoja pitää lahjoituksina? Oma käsitykseni on, että lahjoittaessaan rahaa esimerkiksi keräyslippaaseen, lahjan antaja on se, joka rahan on lippaaseen laittanut. Rahan vastaanottaja ja rahan keräävä organisaatio toimivat lahjoittajan jatkeina ja vievät

⁵⁷ Tässä esitetty huomio perustuu ajatukselle, jossa kristillistä avustustyötä ja siihen osallistumista voitaisiin perustella ja kuvata erillään vanhurskauttamisesta. Tämä tarkoittaa, että kristillinen avustustyö ei tässä tapauksessa olisi vain hahmotus siitä, miten asioiden tulisi olla suhteessa vanhurskauttamiseen vaan miten niitä tulisi tehdä suhteessa moraaliin. Toisaalta on mielestäni kuitenkin syytä todeta, että oikeana hyvän teon kriteerinä voidaan luterilaisen opin mukaan pitää ainoastaan uskosta tehtyjä tekoja. Lutherin *'Puhe hyvistä teoista'* korostaa hyvän tekemisen ainoana oikeana kriteerinä uskoa, jonka vaikutuksesta kaikki ihmisen teot ovat hyviä. Puhuessaan uskosta kristityn tärkeimpänä tekona Luther toteaa seuraavaa: ”Jokaisella on nyt tässä mahdollisuus itse todeta milloin tekee hyvää, milloin ei. Jos ihminen havaitsee sydämensä varmaksi siitä, että teko on Jumalalle otollinen, tämä teko on hyvä, vaikka se ei olisi enempää kuin oljenkorren nostaminen. Jos taas ihmisellä ei ole tätä luottamusta, tai hän epäilee, silloin teko ei ole hyvä, vaikka se herättäisi kuolleet ja vaikka ihminen antaisi itsensä poltettavaksi.” PHT, 15. Hyvät teot tulisi siis tämän mukaan arvioida ainoastaan suhteessa uskoon. Tätä näkökulmaa ei ole mielestäni varsinaisesti otettu huomioon Raunion kristillisen avustustyön hahmottelussa. Raunion ajatus lähteekin mielestäni liikkeelle siitä, että siinä pyritään sulkemaan pois se virheellinen ajatus, että hyvän tekemisellä voitaisiin tavoitella jotain sen ulkopuolisia päämääriä. Raunion käsitys pyrkiikin siis kuvaamaan ensisijaisesti sitä, mitä kristillisen avustustyön ei pitäisi olla ja vasta toissijaisesti mihin sen tulisi keskittyä.

eteenpäin saamaansa lahjaa. Tuotemyynissä on mielestäni kysymys siitä, että ihminen ostaa hyväntekeväisyyttä harjoittavan organisaation kauppaamia tuotteita. Tässä tapauksessa ostaja saa antamansa rahan vastikkeeksi tuotteen, joten kysymys ei voi olla lahjoittamisesta. Myynnillä kerätty tuotto on ennemminkin ymmärrettävissä liiketoiminnaksi, jossa lahjoituksen tekee viime kädessä se, joka rahan tilittää eteenpäin. Keräystä yläpitävä organisaatio ikään kuin lahjoittaa itse itselleen ja on näin varsinainen lahjan antaja. Näin ollen siirrytään mielestäni ajatusmalliin, jossa lahjan antaja onkin organisaatio; ostajan tehtävänä on tukea organisaation toimintaa kuluttamalla, ei lahjoittaa apua lähimmäisille organisaation välityksellä. Tällöin ei siis edes lähtökohtaisesti pyrittäisi pitämään yllä lahjoittamiseen liittyvää ajatusta eikä tuotteen ostaja enää edes lahjoita rahaa, vaan ostamisen tarkoituksena on tukea Yhteisvastuukeräyksen toimintaa.

Tässä luvussa olen tarkastellut Lutherin lahjoittavan rakkauden ajatukseen perustuvaa avustustyötä sekä Yhteisvastuukeräyksen tapaa motivoida osallistujia tarjoamalla heille palkintoja. Palkintojen tarjoaminen vaikuttaa mielestäni sopimattomalta, kun avustustyötä tarkastellaan lahjoittavan rakkauden edellyttämien periaatteiden näkökulmasta. Palkitseamalla osallistujia, auttaminen tehdään välineelliseksi toiminnaksi, jonka päämäärä ei enää ole lahjan antamisessa, vaan vastalahjan saamisessa. Toisaalta esimerkiksi tuotemyynti ja sitä kautta keräyksen saama tuotto muuttaa mielestäni yksittäisen ihmisen roolia lahjan antajana; hänestä tulee kuluttaja, ei enää lahjoittaja. Toisaalta ajatus voidaan kääntää myös niin, että Yhteisvastuukeräys ei kerää rahaa ainoastaan tuotemyynnillä eikä se pakota ketään osallistumaan keräykseen tuotteita ostamalla. Valinnan tekee ihminen itse. Seuraavassa kappaleessa pohditaan ihmisen itsekkyyttä toiminnan motiivina ja sitä kautta yhtenä keräyksen motivointitekijänä.

3.3. Itsekkyys ihmisen toiminnan motivaationa

Edellä esitettyyn Lutherin todellisuuskäsitykseen voidaan liittää myös hänen tulkintansa langenneesta eli luonnollisesta ihmisestä. Pyyteetön rakkaus, kuten

Luther on sen edellä esittänyt, ei juurikaan toteudu ympärillämme, koska langennut ihminen on egoisti eli hän pyrkii ensisijaisesti turvaamaan omat etunsa. Tällaista egoismin tulkintatapaa Raunio kutsuu filosofiseksi egoismiksi. Tämän lisäksi ihminen on Raunion mukaan egoisti myös siinä suhteessa, että hänen käsityksensä hyvän lähteestä on väärä ja tämän vuoksi ihmisen toiminta on väärin suuntautunutta. Väärä käsitys hyvän lähteestä merkitsee, että ihminen on kykenemätön pitämään Jumalaa Jumalana eli kaiken hyvän lähteenä. Tässä on Raunion mukaan kysymys teologisesta egoismista.

Käytännössä teologinen egoismi voi Raunion kuvauksen perusteella ilmetä kahdessa muodossa. Ensinnäkin teologista egoismia on havaittavissa epäjumalan palvonnassa. Sen sijaan, että ihminen turvautuisi Jumalaan ja vastaanottaisi hyvää häneltä, ihminen etsii hyvää muista luoduista eli pitää itsellään epäjumalia. Ihminen tavoittelee itselleen asioita, joiden uskoo tuovan turvaa ja apua. Tällaisia epäjumalia voivat olla sekä konkreettiset asiat kuten raha ja omaisuus sekä ihmiseen itseensä liitettävät ominaisuudet kuten oppineisuus, viisaus tai hyvä maine. Toiseksi teologista egoismia on Raunion tulkinnan mukaan myös se, että ihminen luottaa väärin omiin tekoihinsa. Tämä tarkoittaa, että hänen Jumalasuhteensa perustuu ansaitsemisen ajatukselle; ihminen kuvittelee, että hän voi omien tekojensa avulla ansaita sen, minkä Jumala antaa lahjaksi. Ihminen pyrkii näin hakemaan omilla teoillaan omalletunnon apua ja lohdutusta. Raunio korostaa, että Lutherin ajattelun mukaisesti tämä johtaa väistämättä siihen, että ihminen alkaa tavoitella itselleen jumaluutta riistäen itselleen Jumalan paikan. Ihminen haluaa toisin sanoen itse olla hyvän lähde, ei ainoastaan välittää sitä.⁵⁸

Luterilaiselle tulkintatavalle on ominaista se, että ihmisen itsekkyyttä pidetään hänen luontoonsa kuuluvana ominaisuutena, johon voidaan vaikuttaa vain uskon ja armon näkökulmasta. Tästä seuraa, että ihmisen toiminta on lankeemuksen vuoksi usein itsekästä myös silloin, kun se ulospäin näyttäytyy pyyteettömänä. Esimerkiksi lahjoittaminen Yhteisvastuukeräykseen ilman palkintoa vaikuttaa pyyteettömältä, sillä lahjoittaja ei näytä hyötyvän lahjoituksestaan konkreettisesti. Kuitenkin hän voi tuntea lahjoittaessaan olevansa hyvä ihminen, jolloin palataan

⁵⁸ Raunio 2000, 53-54.

teologiseen egoismiin. Omasta itsekkyydestään johtuen ihminen pyrkii sisäisesti ansioitumaan teollaan joko muiden ihmisten tai Jumalan edessä. Itsekkyyys ei ole luterilaisen ajattelutavan mukaan vain näkyvää oman edun tavoittelua, vaan se liittyy ihmisen käsitykseen omasta hyvyydestään.

Yhteisvastuukeräyksen tapa hyödyntää itsekkyyttä viittaa sekä ulkoisen että sisäisen itsekkyyden vahvistamiseen. Ensinnäkin se tarjoaa konkreettisia palkintoja, jolloin itsekkyyys voidaan havaita ulkoisesti. Koska ihminen on luonnostaan itsekäs, on perusteltua olettaa, että hän todennäköisimmin lahjoittaa Yhteisvastuukeräykseen siinä tapauksessa, että hyötyy siitä myös itse. Näin rahallisen houkuttimen käyttäminen samoin sellaisen mahdollisuuden tarjoaminen, jossa yksilön etu pyritään turvaamaan yhteisöä kehittämällä, voidaan perustella keräyksen näkökulmasta siten, että niillä keinoin itsekäs ihminen saadaan toimimaan lähimmäisen hyväksi. Toiseksi teologista egoismia pyritään edistämään silloin, kun lahjoittajalle tarjotaan palkintona sitä, että hän voi lahjoittamalla kerätä itselleen ansioita lähimmäisten tai Jumalan edessä. Kuten olen jo aiemmassa luvussa todennut, keräysesitteissä käytetyt lainaukset Raamatusta, pitävät sisällään tämän suuntaisia viittauksia. Vaikka lainaukset ovatkin itsessään autenttisia, ne eivät kuitenkaan palvele tässä esitettyä tukintaa Lutherin näkemyksestä ja sitä kautta opillista näkökulmaa. Lukijalle jää mielestäni näiden irrallisten lainausten perusteella liian suuri tulkinnanvara, jolloin niiden käyttäminen voi lopulta olla jopa harhaanjohtavaa. Vaikka itsekkyyys onkin Lutherin ajattelussa tulkittavissa ihmisen luontoon kuuluvaksi, se ei ole tavoite eikä sitä ominaisuutta tulisi pyrkiä vahvistamaan.

Molemmissa tapauksissa itsekkyyteen suhtaudutaan mielestäni eräänlaisena välttämättömänä toiminnan motivaationa. Tämän tulkinnan mukaisesti langennut ihminen on joka tapauksessa teologisessa mielessä egoisti, joka ei pysty toimimaan aidon pyyteettömästi, vaikka hän niin itse tahtoisikin.⁵⁹ Tästä seuraa,

⁵⁹ Tässä esitetty luterilaisen näkemys egoismista ja altruismista eroaa sosiaalitieteen tarjoamista tulkinnoista, koska niillä on teologiaan liitoksissa oleva erityispiirre; egoismia ja altruismia tarkastellaan ihmisen toimintaa ohjaavina tekijöinä siten, että mukaan otetaan myös teologinen toiminnan kehys. Vastaavaa tausta-ajatusta ei ole tarvetta ottaa huomioon, kun egoismia ja altruismia tarkastellaan osana sosiaalitieteellisiä toiminnanteorioita. Tämä ero käy mielestäni hyvin selville, kun tarkastellaan esimerkiksi Juho Saaren analysointia altruistisuudesta. Saaren

että motivaation tai osallistumisen syyn ei tässä tapauksessa katsota olevan yhtä tärkeä kuin lahjoituksen saaminen hyvään tarkoitukseen. Itsekkyyttä hyödynnetään Yhteisvastuukeräyksessä siksi, että sen olemassaolo hyväksytään tosiasiana. Näin keräys asettaa mielestäni lähimmäisen auttamisen toimintansa perimmäiseksi päämääräksi ja päämäärää toteuttavat keinot toisarvoisiksi; tärkeää ei siis ole miten lähimmäistä autetaan, kunhan apua saadaan välitettyä.

Tällaisen tulkintatavan sopivuus nimenomaan Yhteisvastuukeräyksen toimintamallina voidaan mielestäni kyseenalaistaa esittämällä pohdintoja moraalien ja moraalisten vaatimusten paikasta luterilaisessa ajattelussa. Viittaan ajatuksessani Simo Knuutilan kirjoitukseen, jossa hän pohtii luterilaista identiteettiä. Knuutila toteaa, että moraalilla on luterilaisesta näkökulmasta katsottuna eräänlainen moraalisen itsepetoksen paljastamiseen liittyvä tehtävä. Knuutilan mukaan olennaista moraalien kannalta on, että ihminen tulee nimenomaan tietoiseksi siitä, ettei hän voi moraalien avulla itse edistää sielunsa pelastumista. Moraalissa ei tämän vuoksi ole kysymys siitä, mitä tekoja ihminen tekee, vaan olennaista on tietyn moraalisen oikean mielenlaadun vaatimus.⁶⁰ Käsittääkseni Knuutila tarkoittaa tällä sitä, että moraalisten vaatimusten ei tulisi tarjota luterilaisen käsitystavan mukaan valheellista turvaa ja helpotusta omalletunnolle, vaan sen tulisi itse asiassa pyrkiä paljastamaan nimenomaan ihmisen itsekkyyden ja pyrkimykset ansioitua oman hyvyytensä tähden.

Samoin *'Uskonvanhurskaus ja yhteiskunnallinen vastuu'* asiakirjassa todetaan sosiaalietiikan kuuluvan lain julistuksen alueelle, jonka yhtenä tarkoituksena on mm. paljastaa ihmisen synnin laatu. Tällä tarkoitetaan asiakirjan mukaan sitä, että synti on rikkomusta Jumalaa ja lähimmäistä kohtaan ja sillä on sen vuoksi myös

näkökulma analyysiin on sosiaalietieteellinen. Vaikka Saaren esittelemissä altruismin muodoissa otetaan huomioon myös immateriaaliset hyödyt, joita hyvän tekijä voi saada, olennaista on, että altruismi ymmärretään ihmisen itsensä saavutettavissa olevaksi toiminnan motiiviksi. Vastaavasti altruismia voidaan luokitella asteittain riippuen siitä, kuinka paljon tyydytystä tai resursseja altruistinen toiminta tuottaa tekijälle itselleen. Kolmas erityispiirre liittyy yhteisöllisen ja yksilöllisen altruismin erottamiseen toisistaan. Ks. esimerkiksi Saari 2000, 104-105, 109-110. Laajemman moraalifilosofisen ja aatehistoriallisen näkökulman altruismiin on esittänyt Kalle Kuusimäki. Kuusimäki (2000).

⁶⁰ Knuutila 1999, 30.

sosiaalieettisiä vaikutuksia.⁶¹ Vaikka asiakirjassa ei esitetä yhtä suoraan Knuuttilan esiin nostamaan moraaliin liittyvää tehtävää, viittaa se mielestäni kuitenkin jossain määrin vastaavanlaiseen ajatteluun. Kirkon sosiaalieettiseen opetukseen sisältyy lain ja pelastuksen näkökulma, jonka tarkoituksena on antaa suuntaviivoja ja opastusta ihmisen moraalille toiminnalla eri tilanteissa. Koska Yhteisvastuukeräys on osa kirkon toimintaa, se ei voi mielestäni täysin sulkea pois näitäkään näkökulmia. Yhteisvastuukeräys ei siis käsitykseni mukaan voi täysin toimia sellaisessa kontekstissa, joka ei millään tavoin ottaisi huomioon moraalin teologista ulottuvuutta ja merkitystä. Itsekkyuden merkityksen avaaminen ja kenties toisenlainen hyödyntäminen voisikin olla osa Yhteisvastuukeräyksen asennekasvatuskampanjaa ja diakonista kasvatustavoitetta, jotka mainitaan keräyksen toiminnan tehtävinä.⁶²

Tässä luvussa olen tarkastellut itsekkyyttä olennaisena osana luterilaista ihmiskäsitystä. Palkintojen käyttäminen on mielestäni Yhteisvastuukeräyksen puolelta eräänlainen ilmaus, jossa itsekkyyden hyväksytään sekä langenneen ihmisen toiminnan lähtökohdaksi että päämääräksi. Edelleen tätä ominaisuutta hyväksikäyttämällä pyritään saamaan aikaan jotain hyvää, jolloin auttaminen tavoitteena asetetaan mielestäni etusijalle siihen nähden millä perusteella rahaa houkutellaan lahjoittamaan. Päämäärä toisin sanoen oikeuttaa keinot. Samalla kuitenkin keräys kääntää mielestäni selkänsä sille ajatukselle, että moraalin tehtävä on, kuten Knuutila toteaa, pyrkiä paljastamaan ihmisen itsekkyyden ei tukea ja edistää sitä. Itsekkyyden sillä tavoin, kuin se nostetaan esiin palkitsemisen yhteydessä, ei tue sitä kasvatuksellista ja julistuksellista linjaa, jota mielestäni myös Yhteisvastuukeräykseltä voitaisiin edellyttää ja jollaisen haasteen se myös itse asennekasvattajana on halunnut itselleen ottaa.

⁶¹ UYV, 44. Asiakirja käsittelee lain saarnan merkitystä laajemmin kuin tässä esityksessä on mahdollista nostaa esiin. Olennaista mielestäni tässä käydyn keskustelun osalta on nimenomaan todeta, että sosiaalietiikkaan kuuluu yhtenä osana kirkon opetus yhteiskunnallisesta laista, vallasta ja vastuusta sekä hengellisessä mielessä myös syntiin ja synnin tekemiseen liittyvät näkökulmat.

⁶² Luvussa 2.3. olen todennut Yhteisvastuukeräyksen asettaneen toiminnalleen myös kasvatustavoitteita pelkän rahan keräämisen rinnalle.

4. IHMISELTÄ IHMISELLE – LÄHIMMÄISYYTEEN LIITTYVÄT MOTIIVIT

4.1. Lähimmäinen Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteissä

4.1.1. Lähimmäinen hädänalaisena ja apua tarvitsevana

Toisen motivointiin liittyvän kokonaisuuden keräysesitteissä muodostavat ne tavat, joilla esitteissä on nostettu esiin keräyskohteita ja erityisesti kohteen takaa löytyviä ihmisiä. Elävöittämällä eli kertomalla avustuskohteista autettaville pyritään antamaan kasvot. Samalla lahjoittajalle tarjotaan mahdollisuus tuntea autettavat henkilökohtaisemmin yksilöinä, ei vain kasvottomana massana. Tämä alaluku esittelee aineistosta löytyneitä tapoja kuvata lähimmäinen avuntarvitsijana. Tällöin esitteissä on pyritty elävöittämään kohdetta korostamalla ongelmia, hätää sekä tarpeita ja tilannetta, jossa autettava elää.

Avustuskohteiden esitleminen on luonteva osa Yhteisvastuukeräysten esitteitä. Kohteiden kuvailu on tärkeää, sillä avustuskohteet ovat vaihtuneet usein vuosittain ja ajoittain keräyskohteena on ollut myös todennäköisesti useille aiemmin tuntemattomia, apua tarvitsevien ryhmiä.⁶³ Esimerkiksi vuonna 1982 yhtenä kotimaisena avustuskohteena olivat lihasdystrofiasta eli lihassurkastumasairaudesta kärsivät. Koska tautia sairastaa Suomessa jokseenkin pieni joukko ihmisiä, taudin vaikutukset lienevät suurimmalle osalle tuntemattomia. Oletettavasti juuri tästä syystä esitteessä onkin pyritty erityisesti jakamaan tietoa sairaudesta sekä kertomaan, millaista apua sitä sairastavat tarvitsevat.⁶⁴ Vastaavasti vuonna 1990 teemana oli pakolaisuus, jolloin esitteessä on kiinnitetty huomiota käsitteistöön, jolla puhutaan maahanmuuttajista. Termit kuten pakolainen, kiintiöpakolainen, siirtolainen sekä turvapaikanhakija on määritelty erikseen, jolloin keräysteemana ollut pakolaisuus täsmentyi.⁶⁵ Molemmissa

⁶³ Härkönen viittaa kirjoituksessaan keräyksen kohderyhmiin, joista yhden hän on nimennyt ns. 'hiljattain "löydetyiksi"'. Termillä voidaan mielestäni tarkoittaa sekä jostain aiemmin tuntemattomasta sairaudesta kärsiviä henkilöitä tai muuttuvan yhteiskunnallisen tilanteen johdosta vaikeuksiin joutuneita. Härkönen 1999, 49.

⁶⁴ Keräysesite 1982.

⁶⁵ Keräysesite 1990.

esimerkeissä lähestymistapa on ollut mielestäni informatiivinen. Kohteita on lähestytty tiedottamalla ensisijaisesti tosiasioista ja jakamalla tietoa ilman erityistä tunteisiin vetoavaa ilmaisutapaa. Toisaalta edellä kuvatut esimerkit ovat myös hyvä osoitus siitä, miten tiedottamalla voidaan yrittää vaikuttaa asenteisiin. Erityisesti tämä korostuu pakolaisuutta käsittelevässä esitteessä. Kun pakolaisuuden rinnalle nostetaan käsitteitä, jotka usein saattavat sekoittaa keskenään, voidaan pakolaisuutta lähestyä sekä kertomalla siitä keitä pakolaiset ovat että siitä mitä he eivät ole. Tietoa levittämällä voidaan näin vaikuttaa tietämättömyyden aiheuttamiin vääriin uskomuksiin ja sitä kautta mahdollisesti myös asenteisiin.

Lahjoittajiin voidaan vaikuttaa myös avustuskohteen esittämistavalla. Informaation jakamisen lisäksi avustuskohteet voidaan esittää tavalla, joka pyrkii herättämään lukijassa tunnekokemuksia. Kertomalla autettavista ihmisistä sekä heidän elämäntilanteistaan ja vaikeuksistaan, lahjoittajalle tarjotaan mahdollisuus asettua heidän asemaansa tai ainakin kuvitella millaista heidän elämänsä on. Toisen asemaan asettuminen ja hänen elämäntilanteensa kuvittelemisen liittyvät läheisesti myötätunnon, säälin ja empatian kokemuksiin. Tunnekokemukset puolestaan motivoivat auttamaan ja näin ollen osallistumaan keräykseen.⁶⁶

⁶⁶ David Lyonsin mukaan utilitarististen teorioiden hyvä ja oikea teko voidaan perustella teon seurauksista koituvan hyödyn näkökulmasta. Lyons kirjoittaa: "Viewed in this way, utilitarianism holds that the ultimate good is the good of individuals, and that this is determined by empirical facts about their welfare. Other things can have value, but only insofar as they promote or otherwise contribute to the good of individuals." Tämän mukaan Yhteisvastuukeräykseen osallistumista voitaisiin perustella utilitaristiseen ajattelutapaan vedoten, sillä keräyksen tarkoituksena on vähentää avuntarvetta ja parantaa konkreettisesti ihmisten elinolosuhteita. Lyons, 1992, 1262. Craig Taylor on puolestaan tutkinut sympatiana ja toteaa kirjansa jälkipuheessa sympatian ja utilitaristisen peruseräyksen välisestä yhteneväisyydestä seuraavasti: "I have suggested that the idea that another might make a claim on us, and hence the whole realm of justice, is founded on our primitive responses to the suffering of others. But now it might be argued that if sympathy indeed play this kind of role then it will provide for just one principle of justice, indeed of morality more generally, namely the utilitarian principle that we ought always to act so as to maximise human happiness, where happiness here involves joy and the absence of suffering." Taylor jatkaa tästä todeten, että utilitaristisen teon olennainen tekijä ei välttämättä tarvitse olla edes se konkreettinen lopputulos, jolla lähimmäisen kärsimystä pyritään helpottamaan, vaan olennaista on kärsimykseen vastaaminen. Taylor 2002, 135. Taylorin teorian mukaisesti Yhteisvastuukeräykseen osallistuminen voitaisiin tulkita utilitaristisen teorian näkökulmasta hyväksi teoksi jo sen vuoksi, että osallistuessaan keräykseen lahjoittaja tunnistaa kärsimyksen ja haluaa vastata siihen.

Erityisesti ulkomaisia kohteita kuvattaessa myötätuntoa on haluttu herättää esittämällä kuvauksia niistä olosuhteista, joissa autettavat ihmiset elävät. Asunnottomuuden, ravinnon ja terveydenhuollon puute, vaikeat luonnonolosuhteet sekä maan sisäiset levottomuudet luovat mielikuvan, joka auttaa konkretisoimaan autettavien vaikeita elinoloja.⁶⁷

”Mosambikissa sijaitsevassa Kalelen kylässä on 35 kilometriä lähimmälle terveysasemalle. Vain harvalla on polkupyörä, moottoriajoneuvoa ei kenelläkään. Sadekausina kylän koulun katto särkyy ja Kaleleen johtava tie katkeaa.”⁶⁸

”Intian Kalkutan alueella asuu 3 milj. ihmistä kurjissa slummeissa tai pelkästään kadulla ilman minkäänlaista asuntoa. Vain kouriintuntuva apu, ruoka, vaatteet, terveydenhuolto, koulutus ja oma koti voivat heitä auttaa.”⁶⁹

Lähtökohtana ovat vaikeudet, jotka ovat kohdanneet ihmisiä ja niiden aiheuttama elämäntilanteen vaikeutuminen. Toisaalta näkökulma voi olla myös jo pitkään jatkuneessa, vaikeassa tilanteessa: esimerkkinä tästä kolmannen maailman köyhät maat.

Yksi hädän kuvaamiseen liittyvä tehokeino on kuvata hädän suuruutta sekä autettavan epätoivoista asemaa. Avustettavia ihmisiä on luonnehdittu heikoimmassa asemassa oleviksi, köyhimmiksi, heiksi, joita kukaan muu ei auta tai joiden avuntarve ja hätä ovat suurimmat.⁷⁰ Näillä kuvauksilla on pyritty herättämään myötätuntoa autettavia kohtaan korostamalla heidän erityisen heikkoa kenties epätoivoista asemaansa. Lisäksi kuvauksissa painotetaan autettavan yksinäisyyttä ja avuttomuutta, joilla viitataan aivan erityisesti ulkopuolisen avun tarpeeseen. Toisaalta muotoiluilla on voitu tähdätä myös hädän ja avuntarpeen kiireellisyyden viestittämiseen. Kaikista suurimmassa hädässä olevat tarvitsevat luonnollisesti apua välittömästi eikä heillä ole enää aikaa odottaa.

⁶⁷ Esimerkiksi keräysesitteet 1981, 1982, 1985, 1986, 1987, 1997, 1998.

⁶⁸ Keräysesite 1998.

⁶⁹ Keräysesite 1981.

⁷⁰ Esimerkiksi keräysesitteet 1973, 1974, 1976, 1977, 1978, 1981, 1987, 1988, 1993, 1994.

Ilmauksista yksi näyttäisi poikkeavan hieman muista, sillä siihen näyttää sisältyvän myös vetoomusta voimakkaampi viittaus velvollisuuteen. Ilmaus ‘joita kukaan muu ei auta’ saattaa synnyttää lukijassa tunteen siitä, että hän on autettavan viimeinen toivo. Toisaalta ilmaus on myös tulkittavissa siten, että koska kukaan muu ei auta, niin minun täytyy tehdä se. Velvollisuus tai velvollisuudentunne herää todennäköisesti lukijassa, vaikka siihen ei ilmauksessa suoraan viitatakaan.

Autettavien oikeuksiin esitteissä on viitattu ainoastaan kerran kotiin ja pakolaisuuteen liittyvässä keräyksessä vuonna 1990. Keräyksen tuotolla tuettiin sekä itsenäistyneeseen Namibiaan palanneiden pakolaisten asuttamista sekä Suomessa eläville pakolaisille tarkoitettujen vuokra-asuntojen hankkimista. Oikeus kotiin on esitteessä sisällytetty osaksi runoa, jolloin sen tulkintaa voidaan pehmentää.⁷¹ Vastaavasti kodittomuutta on käsitelty myös vuonna 1995, jolloin keräyksen erityisteemana olivat lisäksi lapset. Tässä tapauksessa keräysesitteessä ei puhuta oikeuksista, vaan kodista perusturvana sekä perheyhteisönä ja kasvualueena. Teksti on otsikoitu ’Lapsi tarvitsee kodin’.⁷² Tarpeen käyttäminen teksteissä oikeuden sijaan onkin tyypillistä keräysesitteiden kuvauksille. Tarve voi kohdistua yleisemmällä tasolla ulkopuolisen avun saamiseen tai tarve voi olla myös asunnon, ruoan, tai tuen tarvetta. Esimerkiksi vuonna 1994 keräysteemana olivat lapset. Esitteessä on lueteltu erilaisia tarpeita, joiden täytyminen on edellytyksenä lapsen tasapainoiselle kehitymiselle. Tuen tarvetta on korostettu vetoamalla auttajiin: ”Hän tarvitsee meitä”. Vuoden 1982 ulkomainen keräyskohde Zimbabwe tarvitsee ulkomaista tukea, jotta se voisi kehittyä itsenäiseksi kansakunnaksi.⁷³

Lähimmäisistä kerrotaan Yhteisvastuukeräyksen esitteissä kuvaamalla niitä ongelmia ja syitä miksi he ovat avuntarvitsijoita. Joissain tilanteissa avun tarvetta

⁷¹ Ruotsinkielisessä keräysesitteessä runo on esitetty seuraavasti: ”Finnas till får himlen blå. Finnas får väl jag också. Rätten till ett eget hem, gäller dig och mig och dem.”. Saman vuoden keräysmateriaalista löytyy myös runon suomennos: ”Saahan sinitaivas olla, saanhan olla minäkin. Saahan oikeus kotiin olla, niin sinun kuin minunkin.” Molemmat runon muodot esittävät vaatimuksen myös kysyvässä muodossa, jolloin lähestymistavan pehmeyttä on haluttu edelleen korostaa. Keräysesite 1990.

⁷² Keräysesite 1990, 1995.

⁷³ Keräysesite 1982, 1994.

on haluttu vielä entisestään korostaa käyttämällä ilmauksia, jotka pyrkivät vakuuttamaan lukijan avun välttämättömyydestä; muuta apua ei ole lainkaan saatavissa tai apua on odotettu jo pitkään. Vastaavasti voidaan viestiä tilanteen paranemisen edellyttävän ulkopuolisen avun saamista. Vaikeuksien ja ongelmien pohjalta voidaan puhua myös apua odottavien oikeuksista sekä heidän tarpeistaan. Oikeuksista puhumista on esitteissä käytetty selvästi vähemmän ja sen sijaan on kiinnitetty huomio lähimmäisen tarpeeseen. Tarve ei kenties ole käsitteenä yhtä vaativa tai velvoittava kuin oikeus; tarve viestii ennemminkin vetoomuksesta kuin velvoitteesta.

4.1.2. Apua vastaanottava lähimmäinen

Edellisessä alaluvussa autettavat oli esitetty avuntarvitsijoina, jolloin pääpaino oli avuntarpeen kuvauksessa. Tässä alaluvussa autettavia kuvataan avun vastaanottajina, jolloin kuvaukset keskittyvät avuttomuuden ja epätoivon sijasta positiiviseenpiin asioihin. Tavoitteena on esittää auttavien kykyä ja mahdollisuuksia hyödyntää heidän heille tarjottu apu. Esitteiden kautta avun saajista välittyy kuva, jossa painottuu vaikeuksista huolimatta positiivinen ja elämänmyönteinen asenne.

Selvimmän tätä tapaa on mielestäni hyödynnetty kehitysmaiden naisista tarjotuissa kuvauksissa. Esimerkkinä vuoden 1992 esite, jossa korostetaan näiden naisten tekemän työn ja vastuun merkitystä kehitysmaissa. Esitteessä todetaan seuraavaa:

”Afrikan naiset eivät ole puutarhureita, he ovat maanviljelijöitä. He eivät ruoki vain perhettään, he ruokkivat kansoja. Heidän tekemänsä raskaan työn merkitystä emme aina osaa kyllin arvostaa.... Afrikan naiset kantavat vastuun ruuan tuotannosta, varastoinnista ja valmistuksesta. Pelkästään elintärkeään vedenhakuun kuluu päivästä kolmannes... Afrikan nainen haluaa kehittyä ja saada koulutusta, oppia uusia taitoja kotitalouteen ja maanviljelyyn, jokapäiväisiin arkitöihinsä. Yhtä valmis hän on myös hakeutumaan taipumustensa mukaiseen ammatilliseen koulutukseen kodin ulkopuolelle.

Afrikan nainen - äiti, ruuanlaittaja, vastuunkantaja - voi luoda Afrikalle uuden tasa-arvoisemman tulevaisuuden, uuden elämän.”⁷⁴

Kuvaus ei viesti epätoivoa vaan yrittämistä ja eteenpäin menemistä. Naisilla on jo nyt paljon vastuuta, mutta he eivät näytä valittavan. Sen sijaan he ovat valmiita tekemään entistä enemmän auttaakseen omaa perhettään ja kehittääkseen yhteisöään. Vastaavan esimerkin tarjoaa kotimaisen kohteen esittely vuodelta 1960.

”>>Parempi kurjuus kuin orjuus>>, lausui eräs hatarassa mökissä asuvan monilapsisen perheen äiti häntä tervehtimään tulleille. Hänen sanansa osoittivat urheutta ja suomalaista sisua, mutta samalla ne ovat vetoamus kanssaihmisille: tulkaa auttamaan meitä!”⁷⁵

Lainauksesta käy ilmi, että myöskään tämä monilapsisen perheen äiti ei ole epätoivoinen vaan sisukas ihminen. Todennäköisesti kuvaus antaa lukijalle vaikutelman siitä, että naisella on mahdollisuus saamansa tilapäisen tuen avulla auttaa myöhemmin itse itseään. Vastaava tulkinta on havaittavissa myös edellä mainitsemisani kehitysmaiden naisia esittelevissä kuvauksissa. Lainaukset herättävät toisin sanoen myötätuntoa, mutta tuskin niinkään sääliä vaan ennemminkin luottamusta siihen, että saatu apu osataan hyödyntää oikein. Autettavissa yhdistyvät yhtä aikaa sekä avuntarve että oma aktiivisuus.

Merkille pantavaa on, että yhdessäkään esitteessä ei ole käytetty miestä ja hänen elämäntilannettaan kohteen elävöittämiseksi. Sitä vastoin muutamissa esitteissä miehet on saatettu esittää, ellei varsinaisesti ongelmien aiheuttajina niin ehkä ainakin naisia passiivisempina. Esimerkiksi vuoden 1997 keräysesitteessä kuvataan Nepalissa toteutettua naisten lukutaitoluokkaa, joka oli Luterilaisen maailmanliiton organisoima projekti. Esitteen mukaan naiset ovat projektin myötä oivaltaneet oman arvonsa ja pyrkineet kertomaan siitä muillekin. Osana tätä työtä he ovat halunneet puuttua myös oman yhteisönsä epäkohtiin ja tämän vuoksi halunneet ottaa kantaa myös miesten juopotteluun. Lisäksi naiset ovat saaneet

⁷⁴ Keräysesite 1992.

⁷⁵ Keräysesite 1960.

aikaan synnytys- ja äitiystalon, tosin esitteen mukaan kunnan isien vastustuksesta huolimatta.⁷⁶ Kuvauksen pohjalta voi syntyä käsitys, että miehet sekä aiheuttavat ongelmia yhteisössä myös estävät joissain tapauksissa kehityksen, joka vaikuttaa yhteisön hyvinvoinnin kannalta tärkeältä. Edelleen on todettava, että tämä esimerkki on yksittäinen ja korostaa aivan poikkeuksellisella tasolla miesten ja naisten aseman vertailua, ehkä jopa vastakkainasettelua. Myös tällainen asetelma saattaa herättää tunteita sekä halun auttaa nimenomaan naisia parantamaan omaa yhteiskunnallista asemaansa. Auttamisen rinnalle näyttää nousevan tässä tapauksessa myös oikeuksiin liittyvä tavoite, joka mahdollisesti puhuttelee erityisesti Yhteisvastuukeräykseen osallistuvia naisia. Toisaalta asian käsittelytapa ja käytetyt sanamuodot voivat myös ärsyttävää.

Vastaavasti positiivisia kuvauksia lähimmäisistä voidaan antaa käyttämällä tarinoita yksittäisistä ihmisistä. Tätä tapaa yhdistettynä tämän luvun teemaan on hyödynnetty keräysesitteissä kaiken kaikkiaan kolme kertaa vuosina 1993, 1996 ja 1997. Kaikki tarinat kertovat kolmannen maailman naisista. Naisista kertovien kuvausten sävy on selvästi toiveikas ja henkilökuvissa keskitytään nimenomaan avun myötä tapahtuneeseen positiiviseen elämänmuutokseen ja sen kuvaamiseen. Vuoden 1996 keräysesite kertoo intialaisesta Padmasta.

”Viime syksynä Padma sai todistuksen käymästään puolivuotisesta kurssista. Hän oppi perusasioita hygieniasta, terveydenhuollosta, viranomaisten kanssa asioimisesta, maataloudesta, kansalaisen perusoikeuksista ja raha säästämisestä. ...Monet naisista ovat saaneet SUEBilta (Society for the Upliftment of the Economically Backward) lainan, jolla yksi on ostanut ompelukoneen ja hankki perheelleen elannon ompelemalla, toinen on hankkinut sähkökäyttöisen myllyn, jolla jauhaa maksua vastaan jauhot naapurillekin. Padmakin sai kahden tuhannen rupian lainan. Summa vastaa noin kolmea sataa Suomen markkaa. Lainalla Padma hankki lehmän. Tänään hänellä on jo kaksi lehmää ja maitotili pitää perheen riisissä.”⁷⁷

⁷⁶ Keräysesite 1997.

⁷⁷ Keräysesite 1996.

Naisten tarinat ovat siis ennemminkin kuvauksia siitä, mitä on tapahtunut avun saamisen jälkeen. Yhdestä ihmisestä kertova esimerkki toimii jälleen konkretisoijana ja antaa paremmin mahdollisuuden luoda mielikuvan siitä, mitä avun vastaanottaminen ja saaminen käytännössä merkitsevät ja mitä sillä on saatu aikaan.⁷⁸

Lapsiin liittyvät kampanjat näyttävät tyypillisesti sijoittuvan eräänlaiseen avuttomuuden ja toiveikkuuden välimaastoon, joka käytännössä yhdistää molemmat edellä esitetyt näkökulmat. Toisaalta niissä pyritään korostamaan lasten avuttomuutta sekä riippuvuutta ulkopuolisesta avusta ja huolenpidosta. Samalla niissä halutaan kuitenkin viitata myös positiiviseen tulevaisuuteen ja mahdollisuuksiin. Lapset ovat olleet keräyksen erityisteemana vuosina 1979, 1994, 1995 ja 2000. Esitteissä vedotaan lasten kasvatusympäristön ja kehittymisen edellytyksiin kuten kodin, ravinnon ja rakkauden tarpeeseen. 'Meidän maailman lapset' kuvaa hyvin eräänlaista lapsuuden tai lapsena olemisen universaalia olemusta, jonka mukaan lasten tarpeet ovat kaikkialla samat. Konkreettisesti tämä on esitetty vuoden 1994 ja 1995 kampanjoissa, joissa molemmissa on esillä asunnottomuus lapsen näkökulmasta. Sama ongelma voi olla yhtä aikaa ajankohtainen sekä hyvinvointivaltiossa että köyhimmissä maissa. Vuoden 2000 keräyksen yhteydessä on viitattu erityisesti lapsiin kohdistettuihin vääryyksiin; hoidon ja huolenpidon puutteeseen sekä seksuaaliseen hyväksikäyttöön. Toisaalta esitteissä mainitaan lapset myös tulevaisuuden toivona tai maailman toivona, jolloin viitataan lasten tulevaisuuden avoimuuteen ja kaikkiin mahdollisuuksiin, jotka heissä odottavat toteutumistaan. Viesti on positiivinen ja kannustava.⁷⁹ Lapset ovat siis yhtä aikaisesti tällä hetkellä meistä riippuvaisia ja autettavia että tulevaisuuden auttajia ja tekijöitä. Heitä koskevissa kampanjoissa korostuukin se mahdollisuus, joka lapsuuteen sisältyy ja samalla aikuisten velvollisuus edistää lasten mahdollisuuksien toteutumista.

Ensimmäisessä alaluvussa esittelin lähimmäisen ongelmien kuvauksesta nousevaa tapaa herättää ihmisten auttamishalu. Tässä luvussa olen sen sijaan keskittynyt

⁷⁸ Keräysesite 1994, 1996, 1997.

⁷⁹ Keräysesitteet 1979, 1994, 1995 ja 2000.

kuvaamaan niitä rohkaisevia mielikuvia, joita autettavista on myös esitteissä pyritty antamaan. Vaikka avuntarvitsija onkin tällä hetkellä ulkopuolisen tuen tarpeessa, heitä ei silti haluta esittää toivottomina tai lohduttomina. Sitä vastoin heistä halutaan antaa myönteistä kuvaa, jossa välittyy halu ja kyky hyödyntää tarjottu apu. Molempia kuvaustapoja käytetään usein samoissa esitteissä. Esimerkiksi edellisen luvun lainaus Kalelen kylän asukkaista ja heidän ongelmistaan jatkuu kuvauksella siitä, kuinka asukkaat uskovat edelleen parempaan tulevaisuuteen ja ovat valmiita työskentelemään paremman tulevaisuuden eteen. Näin nostetaan esiin sekä ne vaikeudet, joilla avun tarve perustellaan että autettavien oma motivaatio ottaa vastaan apua ja hyödyntää sitä.

4.2. Lähimmäinen luterilaisen sosiaalietiikan näkökulmasta

4.2.1. Laupiaan samarialaisen esimerkki ja Kultainen sääntö toimintaa ohjaavina periaatteina

Edellisissä alaluvuissa esiteltiin niitä lähimmäisyyteen liittyviä tapoja, joita Yhteisvastuukeräyksen esitteissä on käytetty osallistumiseen houkuttavina tekijöinä. Keinot jaettiin kahteen osaan sen mukaan pyrittiinkö niissä esittämään lähimmäinen avuntarvitsijana vai apua vastaanottavana. Tässä alaluvussa pohdin Kultaisen säännön sekä laupiaan samarialaisen tarjoaman esimerkin näkökulmasta, miten luterilaisen ajattelun mukaan lähimmäisen tarpeet tulisi ymmärtää ja miten niihin tulisi reagoida.

Tuomo Mannermaa kirjoittaa laupiaan samarialaisen esimerkin olevan hyvä osoitus siitä, miten lähimmäisenrakkauden tulisi toteutua. Luterilaiseen ajatteluun sisältyvä rakkauden vaatimus, joka edellyttää meitä rakastamaan lähimmäisiämme samoin kuin itseämme, kehottaa suhtautumaan lähimmäistemme tarpeisiin siten kuin ne olisivat omiamme. Mannermaa painottaakin tulkinnassaan erityisesti lähimmäisenrakkauden ja sen toteuttamisen olevan sidoksissa ulkoiseen asiaan, joka on lähimmäisen tarve ja hätä. Laupiaan samarialaisen vertauksessa pappi ja leviitta, jotka eivät pysähtyneet auttaman ryöstettyä ja maassa makaavaa miestä, eivät hänen mukaansa toimineet kuten lähimmäisenrakkaus edellyttäisi. Mikäli he

itse olisivat joutuneet samalla tavoin kaltoin kohdelluiksi, olisivat he varmaankin toivoneet, että myös heitä olisi autettu. Mannermaan tulkinnan mukaan rakkauden käsky onkin aina konkreettinen ja sen lähtökohtana on toinen ihminen. Luterilaista tapaa ymmärtää rakkaus ei hänen mukaansa tulisi nähdä vain jonkinlaisena abstraktina ideana, vaan se kehottaa nimenomaan toimintaan. Tämän vuoksi kristillisen elämä on olennaisesti sitä, että opitaan huomaamaan lähimmäinen ja hänen todelliset tarpeensa.⁸⁰

Laupiaan samarialaisen esimerkki on tarpeiden tunnistamisen kannalta aika pelkistetty, sillä kysymys on selvästi välittömän ja välttämättömän avun tarpeesta. Lähimmäisen tarpeet eivät kuitenkaan aina ole noin yksiselitteisesti havaittavissa eikä niiden velvoittavuuskaan liene aina yhtä ilmeinen. Toisaalta Mannermaa toteaaakin, että nimenomaan tarpeiden havaitseminen on olennainen osa lähimmäisenrakkautta. Toiset eivät huomanneet lähimmäisensä hätää edes silloin, kun kulkivat tämän ilmeisen avun tarpeessa olevan lähimmäisensä ohitse. Palaan kuitenkin ensin esittämäni ajatukseen siitä, voidaanko kaikkia tarpeita pitää luterilaisen ajattelun mukaan olennaisina tai reagointia edellyttävinä. Tätä taustaa vasten ja tarpeen arvioimiseen liittyen tarkastelen seuraavaksi Kultaista sääntöä ja sen antamaa kuvaa lähimmäisestä avuntarvitsijana.

Kultainen sääntö, joka positiivisen tulkinnan mukaan kuuluu: ”Kaikki mitä toivot toisten tekevän sinulle, tee sinä samoin heille”⁸¹, ymmärretään usein ohjeeksi, jossa toisen tarpeisiin pyritään vastaamaan sen mukaan kuin ohjeen soveltaja toivoisi, että hänen tarpeensa ja toiveensa tulisivat huomioon otetuiksi. Arkielämässä käskyn henkeen viittaavia, sangen yleistajuisia ohjeita on helppo löytää. Esimerkki, johon myös Raunio viittaa, liittyy tilanteeseen, jossa yhteisen

⁸⁰ Mannermaa 1992, 101.

⁸¹ Positiivisen tulkinta Kultaisesta säännöstä löytyy Raamatusta Matteuksen ja Luukkaan evankeliumeista. (Matt. 7:12; Luuk. 6:31). Kultainen sääntö voidaan muotoilla myös negatiiviseen perusmuotoon: ”Älä tee toisille sitä, mitä et toivo toisten tekevän sinulle” (Tobias 4, 16). Raunion mukaan esimerkiksi kirkkoisä Augustinus ymmärsi positiivisen muodon rakkauden periaatteeksi ja negatiivisen oikeudenmukaisuuden. Sitä vastoin Lutherin ajattelussa positiivinen muotoilu pitää Raunion tulkinnan mukaan sisällään sekä rakkauden että oikeudenmukaisuuden näkökulmat. Raunio 1989, 117. Filosofisessa keskustelussa Kultaiseen sääntöön on usein viitattu vain ohimennen. Nykyään sen tutkimukseen on kiinnitetty enemmän huomiota. Singerin mukaan ainakin seuraavat alueet kaipaavat lisätutkimusta: ongelmat, jotka johtuvat säännön yleisyydestä, säännön asemaan liittyvät kysymykset ja perustelut sekä pohdinnat siitä, miten sääntöä vastaan eri aikoina esitettyihin väitteisiin tulisi vastata. Singer 1992, 405.

saunan käyttäjiä pyydetään huolehtimaan tilojen siisteydestä kaikkien mukavuuden takaamiseksi. Sovellusten yleistajuisuudesta ja usein ohjeen intuitiivisesta oivaltamisesta huolimatta, varsinaisen säännön täsmällinen tarkoitus ja sisältö voi olla silti ongelmallinen. Antti Raunio kiinnittänyt huomiota tähän kysymykseen, ja hän onkin tutkinut Kultaisen säännön edellyttämään päättelyyn ja tulkitaan sisältyviä eri vaihtoehtoja.⁸² Raunion tutkimusten mukaan myös Luther korosti lähimmäisen tarpeiden huomioimista yhtenä Kultaisen säännön olennaisimpana osana. Raunio lisää kuitenkin, että tästä näkökulmasta katsottuna säännön tarkoituksena ei ole kuitenkaan palvella lähimmäisen mielihyvän toteuttamista siten, että kaikki hänen halunsa tulisivat tyydytyiksi sääntöön vedoten. Kultaisen säännön tulkinnassa on käytettävä harkintaa sen mukaan, minkä voidaan ajatella olevan lähimmäisen todellinen tarve.⁸³ Kaikki lähimmäistemme pyynnöt ja tarpeet eivät ole tämän mukaan tarpeellisia täyttää. Raunion näkemystä voidaan selventää hänen käyttämällään esimerkillä, jossa rikoksesta tuomittu voisi Kultaista sääntöä noudattaen argumentoida tuomaria vastaan. Sen mukaan tuomiolle joutunut voisi pyytää tuomaria pidättäytymään

⁸² Raunio viittaa yleisellä tasolla Kultaiseen sääntöön liitetyistä erilaisista tulkintatavoista. Sen mukaan Kultaista sääntöä voidaan lähestyä ainakin neljästä eri näkökulmasta; ”naivin egoismin periaatteena”, ”samalla mitalla maksamisen periaatteena”, ”vastavuoroisuuden ajatuksena” sekä lähimmäisenrakkautena. Näistä neljästä vaihtoehdosta kaksi ensimmäistä on Raunion mukaan modernissa keskustelussa usein torjuttu. Kultaista sääntöä ei hänen mukaansa voida pitää egoististen pyrkimyksiä vahvistavana sääntönä tai koston oikeuttavana periaatteena. Jäljelle jäävät siis kaksi viimeistä vaihtoehtoa eli vastavuoroisuuden periaate sekä lähimmäisenrakkautena. Näistä jälkimmäisen Raunio toteaa olevan tosin sisällöllisesti varsin epäyhtenäisen, sillä lähimmäisenrakkautena käsitteenä pitää sisällään sängen monia tulkintatapoja. Erilaisia tulkinnallisia vaihtoehtoja on esitetty nimenomaan siitä, mikä on itsensä rakastamisen ja lähimmäisen rakastamisen oikea suhde. Raunio 1994, 624.

⁸³ Raunio 1994, 630. Raunion tutkimuksen ensisijainen tutkimustehtävä kohdistuu kuitenkin Kultaisen säännön ja Lutherin rakkauden vaatimuksen yhtäläisyyden tunnistamiseen. Raunion mukaan Lutherin käsityksestä olennaista on, että Kultainen sääntö on nimenomaan sama kuin rakkauden vaatimus. Sen päämääränä on Raunion mukaan jumalallisen, itsensä lahjoittavan agaperakkauden toteutuminen. Raunio selventää käsitystään toteamalla, että Kultainen sääntö edellyttää toiminnan kannalta motivaation muutosta, jolloin ihmisen omaa hyvää etsivä ja omaan hyvään suuntautunut rakkaus muuttuu toisen hyvää etsiväksi ja edistäväksi rakkaudeksi. Tämä näkemys on käsittäkseni palautettavissa luvussa 3.2. esittämäni lahjoittavan rakkauden ajatukseseen, jonka toteutumista myös Kultainen sääntö pohjimmiltaan edellyttää. Kultaista sääntöä ei siis voida tulkita ainoastaan ns. ”järkevyyseriaatteena”, joka Raunion mukaan tarkoittaisi, että säännöllä pyrittäisiin tekijän ja teon kohteen egoististen pyrkimysten väliseen tasapainoon. Raunio (1994); Raunio (1989). Raunion tulkinnasta poiketen Mikko Malkavaara viittaa diakonian historiaa käsittelevässä artikkelissaan Pelastus ja yhteiskunta nimiseen asiakirjaan, jonka pohjalta Kultainen sääntö voitaisiin hänen mukaansa tulkita ensisijaisesti yhtäläisten oikeuksien ja velvollisuuksien turvaamisen vaatimukseksi. Näkemys perustuu Malkavaaran mukaan sille olettamukselle, että Kultainen sääntö on ennen muuta käsitettävissä luonnollisen lain piiriin kuuluvaksi eikä näin pyyteettömän rakkauden näkökulmasta tutkittavaksi kuten Raunio on edellä esittänyt. Malkavaara 2000b, 44.

tuomiosta vetoamalla nimenomaan Kultaiseen sääntöön; jos tuomari olisi itse syytetyn asemassa, hän tuskin haluaisi itseään tuomittavan.⁸⁴

Mielestäni näiden kahden esimerkin, laupiaista samarialaista käsittelevän vertauksen sekä Kultaisen säännön, pohjalta voidaan tarvetta lähestyä kahdesta eri näkökulmasta. Laupiaan samarialaisen vertauksen tarjoaman esimerkin pohjalta korostuu lähimmäisen tarpeen huomioiminen ja sen jälkeen vaatimus ryhtyä toimeen. Tästä näkökulmasta katsottuna Yhteisvastuukeräyksen esitteiden tapa esittää lähimmäinen nimenomaan avuntarvitsijana voidaan tulkita siten, että tekstin välityksellä annetaan kuvaus siitä tilanteesta, minkä laupiaan samarialaisen vertauskuvassa ohikulkijat saattoivat silmin havaita. Esitteiden teksteissä lukijalle tarjotaan lähimmäisen hätä toteamalla sen olemassaolo. Vertauskuvallisesti ajateltuna jokainen esitteen lukija voi tämän jälkeen tehdä valinnan kuten laupias samarialainen tai pappi, haluaako hän pysähtyä auttamaan vai haluaako hän kiirehtiä ohitse.

Raunion Kultaiseen sääntöön liittyvässä tulkinnassa sitä vastoin erotetaan toisistaan ihmisen mielihyvään pohjaava tarve hänen todellisesta tarpeestaan. Tämän mukaan ihmisen itsensä ilmaisema tarve ei aina ole se, mitä ihminen todella tarvitsee, vaan todellinen tarve voi olla piilossa. Raunio kuvaa näiden kahden välistä erotusta viittaamalla ihmisen vääristyneeseen, itsekkääseen tahtoon. Ihminen kokee Raunion mukaan usein tarvitsevansa asioita, jotka palvelevat häneen omaan hyvänsä suuntautunutta tahtoa. Tällainen tarve ei Raunion mukaan ole ihmisen todellinen tarve.⁸⁵ Omaan hyvään tähtäävän tarpeen

⁸⁴ Esimerkin avulla Immanuel Kant on esittänyt kritiikkiä, joka kohdistuu Kultaisen säännön edellyttämään päättelyyn. Kantin mukaan Kultainen sääntö voi johtaa myös lopputulokseen, joka ei ole tyydyttävä. Raunio 1994, 623.

⁸⁵ Raunio 1994, 630. Vastaavanlaista keskustelua on esittänyt mielestäni Heikki Kirjavaisen kirjaan *'Moraali, motivaatio ja yhteiskunta'*, jonka yhdessä osassa hän pohtii tarpeen ja hyvinvoinnin välistä yhteyttä erityisesti hoidon näkökulmasta. Kirjavaisen mukaan lähtökohtaisesti voidaan todeta, olion tarvitsevan sitä, mitä ilman se voi huonosta, kituu tai kuolee. Tällöin tarve on ymmärrettävissä siten, että se on jotain mikä on oloin hyvinvoinnin kannalta kausaalisesti välttämätöntä. Kirjavaisen mukaan hyvinvointia edellyttävät tarpeet ovat helposti todettavissa esimerkiksi kasveilla ja eläimillä. Ihminen sitä vastoin on hänen mukaansa monimutkaisempi olento. Ihmisen osalta ei voida luoda ongelmattomasti lukkoon niitä asioita, jotka näyttäisivät olevan välttämättömiä ihmisen hyvinvoinnille. Tarpeen ja hyvinvoinnin väliselle yhteydelle on ihmisestä puhuttaessa tyypillistä, että ihminen ei aina itsekään näytä tietävän mitä hän oikeastaan tarvitsee. Vastaavasti Kirjavaisen mukaan on mahdollista, että ihminen saattaa myös erehtyä sen suhteen, mitä hän luulee tarvitsevansa ja mitä hän sitten todellisuudessa

ja todellisen tarpeen erotusta lienee helpointa tarkastella nimenomaan siitä näkökulmasta, että pyrkii tunnistamaan ne tarpeet, jotka selvästi viittaavat oman hyvän lisäämiseen ja sitä kautta pyrkivät palvelemaan ihmisen vääristynyttä tahtoa. Yhteisvastuukeräyksen osalta tällaista arviointia on mielestäni ennakkoon tehty jo keräyskohteita valittaessa. Oletettavasti keräysorganisaatiossa pohditaan eri avustuskohteiden esiin nostamia aiheita ja avun tarpeellisuutta. Näin ollen itsekkääseen mielihyvään tähtääviä tarpeita tuskin voitaisiin edes valita keräyksen avustuskohteeksi.

Toisaalta lahjoittajat voivat olla myös erimieltä järjestäjien kanssa. Yksittäisenä esimerkkinä voidaan mainita Vuoden 1991 Yhteisvastuukeräyksen kotimainen kohde Takuu-Säätiö. Säätiön toiminnan tarkoituksena oli auttaa laitostaustaisia ylivelkaantuneita selviämään veloistaan velkaneuvonnan turvin. Keräystulosta katsottaessa kohde ei näyttänyt saavan lahjoittajilta varauksetonta tukea, sillä keräystulos laski sinä vuonna huomattavasti, liki seitsemän prosenttia. Malkavaara uskoo, että tulokseen vaikutti ensinnäkin yleinen taloudellinen tilanne, joka näytti poikivan lukuisia sekä julkisen talouden että yksityisten talouksien velkakriisejä. Lisäksi kohteen epäsuosioon vaikutti Malkavaaran mukaan toimintaan liitetyt väärinymmärrykset. Siitä huolimatta, että tiedotuksessa pyrittiin korostamaan avun olevan nimenomaan neuvontaa, monet uskoivat, että keräysvaroja tulnaisiin käyttämään suoraan joidenkin velkojen takaisinmaksuun. Tämä herätti hämmennystä ja ärtymystä ja kohdetta päädyttiin pitämään yleensä tässä tapauksessa epäreiluna ja epäoikeudenmukaisena.⁸⁶ Esimerkin pohjalta voidaan mielestäni pohtia oliko kritiikissä kysymys nimenomaan siitä, että avun tarvetta ei tässä tapauksessa katsottu todelliseksi.

tarvitseekaan. Tällöin ihminen on halunnut jotain, jota hän ei oikeastaan loppujen lopuksi tarvitseekaan. Edellä sanotun johdosta Kirjavainen päätyy kysymään onko objektiivisesti tai jonkun muun kuin henkilön itsensä mahdollista tietää mitä hän tarvitsee voidakseen hyvin? Kirjavaisen mukaan näin voi olla kahdessa tapauksessa. Ensinnäkin silloin kuin tiedetään mitä henkilö tavoittelee ja miten hän voi sen saavuttaa ja toiseksi silloin kun tiedetään, että henkilö kärsii. Kirjavainen 1996, 171-173. Kuten Kultaisen säännön tulkinnassa, myös Kirjavaisen esityksessä näyttäisi olevan olennaisina osina esillä ensinnäkin se, että on mahdollista tietää ja tunnistaa toisen tarpeet ja että tarpeet ovat sidoksissa päämääriin, joita niiden avulla tavoitellaan.

⁸⁶ Malkavaara 2000a, 199.

Tarpeen käsitteeseen liittyy laupiaan samarialaisen esimerkin ja Kultaisen säännön valossa kaksi huomioitavaa seikkaa. Ensinnäkin olennaista luterilaisen lähestymistavan kannalta on, että lähimmäisen tarve huomataan. Tarpeen havaitseminen ei ole itsestään selvää, sillä usein lähimmäinen jää huomiotta omien tarpeiden ja pyrkimysten vuoksi. Toisaalta Kultainen sääntö tekee selvän erotuksen ihmisen mielihalujen ja tarpeiden välillä ja korostaa, ettei toisen mielihyväpyrkimysten täyttäminen ole lähimmäisen tarpeisiin vastaamista. Mielihyvän sijaan olisi pystyttävä tunnistamaan lähimmäisen todellinen tarve. Todellisen tarpeen erottaa mielihalusta siinä, etteivät lähimmäisen todelliset tarpeet pyri palvelemaan hänen vanhaa itsekästä tahtoaan. Yhteisvastuukeräys pyrkii ja joutuukin usein tarjoamaan osallistujille valmiiksi arvioituja tarpeita, jolloin tarpeen oikeellisuutta tuskin useinkaan kyseenalaistetaan. Toisaalta osallistujille on mahdollisuus osallistumalla tai kieltäytymällä osallistumisesta ottaa kantaa tarpeen laatuun kuten vuonna 1991 kävi.

4.2.2. Yksilön vastuu omasta toimeentulostaan

Edellisessä aluvussa on osoitettu, että lähimmäisen tarpeet ovat selvästi yksi syy sille, miksi lähimmäistä tulisi auttaa myös luterilaisesta näkökulmasta katsottuna. Sitä vastoin se, miten lähimmäinen pystyy vastaanottamaan apua ja hyödyntämään sitä, ei näytä olevan erityisen tärkeää. Oman tulkintani mukaan luterilaiseen identiteettiin kuuluu kuitenkin olennaisena osana ajatus eräänlaisesta yksilön itsenäisyydestä ja vastuusta, jotka liittyvät oman toimeentulon turvaamiseen. Tästä näkökulmasta katsottuna autettavien aktiivisuuden ja itsenäisyyspyrkimysten korostaminen keräysesitteissä vaikuttaisi perustellulta.

Jaana Hallamaa on tutkinut erityisesti työhön ja työn tekemiseen sekä hyvinvointiyhteiskunnan toimintamekanismeihin liittyviä käsityksiä, jotka ovat ominaisia luterilaiselle ajattelutavalle. Hallamaan mukaan luterilainen hyvinvointiyhteiskunta perustuu ajatukselle, jossa kaikki osallistuvat kykyjensä ja taitojensa mukaisesti yhteiskunnan rakentamiseen ja ylläpitämiseen. Yhteiskunta puolestaan tarjoaa jäsenilleen palveluja, jotka toteutetaan yhteisesti kootuin varoin ja jaetaan kaikille riippumatta eri yksilöiden omasta taloudellisesta

kyvykkyydestä.⁸⁷ Hyvinvointiyhteiskunnan mallin mukaisesti kaikki osallistuvat sellaisen yhteisen hyvän kasaamiseen, josta sitten jaetaan voittoa tai osuutta jokaiselle sen jäsenelle. Jotta tällainen malli voisi käytännössä toteutua, edellyttää se, että kaikki pyrkivät tuottamaan jotain jaettavaa. Mikäli useampi jäisi ainoastaan odottelemaan pelkkää voitonjakoa, tekemättä yhtään mitään, tämänkaltainen toiminta kävisi kestävämmäksi; tällaiset ns. vapaamatkustajat⁸⁸ todennäköisesti veisivät myös muilta motivaation työskennellä ja tästä johtuen mitään jaettavaakaan ei lopulta enää jäisi jäljelle.

Yhteisten hyvien lisäksi hyvinvointiyhteiskunnassa jaetaan myös erityisiä tukipalveluja tiettyjen olosuhteiden vallitessa. Myös näiden tukien osalta yhteiskunnalle on tärkeää, että vastikkeettomia etuuksia ei tarvitse maksaa. Yhteiskunnan tarjoamaan apuun turvaudutaan vain poikkeustapauksissa ja silloin kun ihminen on väliaikaisesti kyvytön huolehtimaan toimeentulostaan.⁸⁹ Näillä erityisetuuksilla voidaan viitata esimerkiksi työttömyyden vuoksi maksettavaa toimeentulotukeen sekä muihin vastaaviin avustusmuotoihin.

Kiinnostavin ja aiheen kannalta olennaisin kohta Hallamaan esityksessä liittyy vastikkeettoman etuuden käsitteeseen sekä avustuksen antamiseen poikkeuksellisenä sekä tilapäisenä tukena. Vastikkeettomalla edulla tarkoitetaan sitä, että joku ottaa vastaan yhteiskunnalta sellaista apua, jota hän ei tarvitsisi ja näin pienentää yhteistä hyvää. Poikkeuksellisuudella ja tilapäisyydellä puolestaan viitataan siihen, ettei avustusten varassa ole tarkoituksenmukaista elää jatkuvasti. Tavoitteena on etuisuuksista riippumaton, itsenäinen taloudellinen toimeentulo. Etuuksien tavoitteena on avustaa ihmistä tätä päämäärää kohti tai toimia tilapäisenä tukena siihen asti kunnes avuntarve on ohitettu.

⁸⁷ Hallamaa 2002, 317.

⁸⁸ Vapaamatkustajista ja loiskäytännöistä puhuu myös Terho Pursiainen kirjassaan *'Kymmenen [uutta] käskyä nykyajalle'*. Pursiainen viides käsky nykyajalle kuuluu 'Älä ole loinen'. Käskyllä Pursiainen haluaa ottaa kantaa oman tulkintansa mukaisiin ns. pummi- ja siipikulttuureihin, joita hänen mukaansa voidaan havaita sekä yksityis- että yhteisöelämässä. Yhteisöelämän kannalta loiset ja vapaamatkustajat tuhoavat Pursiaisen mukaan perusluottamuksen rakenteita. Pursiainen (1998).

⁸⁹ Hallamaa 2002, 317.

Yksilön taloudellinen itsenäisyys on Hallamaan mukaan selkeästi arvo ja ihanne, jonka toteutumista yhteiskunnassamme pidetään tärkeänä. Tähän hänen mukaansa kuuluu olettaamus siitä, että ihminen haluaa myös itse pyrkiä itsenäisyyteen toimeentulonsa hankkimisessa eikä sen vuoksi halua olla toisten elätettävänä.⁹⁰ Tähän ajattelumalliin viitataan usein myös silloin, kun puhutaan esimerkiksi työttömyyteen liittyvästä häpeän tunteesta. Työ ja työn kautta osallistuminen yhteiskuntaan nähdään niin olennaisena osana ihmisen arvoa ja arvokkuutta, että työtön tuntee helposti joutuvansa yhteiskunnassa syrjäytettyyn asemaan. Lisäksi työ ja sitä kautta hankittu toimeentulo takaavat taloudellisen itsenäisyyden, jota ihmisiltä odotetaan.

Samaan asiaan Hallamaa viittaa puhuessaan kerjäläisyyden logiikasta. Kerjääjä on hänen mukaansa henkilö, joka on tietoisesti luopunut taloudellisen itsenäisyyden tuomasta arvokkuudesta ja on siis suostunut sellaiseen pysyvään avuttomuuden tilaan, jossa hänen toimeentulonsa ja hyvinvointinsa perustuu siihen, että muut suostuvat antamaan hänelle omastaan.⁹¹ Jatkan Hallamaan ajatusta toteamalla, että kerjäläinen näyttää irtisanoutuneen siitä hyvinvointivaltion mallista, jossa jokainen pyrkii omalta osaltaan kasvattamaan yhteistä pottia, josta etuuksia pyritään jakamaan. Kerjäläinen haluaa oman osuutensa suoraan yksittäisiltä henkilöiltä ilman, että hän itse haluaa antaa vastaavanlaista panosta koko yhteisölle ja sen toiminnalle.

Kerjäläisyys, jota voitaneen kutsua myös taloudelliseksi riippuvaisuudeksi muista tai avuttomuudeksi huolehtia itsenäisesti omasta toimeentulostaan, vaikuttaa luterilaisen identiteetin kannalta kiusalliselta kahdestakin syystä. Ensinnäkin kerjäläinen on sanoutunut irti siitä yhteisen hyvän kokoamiseen liittyvästä mallista, johon luterilaisessa ajattelussa kaikkien oletetaan sitoutuvan ja haluavan osallistua. Tämän mallin kannalta on myös olennaista, että työ, jolla yhteistä hyvää pyritään ylläpitämään ja kasvattamaan on tuottavaa työtä. Kerjääminen ei sitä vastoin tuota mitään, vaan se ainoastaan käyttää hyväkseen muiden aikaansaamaa hyvää. Toiseksi kerjääminen on kiusallista sen vuoksi, että

⁹⁰ Hallamaa 2002, 317.

⁹¹ Hallamaa 1999, 182.

kerjäläisen olemassaolo hyvinvointiyhteiskunnan näkökulmasta katsottuna tarkoittaa, että luomamme tukiverkosto ei toimi. Yhteiskunta ei pysty keräämämme yhteisen hyvin turvin pitämään huolta kaikista jäsenistään.⁹²

Hallamaan ajatuksia tukevat myös varhaiset luterilaisesta auttamisjärjestelmästä kertovat kirjoitukset. Kaarlo Arffman kuvaa artikkelissaan *'Luterilaisen auttamisjärjestelmän reformi'* Saksan kaupunkien laatimia määräyksiä tai järjestyksiä, joissa käsiteltiin köyhäinhoidon järjestämistä kaupungeittain. Esimerkkinä Arffman mainitsee Wittenbergin kukkarojärjestyksen. Siinä köyhäinhoitoa koskevan järjestysten perustana oli rahasto, jonka tarkoituksena oli auttaa köyhiä. Rahaston avulla toteutettua avustustyötä Arffman kuvaa pitkäjänteisyyteen ja suunnitelmallisuuteen pyrkiväksi. Apu haluttiin kohdistaa sen mukaan nimenomaan niihin köyhiin, jotka elivät toimeentulon rajamailla ja olivat vaarassa joutua ansaitsemaan elantonsa kerjäämällä. Moraalittomasti eläneitä yhteisellä kassalla ei haluttu avustaa.⁹³ Arffman listaa autettavien joukkoon myös vanhuuden tai sairauden vuoksi työhön kykenemättömät, köyhät orpolapset sekä tilapäisen avun tarpeessa olleet käsityöläiset. Vastaavasti kerjäämistä tuli Arffmanin mukaan rajoittaa siten, että työhön kykenevät ohjattiin hankkimaan elantonsa muutoin kuin kerjäämällä.⁹⁴

Kuvauksessa korostuu sekä huolenpito että kannustus kuten jo alussa esittämässäni Hallamaan näkemyksessä. Huolenpitoa osoitetaan niille, jotka eivät kykene toimeentuloaan turvaamaan ja kannustusta siten, että taloudellista itsenäisyyttä pyrittiin tukemaan tilapäisin avustuksin sekä ennaltaehkäisevästi. Esimerkkinä tilapäisestä tuesta Arffman mainitsee käsityöläiset, joita tuettiin väliaikaisesti silloin kun tuotteen kysyntä oli syystä tai toisesta hetkellisesti vähentynyt. Ennaltaehkäisevään avustustyöksi voidaan katsoa halvempien lainojen järjestämisen sekä erityisesti orvoista tyttölapsista huolehtimisen, jotta he eivät ajautuisi prostituutioon.⁹⁵

⁹² Hallamaa 1999, 183.

⁹³ Arffman 2002, 162.

⁹⁴ Arffman 2002, 166-167.

⁹⁵ Arffman 2002, 166.

Edellä olen pyrkinyt hahmottamaan lyhyesti Hallamaan työtä ja työntekoa koskevien artikkelien pohjalta niitä ajatuksia, jotka kuvastavat nimenomaan luterilaisen yhteiskunnan suhtautumista yksilön toimeentulon hankkimiseen sekä yhteiskunnan tarjoaman tuen vastaanottamiseen. Sen mukaan täydellinen taloudellinen avuttomuus sekä jättäytyminen yhteisen hyvän kokoamisen ulkopuolelle, herättävät yhteiskunnassamme epäilystä. Yksilöltä odotetaan ensisijaisesti aktiivisuutta ja halua osallistua yhteisön toimintaan tuottavalla tavalla. Tällaista ajattelutapaa vasten on loogista, että myös Yhteisvastuukeräys haluaa esitteissään luoda kuvaa, jossa autettavien omaa halua ja kykyä hyödyntää vastaanottamansa apu pyritään korostamaan. Samalla vakuutetaan avun antajalle, ettei kyseessä ole toimeentulon hankkiminen apua pyytämällä, vaan tilapäinen tuki, jonka avulla pyritään eteenpäin. Palaan tähän teemaan vielä seuraavassa luvussa, jossa käsittelen Yhteisvastuukeräyksen vaikuttavuutta ja toiminnan luotettavuutta yhtenä motivointikeinona.

5. AUTTAMINEN VAIKUTTAMISENA – MAHDOLLISUUS MUUTOKSEEN

5.1. Auttamiseen rohkaiseminen keräysesitteissä

5.1.1. Auttamisen vaikuttavuus ja luottamuksen herättäminen

Tässä luvussa esitellään niitä tapoja, joilla motivaatioon on pyritty vaikuttamaan poistamalla avun antamiseen kohdistuvia epäluuloja. Tapio Leskinen on tutkinut oman väitöskirjansa yhtenä osana syitä, joiden perusteella ihmiset kieltäytyvät lahjoittamasta rahaa avustuskohteisiin. Tutkimuksen mukaan yleisin syy kieltäytymiselle on oma itsekkyyys ja omien tarpeiden asettaminen etusijalle. Hyvin yleistä väitöskirjan mukaan näyttää olevan myös epäluulojen kohdistaminen avustusorganisaatioiden toiminnan luotettavuuteen sekä toiminnan hyödyllisyyteen. Ihmiset näyttäisivät toivovan lisää varmuutta avun perille menemisen varmistamiseen sekä toteutettujen projektien todellisten vaikutusten ja hyödyllisyyden todistamiseen.⁹⁶ Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella tapoja, joita Yhteisvastuukeräyksen esitteissä on käytetty luomaan sekä toimijoista että toiminnasta niin vakuuttava kuva, että lahjoittajat voivat luottaa sekä keräysorganisaatioon että keräysvaroin toteutetun toiminnan mielekkyyteen.

Yksi merkittävä tekijä, jolla toiminnan mielekkyyttä voidaan korostaa, on tavoite eli mitä rahalla halutaan tehdä. Tavoite voidaan ilmoittaa tavarana tai avustusmuotona, joka kerätyllä rahalla aiotaan toteuttaa. Tällaisia konkreettisia päämääriä esitellään lähes jokaisen vuoden esitteessä ja sellaisia voivat olla esimerkiksi reumaklinikka-auto, potilasvuoteet sairaalaan tai tukiasunnot vankilasta vapautuville.⁹⁷ Tavoitetta voidaan tukea edelleen antamalla selkeitä ja konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä milläkin summalla voidaan kohteessa tehdä. Tätä tapaa on keräysesitteissä tosin hyödynnetty vain kerran vuonna 1985. Esitteessä on annettu esimerkkejä summista, jotka voisivat hyvin olla samansuuruisia kuin lahjoitetut rahamäärät. Esitteen mukaan 50 markalla voidaan

⁹⁶ Leskinen 2003, 131-132.

⁹⁷ Kts. esimerkiksi keräysesitteet 1974, 1977, 1986.

keräyskohteessa Etiopiassa tarjota kuukaudeksi ruoka yhdelle ihmiselle, 200 markalla katetaan kalastusaluksen käyttökustannukset kuukaudeksi ja 30 markkaa on yhden asukkaan osuus maanviljely- ja kastelujärjestelmän kustannuksista. Näin osallistujaa voidaan motivoida tiedottamalla mitä hänen antamallaan rahalla voidaan saada aikaan.⁹⁸ Tällaisten esimerkkien käyttö motivoi konkretisoimalla oman avun merkityksen; antaja ei anna vain rahaa vaan esimerkiksi ruokaa kuukaudeksi. Samalla voidaan vakuuttaa osallistujat siitä, että myös pienillä lahjoituksilla on merkitystä. Vastaavasti konkreettiset tavoitteet, jotka voidaan ilmaista tuotteina tai palveluna, joka rahamäärällä aiotaan toteuttaa luovat vakuuttavuutta itse avustustyölle. Konkreettiset tavoitteet kuten potilasvuoteet tai reumaklinikka-auto on helppo kuvitella ja niiden merkitys avun vastaanottajan näkökulmasta on ilmeinen; rahaa ei kerätä vain hyvään tarkoitukseen tai yleensä jollekin ihmisryhmälle vaan tietyn avustustoimenpiteen toteuttamiseen.

Koska esitteissä näkökulma on tulevaisuudessa ja tulevaisuuteen sijoittuvien projektien ja toiminnan tavoitteissa, avun todellisen hyödyn ja vaikuttavuuden todentaminen ei vielä tässä vaiheessa ole mahdollista. Joihinkin esitteisiin on tosin listattu myös aiempien vuosien avustuskohteita, mutta sen tarkemmin esitteissä ei ole otettu kantaa siihen, miten avustustyölle nimetyt tavoitteet on lopulta saavutettu. 1990-luvulta alkaen toiminnan tulosten raportointiin ja raportoinnin tärkeyteen on alettu kiinnittää laajemmin huomiota myös Yhteisvastuukeräyksen piirissä. Raportointia tarkastelleen Raili Gothónin mukaan nykyinen hyötyyn vetoava ajattelutapa perustelee tarpeen tällaiselle toiminnan kuvaukselle; auttajille ja lahjoittajille on hänen mukaansa tärkeää tietää, että heidän antamansa apu on todella mennyt kohteeseen. Vastaavasti raportit tarjoavat mahdollisuuden myös kansalaisvalvontaan, jolloin ei puhuta ainoastaan hyödystä vaan myös luotettavuudesta.⁹⁹ Gothónin näkökulma painottaa selvästi avustustyön

⁹⁸ Keräysesite 1985.

⁹⁹ Gothónin mukaan raporteilla palvellaan ainakin kolmea eri tehtävää. Ensinnäkin loppuraportit voivat toimia eräänlaisena kansalaisvalvonnan välineenä, jolloin keräykseen osallistujat voivat perehtyä toteutetun toiminnan tuloksiin ja saada tarkempaa tietoa siitä, mitä keräysvaroin on lopulta saatu aikaan. Toiseksi raporttien avulla voidaan jakaa tietoa. Keräysvaroin on mahdotonta toteuttaa kotimaisia projekteja kaikissa seurakunnissa, joten vain muutamat pääsevät mukaan vuosittain. Projektien perusteella saadun tiedon ja uusien toimintamallien jakaminen kaikille kuuluu Gothónin mukaan luonnollisena osana projektin toteutukseen. Näin kaikilla on mahdollisuus hyötyä projektin mukana opituista asioista. Kolmas raportoinnin tehtävä on toimia

lopputuloksen arviointia ja tiedotusta. Loppuraportit näyttävät viittaavan suoraan myös Leskisen väitöskirjassa esittämiin toiminnan luotettavuutta koskeviin kysymyksiin. Tosin loppuraporttien rinnalla toiminnan jatkuva esillä pitäminen ja näkyvyys tiedotusvälineissä ovat tärkeitä toiminnan vaikuttavuuteen liittyviä tekijöitä. Leskisen mukaan luotettavimpana avustusorganisaationa vastaajat pitivät Suomen Punaista Ristiä (SPR).¹⁰⁰ Tähän vaikuttaa mahdollisesti se, että SPR:n tunnus on usein näkyvästi esillä katastrofialueilta tulevissa uutisissa. Tätä kautta lahjoittajat saavat vahvistusta sille, että heidän tukemansa organisaatio toimii todella apua tarvitsevilla kohteilla ja luottamus organisaatioon vahvistuu. Loppuraporttien lukeminen edellyttää usein aktiivista tiedonhankintaa, kun taas tiedotusvälineiden käyttö ja näkyvyys kriisitilanteiden yhteydessä helpottavat tiedon saantia.

Konkreettisten tavoitteiden rinnalla toiminnalle on pyritty usein asettamaan myös sellaisia abstraktimpia päämääriä, jotka viittaavat autettavan itsenäisyyden ja oman toiminnan tukemiseen.. Tällöin tavoittoa lähestytään usein niin, että erilaisilla konkreettisilla toimenpiteillä tähdätään siihen, että avustustyö ei synnyttäisi pysyvää riippuvuussuhdetta auttajan ja autettavan välille. Tätä lähestymistapaa on mielestäni erityisesti korostettu kehitysmaissa tehtävän työn yhteydessä. Hyvä esimerkki tästä on vuoden 1983 keräys, jonka yhtenä ulkomaisena kohteena oli Zimbabwen jälleenrakennustyö. Konkreettisena avustustyönä kohdemaassa toteutettiin projekteja, joiden tarkoituksena oli turvata vedensaanti, aloittaa kotien jälleenrakennus sekä tukea työn ja koulutuksen kehitystä maassa. Tämän lisäksi toiminnan luonnetta kuvataan seuraavasti:

”Den lutherska kyrkan i Zimbabwe vill stöda människorna att ta eget ansvar, man ger ”hjälp till självhjälp”.”¹⁰¹

itsearviointin mahdollistajana. Gothóni myöntää raportoinnin olevan kyllä kallista, mutta kysyy samalla onko meillä varaa jättää sitä tekemättä. Raportit kertovat paitsi projektin onnistumiset myös epäonnistumiset niin, että tietoa voidaan hyödyntää muita vastaavia projekteja suunniteltaessa. Jotta nämä tavoitteet voisivat toteutua, Gothóni edellyttää raporttien laadinnan lisäksi niiden riittävän laajaa levitystä. Gothóni 2000, 319.

¹⁰⁰ Leskinen 2003, 150.

¹⁰¹ Keräysesite 1983.

Lainauksen perusteella avun tarkoituksena on sekä auttaa konkreettisin toimenpitein että tukea ihmisiä auttamaan itseään ja ottamaan vastuuta elämästään. Vastaavasti vuoden 1991 ja 1996 keräysesitteissä painotetaan avun merkitystä pitkällä aikavälillä, avun oikeaa kohdistamista ja autettavien omien tarpeiden ja jo olemassa olevien rakenteiden hyödyntämistä avustustyössä:

”Yli kaksi kolmasosaa maailman väestöstä elää köyhyydessä. Elämän syrjään kiinni pääseminen on usein pienestä kiinni. Ruoka, terveys, säästäminen, pienlainat, omatoimisuus ja koulutus ovat avaintekijöitä kestävässä kehityksessä köyhyyden poistamiseen.”¹⁰²

”Den under två år genomförda insamlingen Gemensamt Ansvar till förmån för namibia ger möjlighet till ett långsiktigt arbete. Vår samarbetspartner är Elcin, den lutherska kyrkan i Namibia. Insamlingens avkastning går inte åt till att skapa strukturer och förvaltning - de existerar redan - utan den används för konstruktivt arbete. Vi vet att hjälpen når fram, att den används just där sen behövs på det sätt som namibierna själva önskar.”¹⁰³

Käytännössä tämä tarkoittaa, ettei avustuskohteiden ja auttajien välille pyritä synnyttämään riippuvuussuhdetta.¹⁰⁴ Autettavien omiin mahdollisuuksiin uskotaan samoin kuin heidän haluunsa auttaa itse itseään. Auttajien tehtävänä on opastaa heitä ja tarjota sellaista asiantuntemusta, jota paikallisella väestöllä ei ole. Sanonta, jossa todetaan, ettei nälkäiselle tulisi antaa kalaa vaan onki, kuvaa hyvin esitteissä mainittuja pyrkimyksiä. Kysymyksessä on siis enemmänkin osaamisen sekä tiedon ja taidon tarjoaminen kuin pelkän tuotteen tai tavaran vieminen. Pyrkimyksenä on toteuttaa kehitysapua, jossa kehitysmaiden ongelmia pyritään ratkaisemaan pelkän tavaran viennin sijaan oman toiminnan kehittämällä.

¹⁰² Keräysesite 1996.

¹⁰³ Keräysesite 1991.

¹⁰⁴ Edellä kuvaamani auttamisperiaatteet eli omatoimisuuteen ja autettavien itsenäistymiseen tähtääminen sekä avun hyödyllisyys ovat olleet esillä myös muissa kirjoituksissa, joissa Yhteisvastuukeräyksen tukemaa avustustyötä on kuvattu. Esimerkiksi Tapio Leskinen on kuvannut artikkelissaan *‘Kansainvälinen diakonia Yhteisvastuukeräyksen osana’* auttajien ja autettavien yhteistyön merkitystä. Jotta avustustoiminta voisi onnistua, on hänen mukaansa olennaista, että autettavien omat tarpeet otetaan huomioon. Yhteisten keskustelujen perusteella voidaan sopia avustustyön tavoitteista ja toimintatavoista. Tämän lisäksi Leskinen korostaa paikallisen osaamisen hyödyntämistä. Hänen mukaansa autettavien olemassa olevat taidot on otettava huomioon ja niitä on täydennettävä avustusprojektissa tarvittavilla erityistaidoilla. Leskinen 2000, 304.

Lahjoittajan näkökulmasta tämä toimintapa tähtää siihen, että riippuvuussuhde köyhien ja rikkaiden maiden välillä ei jäisi pysyväksi.

Toiminnan mielekkyyttä voidaan perustella asettamalla toiminnalle konkreettisia tavoitteita sekä pyrkimällä toiminnassa sellaisiin periaatteisiin, jotka takaavat avustustyön pysyvät, myönteiset vaikutukset. Kolmas merkittävä vakuuttavuuteen tähtäävä tekijä on keräystoiminnan luotettavuus. Edellä olen kuvannut keräyksen toimintatapoja ja avun tarjoamisen periaatteita, joilla myös osaltaan pyritään luomaan kuvaa toiminnan luotettavuudesta. Tämän lisäksi luotettavuutta on korostettu myös keräysorganisaation ja keräyksen toimeenpanijan näkökulmasta. Tähän on mielestäni pyritty kertomalla esimerkiksi keräyksen suojelijoista, tuotonjaosta, keräyksen toimintakustannuksista, avun toimittajista sekä keräyksen perinteikkyydestä.¹⁰⁵ Perinteikkyydellä tarkoitan tässä tapauksessa mainintoja siitä, mistä lähtien Yhteisvastuukeräys on vuosittain järjestetty. Vaikka ihmiset eivät haluakaan saada konkreettista vastinetta rahoilleen esimerkiksi tuotteen muodossa, he haluavat silti varmistua siitä, että raha käytetään todella avustuskohteeseen. Avun perille menemiseen puolestaan vaikuttaa se, että tiedetään, kuka auttaa, avustusjärjestö on tunnettu ja luotettava. Myös sillä on merkitystä, kuinka paljon kerätystä rahamäärästä menee järjestäjän keräyskustannusten kattamiseen. Kaikissa esitteissä tästä ei löydy selvästi mainintaa, vaan puhutaan nimenomaan tuoton jaosta. Tuotolla tarkoitetaan sitä rahamäärää, joka kustannusten vähentämisen jälkeen jää jaettavaksi kotimaisten ja ulkomaisten kohteiden kesken.

Tässä luvussa olen tarkastellut erilaisia tapoja, joilla keräysesitteissä on pyritty viestimään keräyksen luotettavuudesta. Tavoitteena on mielestäni ollut poistaa avustustyöhön kohdistettuja epäluuloja ja rohkaista ihmisiä auttamaan siksi, että auttaminen kannattaa. Tavoitteena, on tulkintani mukaan ollut luoda Yhteisvastuukeräyksestä luotettava kuva sekä keräyksen järjestäjänä että avustustyön toimittajana. Luotettavuutta on vakuutettu keräysesitteissä mielestäni konkreettisina avustustoimenpiteinä, toiminnan hyödyllisyyden ja tehokkuuden kuvauksina sekä keräysorganisaation ja avustusjärjestöjen toiminnan

¹⁰⁵ Keräysesitteet 1980-2003.

luotettavuuden korostamisena. Toiminnan hyödyllisyyden ja avun vaikuttavuuden huomioiminen vaikuttavat osallistumismotivaatioon, sillä ne puhuvat toiminnan mielekkyyden puolesta. Auttaminen ei ole turhaa, vaan sen avulla luodaan pysyviä muutoksia, itsenäisyyttä ja omatoimisuutta.

5.1.2. Auttamisen merkitys arvojen ja ihanteiden näkökulmasta

Edellisessä kappaleessa auttamisen vaikuttavuutta esiteltiin toiminnan käytäntöjen ja avustusorganisaation luotettavuuden näkökulmista. Tässä kappaleessa näkökulma on toiminnan taustalla olevissa arvoissa, joita keräyksen kautta yritetään saavuttaa. Viitataan edelleen Leskisen väitöskirjaan, jossa esitetään, että arvot ovat eräs tekijä, joka vaikuttaa avustusorganisaatioiden toimintaan osallistumiseen. Leskinen perustelee näkemystään viittaamalla tutkimuksiin joissa on havaittu, että yhteiset arvot lahjoittajan ja avustusorganisaation välillä vaikuttavat myönteisesti lahjoittamishalukkuuteen.¹⁰⁶ Toisin sanoen tämän tutkimuksen mukaan ihmiset näyttäisivät lahjoittavan mieluiten niille avustusorganisaatioille, joiden arvopohjaan he voivat samaistua. Osallistumalla keräykseen lahjoittaja voi siis ilmaista mielipiteensä ja antaa tukensa tärkeinä pitämilleen arvoille.

Yhteisvastuukeräys tuo esiin nimensä mukaisesti vastuun ajatusta. Aineiston kannalta teksteissä vastuu ja yhteisvastuu näyttäisivät usein liittyvän kysymyksiin keitä vastuulliset ovat ja mistä vastuu syntyy. Vastuu on esitteissä esillä sekä kaikkia velvoittavana tosiasiana että toisaalta omana vapaaehtoisena valintana. Ilmaukset kuten 'kannamme vastuuta niistä, joita vaikeudet ja puute painavat', 'meille ei myönnetä vapautusta yhteisestä vastuusta', 'meillä on vastuu nuorten elämästä', viestivät ajatuksesta, jonka mukaan vastuu lähimmäisistä kuuluu meille kaikille.¹⁰⁷ Olemme vastuussa toinen toisistamme ja sitä kautta

¹⁰⁶ Leskinen on viitannut omassa työssään tutkimustuloksiin, joissa ihmisten henkilökohtaisesti tärkeinä pitämien arvojen sekä avustusorganisaation edustamien arvojen välisiä yhteyksiä on tutkittu toimintaan osallistumisen näkökulmasta. Esimerkkeinä mainittakoon Jørgen Lissnerin tutkimus, jossa Leskisen mukaan avustusjärjestöille muodostuu vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa ideologinen "tavamerkki", joka vaikuttaa toimintaan osallistumiseen. Lissnerin mukaan ihmiset tukevat järjestöjä, joilla on sama "ideologinen leima kuin heillä itsellään. Leskinen 2003, 47.

¹⁰⁷ Esimerkiksi keräysesitteet 1976, 1977, 1992.

velvoitettuja auttamaan lähimmäisiämme. Tällaista vastuun ehdottomuutta tai velvoittavuutta on lievennetty jossain esitteissä käyttämällä vastuussa olemisen sijaan ilmausta vastuuseen kutsuminen. Esitteissä pyydetään suoraan ihmistä 'tulemaan mukaan vastuuseen' tai 'ilmaisemaan osallistumisella osallisuuteensa vastuuseen'.¹⁰⁸ Tällöin vastuuta tarjotaan vapaaehtoisena sitoutumisena, ei niinkään velvoitteena.¹⁰⁹

Toisaalta vastuullisuus näyttää esitteissä liittyvän myös teemoihin yhteinen maailma ja apua yli rajojen.¹¹⁰ Ilmauksella 'yhteinen maailma' voidaan mielestäni kuvata sitä, että olemme kaikki toinen toistemme lähimmäisiä, myös silloin kuin lähimmäinen asuu kaukana. Lähimmäisyyttä ei toisin sanoen tulkita ainoastaan fyysisesti toteutuvaksi siten, että lähimmäisyys edellyttäisi lähellä olemista. Sen sijaan lähimmäisyyttä lähestytään ennemminkin toiminnan vaikutusten ja syy-seuraus –suhteiden näkökulmasta. Toiminnan seuraukset eli se miten toimimme Suomessa vaikuttaa myös esimerkiksi kehitysmaihin. Kuvaavaa tällä ajattelutavalle on, että korostetaan näkökulmaa, jonka mukaan emme toimi tyhjiössä eivätkä syy-seuraus -suhteet katkea valtion rajoihin, vaan niillä on laajempiakin vaikutuksia. Eristäytyminen oman maan rajojen sisäpuolelle ei siis ole perusteltua.

Vastaavasti 'yhteinen maailma' voidaan tulkita myös luomiskertomuksesta käsin. Tällaista tukintatapaa vahvistaa vuodelta 1975 oleva julkaisu Vastuu – yhteisvastuu, joka perustelee kansainvälisen vastuun ajatusta juuri luomakunnan ykseyden näkökulmasta. Aimo T. Nikolainen esittelee kirjassa uustestamentillisen ihmiskunta-ajattelun, jossa korostuu ihmiskunta yhtenä kokonaisuutena. Nikolaisen mukaan Raamatun ilmauksia kuten 'kaikki kansat', 'maanpiiri' sekä 'maailma', on tulkittava siten, että niissä puhutaan kaikista kansoista ja ihmisistä yhdessä, yhtenä kokonaisuutena. Tämän mukaan diakonian ajatus on

¹⁰⁸ Keräysesite 1987.

¹⁰⁹ Samantyyppistä erottelua vastuusta on mielestäni esittänyt Maija-Riitta Ollila kirjassaan *Moraalin tuolla puolen*. Ollila viittaa tekstissään Claudia Cardin sekä Carol Gilliganiin ja vertaa keskenään heidän näkemyksiään vastuusta. Ollilan mukaan Card tulkitsee vastuuta hallinnon näkökulmasta liittämällä käsitteen valvontaan, johtamiseen, selitysvollisuuteen ja vastattavuuteen. Gilligan puolestaan tulkitsee vastuun sitoutumisena hyvinvoinnista huolehtimiseen.

¹¹⁰ Esimerkiksi päätoimikunnan tervehdykset 1973 sekä 1977 ja keräysesitteet 1979, 1980, 1981.

ymmärrettävissä siten, että sen piiriin kuuluvat myös kauempana asuvat lähimmäisemme.¹¹¹

Toinen arvo, joka näyttää nousevan ainakin välillisesti esiin aineistosta, on oikeudenmukaisuus. Vaikka oikeudenmukaisuuden puolesta puhuminen ja sen lisääminen sekä epäoikeudenmukaisuuden havaitseminen mainitaan muissa yhteyksissä Yhteisvastuukeräyksen toiminnan tavoitteina, keräysesitteissä oikeudenmukaisuus ilmauksena esiintyi vain kerran vuoden 2000 kampanjan yhteydessä. Tuolloin esitteessä todetaan keräyksen hengen olevan oikeudenmukaisuudessa.

”Yhteisvastuukeräyksen henki on oikeudenmukaisuudessa. Köyhyyttä ja tukalaa elämäntilannetta pyritään kohentamaan kestävästi, ihmisten omia voimavaroja tukien.

Keräyksen alkuaikoina huomio oli Suomen jälleenrakennuksessa. Tänä päivänä kotimaan ongelmat ovat toiset, esimerkiksi syrjäytyminen ja työttömyys. Myös kehitysmaat saavat apua. Kuivuutta, nälänhätää ja aliravitsemuksen aiheuttamia sairauksia ei voi eikä saa ohittaa. Lähimmäinen on myös kaukana.”¹¹²

Vaikka oikeudenmukaisuus ei olekaan ollut suoraan esillä muissa keräysesitteissä, se näkyy silti ajatuksena erityisesti esitteissä, joissa on esitelty kirkoissa vietettävää Vastuuviikkoa. Vastuuviikko on kehitysmaakasvatuksen teemaviikko, jolloin kirkoissa perehdytään kehitysmaiden ongelmiin sekä rikkaiden ja köyhien maiden välisiin suhteisiin erityisesti vastuun ja epäoikeudenmukaisuuden näkökulmasta.¹¹³

Vastuuviikkoa kuvaavien tekstien pohjalta oikeudenmukaisuus on hyvinvoinnin tasaamista; kristillinen rakkaus vaatii meitä jakamaan maailman voimavarat oikeudenmukaisemmin. Jotta tasaus olisi esitteen mukaan mahdollinen, ihmisiä kehoitetaan hyvin suoraan pohtimaan suhdettaan kulutukseen ja hyvinvointiin. Tässä tapauksessa vastakkain on asetettu materiaaliseen hyvinvointiin tähtäävä

¹¹¹ Nikolainen 1975, 11-12.

¹¹² Yhteisvastuukeräyksen yleisesite; yhteisvastuukeräyksen internet-sivut; keräysesite 2000.

¹¹³ Malkavaara 2000a, 169.

elintapa sekä tulkinta siitä, että kehitysmaissa ihmiset keskittyvät enemmän pitämään huolta toisistaan. Materiaalisen rikkauten keräämiseen keskittyminen vähentää esitteiden mukaan halua pitää huolta lähimmäisistä.¹¹⁴

Omien kulutustottumusten arviointiin kehoitetaan myös Tampereen evankelis-luterilaisten seurakuntien omassa Yhteisvastuukeräyksen esitteessä.

”10 mk:lla voidaan sylivauvaa pitää hengissä KUUKAUDEN ajan nälkää näkevilla seuduilla.

100 mk takaa toimeentulon kymmenelle pakolaiselle KUUKAUDEN ajaksi.

37.500.000 mk käytetään maassamme TUPAKKAAN KUUKAUDESSA”¹¹⁵

Vastakkain on asetettu meidän omat kulutustottumuksemme sekä se, mitä rahalla voitaisiin kehitysmaihin suunnatun avun näkökulmasta tehdä. Viesti on mielestäni aika rohkea, sillä sen voi tulkita myös syyllistävänä. Olettaisin, että tavalliset, keskiluokkaiset ihmiset pitävät itseään harvoin kovin rikkaina ja tässä käytetty esimerkki antaa omista kulutustottumuksistamme suorastaan elitistisen kuvan. Tällainen puhuttelutapa saattaa herättää lukijassa ärtymystä ja sen vuoksi Yhteisvastuukeräyksen valtakunnallisissa keräysesitteissä niitä ei juuri ole nähty. Tosin vuoden 1980 esitteestä löytyy yksittäinen lainaus, jossa jakamisen ja tasaamisen ajatus on aika suoraan esillä. Esitteessä todetaan seuraavasti:

”Se, mitä annat toiselle, ei ole sinun omaasi. Annat heille vain osan siitä, mikä heille kuuluu.”¹¹⁶

Lainaus voidaan tulkita mielestäni sekä oikeudenmukaisuuden että Lutherin esittämän lahjoittavan rakkauden näkökulmasta. Oikeudenmukaisuutta kuvaa ajatus jakamisesta ja omistamisen tasaamisesta siten, että ne joilla on, antaisivat niille joilla ei ole. Lahjoittavan rakkauden ajatus puolestaan viittaa siihen, miten ihmisen tulisi suhtautua hyvään ja hyvän lähteeseen. Se hyvä mitä minä omistan,

¹¹⁴ Keräysesite 1980.

¹¹⁵ Tampereen ev.lut. seurakuntien esite, 1967.

¹¹⁶ Keräysesite 1980.

ei ole yksin minua itseäni varten, vaan lahjoittavan rakkauden näkökulmasta se on tarkoitettu annettavaksi eteenpäin lähimmäisillemme.

Oikeudenmukaisuuden voidaan ajatella toteutuvan hyvinvoinnin tasaamisena, kuten edellä on esitetty. Toinen tapa nähdä oikeudenmukaisuus on ansioihin perustuva.¹¹⁷ Keräysesitteistä on kaksi esimerkkiä, joissa oikeudenmukaisuus on tulkittu ansioiden huomioon ottamiseksi. Vuonna 1973 keräyskohteena olivat metsätyömiehet. Keräysjohtaja Kauko Vänttinen toteaa tervehdyksessään näiden ikääntyvien metsureiden olleen vaikuttamassa merkittävästi maamme taloudelliseen kehitykseen. Koska heidän nykyinen toimeentulonsa ja sosiaaliturvansa eivät ole riittäviä, kansalaisten velvollisuus on auttaa heitä. Vuonna 2001 keräyksen kotimainen pääkohde olivat omaishoitajat. Heidän kohdallaan on tuotu esiin työn raskaus sekä yhteiskunnalta saadun tuen puute.¹¹⁸ Koska työ on arvokasta, se tulisi myös palkita. Vaikka molemmissa tapauksissa perusteluna voitaisiinkin käyttää myös tasaamista, mielestäni ansioihin perustuva näkemys on sopivampi. Molemmat, sekä metsätyömiehet että omaishoitajat, ovat ansainneet apua ja tunnustusta tekemänsä työn perusteella.

Tässä alaluvussa olen esitellyt niitä arvoja, joiden toteutumista ja esillä oloa Yhteisvastuukeräys haluaa aineiston perusteella tukea. Arvot sinällään voivat jo mainintoina olla se tekijä, joka puhuttelee ihmisiä ja motivoi lahjoittamaan ilman,

¹¹⁷ Kirjassa Oikeudenmukaisuusteoria John Rawls tekee eron oikeudenmukaisen menettelyn ja oikeudenmukaisen lopputuloksen välillä. Molempia voidaan tarkastella erikseen, jolloin toista ei tarvitse ottaa huomioon. Esimerkiksi arvonta on menetelmänä oikeudenmukainen, mutta ei anna välttämättä oikeudenmukaista lopputulosta. Rawlsin tavoitteena on yhdistää molemmat näkökulmat siten, että oikeudenmukaisuus toteutuisi sekä menetelmässä että lopputuloksessa. Rawls 1988, 59-60. Samalla tavoin Rawlsin näkemystä on esitellyt myös Heikki Kirjavainen (Kirjavainen 1996, 206.) Tässä luvussa esittämäni tulkinnat oikeudenmukaisuudesta hyvinvoinnin tasaamisena sekä myöhemmin ansioitten palkitsemisena viittaavat mielestäni oikeudenmukaiseen lopputulokseen. Hyvinvoinnin tasaamiseen johtavaa menetelmää eli vapaaehtoista lahjoittamista ei sitä vastoin pohdita oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Oikeudenmukaisuus on sidottu lopputuloksen oikeudenmukaisuuteen. Myös Jaana Hallamaa on tarkastellut oikeudenmukaisuutta kirjoituksessaan Työ, työttömyys ja toimeentulo. Hallamaa esittää, että meidän hyvinvointivaltion malliimme sisältyy kahdenlainen tulkinta oikeudenmukaisuudesta; tasaava ja ansioihin perustuva. Myös tämä näkökulma on läsnä aineistossa. Toisaalta tavoitellaan tilannetta, jossa hyvinvointi jakaantuisi tasaisemmin eri maanosien välille ja toisaalta keräystuotolla halutaan tunnustaa jonkin erityisryhmän työpanos. Hallamaa 2002, 317. Esitteiden käsitys oikeudenmukaisuudesta on siis ensinnäkin sidottu lopputulokseen, ei niinkään menetelmään. Lisäksi lopputulos eli tasaaminen ja ansioitten palkitseminen näyttäisivät Hallamaan mukaan viittaavan kahdenlaiseen tulkintaan oikeudenmukaisuudesta.

¹¹⁸ Keräyksen päätoimikunnan tervehdys 1973; keräysesite 2001.

että niiden sisältöjä tarvitsee täysin avata. Yhteisvastuukeräys viittaa nimensä puolesta toisen huomioon ottamiseen ja saattaa näin käsitteenä ja yksittäisenä sanana vedota sellaiseen ihmiseen, joka pitää tärkeänä lähimmäisen tarpeiden ja hyvinvoinnin huomioon ottamista. Toisaalta taustalla on mielestäni myös ajatus siitä, että köyhyyteen ja yhteiskunnallisiin epäkohtiin voidaan puuttua ja niille voidaan tehdä jotain. Esittämieni arvojen lisäksi ajatusta näyttävät tukevan esitteissä käytetyt ilmaukset kuten 'jokainen voimme auttaa', '...on annettava mahdollisuus ja me aikuiset voimme sen antaa...', 'voit tukea', 'voit auttaa', 'auta sinäkin, se auttaa'.¹¹⁹ Ilmauksilla viestitetään positiivisessa mielessä yksilön mahdollisuuksista auttaa olemalla mukana keräyksessä.

5.2. Köyhyys yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi

Kahdessa edellisessä alaluvussa olen käsitellyt auttamisen luotettavuutta sekä arvoja lahjoittamiseen houkuttelevina tekijöinä. Tausta-ajatuksena näissä molemmissa luvuissa on ollut köyhyyden ja epäoikeudenmukaisuuden vastustaminen sekä auttamiseen ja yhteisvastuullisuuteen rohkaiseminen. Avustustyö ja auttaminen halutaan esittää konkreettisena vaikuttamiskeinona, jolla yhteiskunnallisiin sekä globaaleihin ongelmiin voidaan puuttua ja saada aikaan muutosta. Tämän luvun tarkoituksena on lyhyesti esitellä Lutherin köyhyysnäkemystä sekä näkemyksen vaikutusta köyhyyden hengelliseen ja yhteiskunnalliseen merkitykseen.

Antti Raunio viittaa Lutherin köyhyysnäkemystä käsittelevässä artikkelissaan reformaation taloudellisiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin perehtyneen Carter Lindbergin tutkimukseen, jonka mukaan köyhäinhoito oli keskiajalla rajoittunutta. Köyhäinhoidon rajoittuneisuuteen Lindberg pitää syynä kahta köyhyyteen liitettyä hengellistä ulottuvuutta. Ensinnäkin köyhiä avustamalla ihminen saattoi kerätä itselleen ansioita, jotka puolestaan edistivät sielun pelastusta. Koska auttamisessa ei ollut kysymys köyhien olojen parantamisesta, vaan auttamisen avulla saavutetuista hengellisistä ansioista, avustustyön perimmäisenä tarkoituksena ei voinut olla köyhyyden poistaminen. Toiseksi myös köyhyyden itsessään katsottiin

¹¹⁹ Esimerkiksi keräysesitteet 1977, 1978, 1998, 1999, 2000.

edesauttavan pelastumista.¹²⁰ Ylelliseen elämään verrattuna köyhyyttä saatettiin pitää hengellisesti merkittävämpänä elämäntapana. Lindberg viitanee ajatuksella nimenomaan köyhyyteen siinä merkityksessä, mikä sille annettiin vapaaehtoisuuteen perustuvana valintana. Vapaaehtoisuuden pohjalta köyhyyden valinneiden tarkoituksena oli tällä tavoin seurata ja jäljitellä Kristusta ja apostoleja. Vapaaehtoisesta köyhyydestä erotettiin käsitteellisesti pakon sanelema köyhyys, joka ei ollut tahdosta riippuvainen ja johon ei tämän vuoksi itsessään näyttänyt sisältyvän hengellistä ulottuvuutta.¹²¹

Merkittävää Raunion mukaan on, että Luther irtisanoutui edellä kuvatun kaltaisesta köyhyys-ajattelusta. Tärkeimmäksi perusteluksi Lutherin ajattelutavalle Raunio näkee reformaattorin käsityksen vanhurskauttamisopista. Koska pelastus oli sen mukaan ymmärrettävissä ihmisen omista teoista riippumattomaksi Jumalan lahjaksi, aiempi hyvien tekojen tekemisen velvoite ja sitä kautta myös hyvien töiden kohteet eli köyhät kävivät hengellisen ansioitumisen näkökulmasta merkityksettömiksi. Köyhyys menetti tässä tapauksessa siihen aiemmin liitetyn hengellisen välinearvon. Samalla almujen antamisen käytännöstä luopuminen mahdollisti Raunion mukaan myös sen, että köyhyys voitiin nyt huomioida selvästi yhteiskunnallisena epäkohtana.¹²²

Toinen peruste, jonka Raunio nostaa esiin on Lutherin käsitys omaisuudesta ja sen merkityksestä. Omaisuus ei tämän mukaan ole merkki autuudesta, vaan se on ymmärrettävä Jumalan lahjaksi.¹²³ Omaisuuden lahja-luonteen voi ymmärtää parhaiten liittämällä sen Lutherin näkemukseen lahjoittavasta rakkaudesta. Tästä näkökulmasta katsottuna omaisuus voidaan ajatella Jumalalta saaduksi lahjaksi, jonka avulla ihmisen on tarkoitus edelleen jakaa hyvää lähimmäisilleen. Omaisuutta ei tule ymmärtää suosionosoitukseksi Jumalalta tai vahvistukseksi

¹²⁰ Lindberg 2001, 88.

¹²¹ Vapaaehtoisesti köyhyyden valinneita kutsuttiin yleensä köyhiksi Pietarin tavoin ja pakon vuoksi köyhyydessä eläviä köyhiksi Lasaruksen tavoin. Ensimmäisellä nimityksellä viitataan Jeesuksen opetuslapsen Pietariin ja jälkimmäisellä Raamatun kertomukseen köyhästä Lasaruksesta. Hanska 2002, 91.

¹²² Raunio 2002, 134. Lutherin näkemysten yhteydessä on perusteltua viitata katolisen kirkon ordo caritatis- eli rakkauden järjestys –malliin. Mallin sisältöä sekä pelastuksen ja hyvien töiden tekemisen välistä suhdetta on esitelty jo aiemmin luvussa 3.2..

¹²³ Raunio 2002, 144.

uskon oikeaoppisuudesta, vaan välineeksi, joka edellyttää toimintaa. Omaisuus on tarkoitettu edelleen eteenpäin jaettavaksi, jotta sillä voitaisiin jakaa hyvää myös muille. Kaikkea omaisuutta ei kuitenkaan ollut tarkoitus lahjoittaa pois, vaan Raunion mukaan Luther korosti ennen kaikkea oikeaa suhtautumistapaa omaisuuteen. Oikealla suhtautumistavalla tarkoitetaan sitä, että ihmisen ei tule kiinnittää itseään maalliseen omaisuuteen, vaan hänen tulisi pyrkiä hengelliseen köyhyyteen. Hengellisesti köyhä on ihminen, joka ei turvaa omaisuuteen ja rahaan, vaan ymmärtää niiden oikean käyttötavan.¹²⁴

Luther suhtautui omaisuuteen myös hyvin käytännöllisesti. Samalla kun hän Raunion mukaan puhui omaisuuden oikeasta käyttötavasta ja hengellisestä köyhyydestä, Luther tunnusti myös omaisuuden välttämättömyyden maallisen elämän edellytyksenä. Omaisuutta tarvitaan, jotta esimerkiksi vanhemmat voisivat huolehtia lapsistaan.¹²⁵ Omaisuuteen tuli suhtautua tämän mukaan käytännön välttämättömyytenä ja toisaalta myös Jumalalta saatuna lahjana, johon ei ollut tarkoitus kuitenkaan kiinnittää itseään. Kalevi Tanskanen, joka on tehnyt vertailevaa tutkimusta keskiaikaisten talousajattelijoiden ja Lutherin näkemyksistä talouteen, toteaa loppupäätelmissään Lutherin talousajatteluun ja erityisesti omaisuuteen liittyvien kysymysten sisältävän paljon tehtävään ja kutsumukseen viittaavia piirteitä. Olennaisempaa kuin omistaminen Lutherille näytti olevan omaisuuden käyttö. Omaisuutta ei ollut tarkoitus pyrkiä kasvattamaan, vaan ennen kaikkea tuli pyrkiä yhteiskunnallisen aseman mukaiseen, riittävään varallisuuteen. Ylimääräinen oli tarkoitus käyttää palvelemaan muita. Voiton maksimointiin tähtäävien ajatusten sijaan, Luther korosti Tanskanen tutkimuksen mukaan usein niitä seikkoja, joilla vaurastumista pyrittiin lähinnä rajoittamaan.¹²⁶ Tanskanen havainnot näyttävät tukevan Raunion esittämää tulkintaa siitä, että omaisuus olisi Lutherin ajattelussa ymmärrettävä välineeksi, ei päämääräksi.

Luther siis irrottautui köyhyyteen aiemmin liitetystä toisaalta ihannoivasta ja toisaalta välineellisestä hengellisestä ulottuvuudesta vanhurskauttamisoppinsa sekä talousajattelunsa perusteella. Raunion mukaan tämä puolestaan johti siihen,

¹²⁴ Raunio 2002, 144-145.

¹²⁵ Raunio 2002, 104.

¹²⁶ Tanskanen 1990, 172, 218.

että köyhyyteen voitiin reformaation myötä suhtautua avoimesti yhteiskunnallisena epäkohtana; sen olemassaolo ei ollut lainkaan välttämätön vaan ennemminkin sitä vastaan oli ja on edelleen taisteltava kaikin voimin. Oikea suhde omaisuuteen edellyttää kohtuullisen toimeentulon hankkimista, joka Lutherin mukaan näyttäisi välttämättömältä maallisen elämän kannalta. Toisaalta omaisuutta ei kuitenkaan tule pyrkiä kasvattamaan, vaan ennemminkin omaisuuteen olisi suhtauduttava välineenä, jota voidaan käyttää hyvinvoinnin jakamiseen myös muille. Yhteisvastuukeräyksen näkökulmasta tämä tarjoaisi mahdollisuuden asennekasvatukseen, jossa nykyistä rohkeammin voitaisiin ottaa kantaa rahan ja omaisuuden tarpeellisuuteen ja erityisesti omaisuuden jatkuvan kasvattamisen ja kohtuullisen toimeentulon vertaamiseen.

5.3. Kirkko auttajana – vastuun ja vaikuttamisen näkökulmat

Edellisen luvun pohjalta voidaan todeta, että luterilainen näkemys pitää sisällään hyvin vahvasti ajatuksen siitä, että köyhyys ei ole tavoiteltava tai hyväksyttävissä oleva ihmisen olotila. Samoin luvussa 4.2.1. todettiin, että Lutherin ajattelun liittyi selvästi myös konkreettisia toimenpide-ehdotuksia ja avustustyön organisointia köyhyyden ja kerjäläisyyden poistamiseksi. Köyhyyden vastustaminen ei siis ole jäänyt ainoastaan idean tasolle, vaan tähän tavoitteeseen on pyritty myös käytännössä aktiivisesti. Näin perusteltuna myös Yhteisvastuukeräyksen rohkaisu köyhyyden ja epäoikeudenmukaisuuden poistamiseksi vaikuttaa hyvin luontevalta päämäärältä. Tämän luvun tarkoituksena on tarkastella avustustyöstä kannettavan vastuun siirtymistä kirkolta valtiolle sekä tämän näkökulman merkitystä Yhteisvastuukeräykselle.

Köyhyys koetaan edelleen yhteiskunnalliseksi epäkohdaksi ja sen vastustaminen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi tehtäväksi. Toisaalta köyhyyden ja kirkon toimintavalmiuden ja –edellytysten suhde on muuttunut. Arffmanin luterilaista auttamisjärjestelmää koskevassa esityksessä korostettiin ajatusta, jonka mukaan kirkko ja kaupunki toimivat alussa yhteistyössä köyhyyden ja kerjäläisyyden poistamiseksi. Ensisijainen työvastuu näytti Arffmanin antaman kuvauksen perusteella olevan kirkolla, sillä maallinen valta lähinnä valvoi ja saattoi voimaan

kirkon taholta annettuja määräyksiä ja säännöksiä.¹²⁷ Myös Suomessa kirkko huolehti avustustyön organisoinnista aina 1800-luvun lopulle asti, jolloin päävastuu siirtyi kirkolta valtiolle.¹²⁸

Tämän jälkeen diakonian varsinaisen avustustyötä koskevan tehtävän rinnalle on noussut tehtäviä, jotka selvästi näyttäisivät liittyvän edellä mainittuun kirkon ja valtion avustustyöstä kannettavan vastuun uudelleenjakoon. Kirkon avustustyö on yhtäältä saatettu nähdä yhteiskunnan tarjoamien palveluiden täydentäjäksi ja uusien impulssien antajaksi, jolloin kirkko pyrkii auttamaan nimenomaan niitä ryhmiä, jotka eivät vielä kuulu yhteiskunnan tarjoaman avun piiriin tai ovat syystä tai toisesta joutuneet sen ulkopuolelle.¹²⁹ Tämä kehitys on vaikuttanut siihen, että kirkon auttamistyö on tulkittavissa myös yhteiskunnalliseksi vaikuttamistyöksi, sillä se ei kohdistu ainoastaan autettavien olojen parantamiseen, vaan se kertoo myös jotain yhteiskunnallisesta tilanteesta sekä sen tarjoaman tukiverkoston puutteista. Koska ensisijainen vastuu hyvinvoinnista kuuluu yhteiskunnalle, kirkon tekemä avustustyö on ainakin jossain määrin tulkittavissa osoitukseksi valtion tarjoamien palveluiden ja tukiverkkojen puuttumisesta.

Erityisen suorana kirkon avustustyön sisältämän yhteiskunnallisen viestin merkitys sekä hyvinvointivaltioon kohdistetut odotukset näkyivät 1990-luvulla. Taloudellisen kasvun aikana kirkon ja valtion suhdetta kuvasti Malkavaaran mukaan kirkon puolelta luottamus valtion toimia kohtaan. Laman myötä hyvinvointiyhteiskunnan malli näytti joutuneen uhatuksi ja kirkko halusi nousta puolustamaan sen olemassaoloa. Tämän puolustuksen näkyviä kannanottajia olivat piispojen yhteinen puheenvuoro *'Kohti yhteistä hyvää'*,¹³⁰ ja kirkon Nälkäryhmän

¹²⁷ Arffman 2002, 184.

¹²⁸ Suomalaista diakoniaa tutkinut Hannu Mustakallio toteaa tämän merkinneen armeliaisuuden lähtökohdista nousseen kirkollisen avustustyön muuttumista määräraahaperustaiseksi toiminnaksi, jossa korostuivat yksilön oma vastuu sekä tehokkuus. Koska päätösvalta siirtyi kirkolta valtiolle, kirkon asema näytti muuttavan myös aiempaa enemmän kommentoijan rooliksi. Kokonaan kirkko ei silti laupeudentyöstä luopunut, sillä Mustakallion tietojen mukaan merkintöjä avustustyöstä löytyy edelleen vielä myöhemmistä kirkkolain säädöksistä. Mustakallio 2002, 199.

¹²⁹ Malkavaara 2002a, 257.

¹³⁰ *'Kohti yhteistä hyvää'* on Suomen kirkon piispojen yhteinen puheenvuoro, jossa puolustetaan vahvasti hyvinvointivaltion mallia ja esitetään huoli globalisaation ja vapaiden pääomaliikkeiden aikaan saamien yhteiskunnallisista vaikutuksista. Piispojen kannanotto herätti laajaa huomiota lehdistössä ja viritti vilkkaan mielipiteiden vaihdon. Tätä lehtikeskustelua on esitellyt tarkemmin

kokoaminen¹³¹. Konkreettisenä avustustyönä kirkko aloitti Ruokapankkien perustaminen, joka ei näyttänyt saavan varauksetonta tukea. *'Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille'* julkaisussa todetaan seuraavasti:

”Ruoan jakaminen ei voi olla pysyvä ratkaisu köyhyysongelmaan. Tässä kirkko elää kuitenkin jännitetilassa. Joidenkin mielestä kirkko tekee sille ominaista laupeudentyötä, kun se ruokkii nälkäisiä. Jeesuksen esimerkin väikkyä tällöin mielessä. Toisaalta pelätään tilannetta, jossa valtio ja kunnat laistavat vastuustaan sysäämällä köyhät kirkon ja muiden toimijoiden syliin.”¹³²

Tarkoitukseni on ollut osoittaa, että edellisessä luvussa esittämäni ajatus köyhyden vastustamisesta ja kirkon aktiivisesta roolista sen poistamiseksi on liikuttu tilanteeseen, jossa kirkkoa voidaan arvostella kielteisesti auttamisesta. Köyhien auttaminen ei sinällään ole moitittavaa, mutta siihen sisältyy samalla uhka siitä, että avustustyöstä ja vastuunkannosta tulee sen vuoksi entistä merkittävämpi osa kirkon työtä. Köyhyden vastustamisesta on tämän kautta tullut selvästi poliittinen ja yhteiskunnallinen asia, jossa ongelma pyritään kirkon taholta ratkaisemaan vaikuttamalla ensisijaisesti päättäjiin ja vallankäyttäjiin ei itse köyhiin.¹³³

Seija Parviainen artikkelissaan *'Piispojien luterilainen sosiaalietiikka globaalitalouden paineessa'*. Parviainen (2000).

¹³¹ Nälkärühmällä tarkoitetaan kirkon kokoon kutsumaa laajapohjaista työryhmää, jossa olivat edustettuina kuusi suurinta eduskuntaryhmää, merkittävimmät työmarkkinajärjestöt, kunnat, kirkko sekä eräät keskeiset kansalais- ja sosiaalijärjestöt. Työryhmän tukena toimi erillinen valmistelutyötä varten koottu kuudentoista sosiaalialan asiantuntijan joukko. Nälkärühmän työn tuloksena ilmestyi kannanotto, jossa esitettiin erilaisia toimenpide ehdotuksia, joiden tarkoituksena oli ehkäistä ja vähentää vakavia köyhyysongelmia, syrjäytymistä ja huono-osaisuuden kasautumista. Hallitus otti Nälkärühmän esityksen sellaisenaan kevään 1999 ohjelmaansa. Malkavaara 2002b, 301. Nälkärühmän ehdottamien toimenpiteiden toteutusta on arvioitu Kirkkopalveluiden Köyhyden ja syrjäytymisen vastaisen projektin ohjausryhmässä. RVF 2002, 53-56.

¹³² RVF, 19.

¹³³ Kirkon velvoitteet köyhyden poistamiseksi vaikuttavat säilyneen suoraviivaisimpina nimenomaan suhteessa kehitysmaihin. Esimerkiksi Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) julkaiseman asiakirjan *'Towards a Church in Solidarity with the Poor'* perusteella kirkkoja kehoitetaan erityisesti tukemaan kehitystä, jonka päämääränä ovat oikeudenmukaisuus, omaehtoisuus ja taloudellinen kasvu. RVF, 16. Julkilausuma viittaa selvästi konkreettisen toiminnan vaatimukseen, jonka tavoitteena on köyhyden poistaminen. Arkkipiispa John Vikström kirjoittaa myös artikkelikokoelmassaan kirkkojen tehtävästä kehitysmaiden olojen parantamiseksi. Vikström edellyttää kirkolta kolmenlaisia toimenpiteitä, jotka tähtäävät edellä mainitun kaltaisten julkilausumien toteuttamiseen käytännössä. Ensinnäkin kirkon edellytetään toteuttavan omaa kehitysapuaan köyhissä kolmannen maailman maissa. Toiseksi kirkon on toimittava poliittisena painostusryhmänä omassa maassaan, tuomalla yhä uudelleen esille kehitysmaiden ongelmia sekä

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen näkökulma on esitteissä ollut sangen heikosti esillä. Ainoastaan muutamista esitteistä lähinnä 1990-luvulla löytyy mainintoja, jotka viittaavat kirkon ja valtion välisiin suhteisiin auttamistyössä tai valtion velvoitteeseen pitää huolta kansalaisistaan.

”Sosiaali- ja terveyspalveluja on ryhdytty karsimaan kovalla kädellä. siksi Yhteisvastuukeräyksen avustuskohteeksi on otettu haavoittavissa elämäntilanteissa elävien perheiden auttaminen”¹³⁴

”Vaikeutta lisää hoitopaikkojen vähentäminen ja yhteiskunnallisen kuntoutusjärjestelmän riittämättömyys. Mielenterveysongelmaisia hoidetaan entistä enemmän avohoidossa.”¹³⁵

Tässä luvussa olen halunnut nostaa esiin kirkon ja julkisen vallan vastuuta ihmisten hyvinvoinnista sekä kirkon roolia toisaalta hyvinvointipalvelujen täydentäjänä ja yhteiskuntakriitikkona. Aineiston perusteella keräysesitteissä on ensisijaisesti haluttu korostaa edellisessä luvussa esittämäni vahvaa näkemystä reformaatioon liittyvästä köyhyyden vastustamisesta ja välttää motivoinnissa sellaisia tapoja, joissa avustustyö voitaisiin kokea yhteiskunnan laiminlyömiä velvollisuuksien paikkaamiseksi. Toisaalta viittauksia tämänkaltaiseen lähestymistapaan on löydettävissä muutamista niistä esitteistä, jolloin kotimaan taloudellinen tilanne oli huono. Todennäköistä on, että suoraan esitetyn yhteiskuntakritiikin sijaan Yhteisvastuukeräys on keräyskohteiden valinnalla pyrkinyt herättämään keskustelua hyvinvointivaltion tarjoamien palveluiden ja tukiverkon kattavuudesta sekä nostamaan esiin niitä ihmisryhmiä, joiden avuntarve on suuri.

vaatimaan toimenpiteitä myös yhteiskunnallisella tasolla. Kolmanneksi kirkolta odotetaan yleiseen mielipiteeseen vaikuttavaa muokkaustyötä, joka tarkoittaa arvokeskustelun virittämistä ja ylläpitämistä. Vikström 1992, 196-197. Myös Vikströmin hahmottelussa yhteiskunnallinen vaikuttaminen näkyy selvästi yhtenä olennaisen tekijänä. Toisaalta Vikström näkee myös suoran avustustyön välttämättömänä kirkon tehtävänä.

¹³⁴ Keräysesite 1994.

¹³⁵ Keräysesite 1993.

6. LOPPUKATSAUS

Tutkimuksen tehtäväksi asetettiin niiden keinojen ja tapojen tarkastelu, joilla Yhteisvastuukeräys on pyrkinyt rohkaisemaan ihmisiä osallistumaan keräykseen sekä näiden keinojen yhteensopivuuden pohtiminen luterilaisen sosiaalietiikan kanssa. Tutkimuksen näkökulma on eettinen.

Tutkimuksen aineiston muodostivat Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteet vuosilta 1959, 1960, 1974 sekä 1976-2003. Aineistoa täydennettiin muutamilla muilla esitteillä, jotka sisällöltään vastasivat valtakunnallisia keräysesitteitä. Nämä esitteet on merkitty lähteisiin keräysjohtajan tervehdyksinä. Lisäksi aineistoon otettiin mukaan yksi keräysesite, joka oli käytössä ainoastaan Tampereen evankelis-luterilaisissa seurakunnissa. Vuosien 1950-1973 väliseltä ajalta keräysesitteitä on tallessa ainoastaan sattumanvaraisesti, joten tältä osin aineisto ei kata koko Yhteisvastuukeräyksen historiaa. Keräysesitteitä on painettu sekä suomen- että ruotsinkielisinä. Tutkimuksessa on käytetty ensisijaisesti suomenkielistä esitettä, mutta mikäli sellaista ei ole ollut saatavilla, lähteenä on käytetty ruotsinkielistä esitettä. Tutkimuksessa ei otettu kantaa siihen, miten erikieliset esitteet mahdollisesti poikkesivat sisällöllisesti toisistaan. Aineisto on kerätty Kirkkopalveluiden arkistosta, jossa keräysesitteistä on pyritty säilyttämään systemaattisesti.

Tutkimus toteutettiin analysoimalla ja referoimalla sekä lähdeaineistoa että aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Tämän pohjalta muodostettiin temaattisia kokonaisuuksia, joissa käsiteltiin rinnakkain esitteissä käytettyjä motivaatiotekijöitä sekä luterilaista auttamis- ja lahjoittamiskäsityksiä kuvaavia näkemyksiä.

Ensimmäinen temaattinen kokonaisuus käsitteli keräysesitteiden näkökulmasta palkitsemiseen liittyviä tapoja motivoida lahjoittajia. Aineiston pohjalta todettiin, että keräysesitteissä on käytetty konkreettisia, taloudelliseen hyötyyn viittaavia palkintoja, hyvää mieltä ja kiitosta sekä oman hyödyn turvaamista lahjoittamiseen houkuttelevina keinoina. Taloudelliseksi hyödyksi tulkittiin verovähennysoikeutta

koskevat maininnat. Verovähennysten sijaan viime vuosikymmenen aikana korostunut tuotemyynti keräyksen yhtenä muotona vastasi nykyään konkreettista palkitsemista. Hyvällä mielellä palkitsemiseksi ymmärrettiin erilaiset palautteenantotavat, jotka edistivät lahjoittajan kokemaa mielihyvää lahjoituksestaan. Lahjoittajan omaan hyötyyn vedottiin laajentamalla keräyskohteen esiin nostama ongelma käsittämään koko yhteiskuntaa. Ongelman ratkaiseminen ja tätä kautta avustustyön tulokset tähtäsivät yhteisen hyvän edistämiseen, josta myös lahjoittaja itse voisi tulevaisuudessa olla osallinen. Lopuksi esitettiin, että palkintojen käyttö näyttää viittaavan olettamukseen, jonka mukaan ihminen on itsekkyytensä vuoksi haluton auttamaan muita ilman vastalahjaa.

Kristillisen avustustyön periaatteita käsittelevässä luvussa todettiin Antti Raunion esityksen mukaisesti, että auttamisen tulisi pohjata lahjan antamisen ajatukseen. Raunion tulkinnan pohjana oleva Lutherin näkemys lahjoittavasti rakkaudesta edellytti avustustyöltä epäitsekkyyttä. Lahjan antajaa motivoi tämän tulkinnan mukaan halu jakaa Jumalalta tulevaa hyvää eteenpäin ilman vastalahjaa. Tämä tarkoitti, että lahjan antaja ei myöskään saanut pyrkiä saavuttamaan auttamisen avulla muita päämääriä. Näihin tunnuspiirteisiin vetoamalla tutkimus pyrki osoittamaan, että palkintojen käyttäminen ei vastaa kristilliselle avustustyölle ominaisia piirteitä.

Ihmisen itsekkyyttä pohtivassa alaluvussa todettiin, että luterilaisen ihmiskuvan mukaan itsekkyyks kuuluu langenneeseen eli luonnolliseen ihmiseen. Raunion tulkinta itsekkyydestä erotti toisistaan filosofisen ja teologisen egoismin. Filosofiseksi egoismiksi tulkittiin sellainen itsekkyyks, joka on havaittavissa ulospäin ja teologiseksi egoismiksi sellainen itsekkyyks, joka viittaa ihmisen sisäiseen motivaatioon ja erityisesti yritykseen hankkia hyvillä teoilla moraalisia ansioita. Palkintojen käyttäminen Yhteisvastuukeräyksessä näytti viittaavan molempien itsekkyyden tulkintatapojen hyödyntämiseen. Tutkimus esitti, että itsekkyyden hyväksyminen toiminnan lähtökohdaksi ja edelleen sen edistäminen palkitsemalla eivät sovi siihen tulkintaan, minkä luterilainen oppi itsekkyydelle antaa. Lisäksi todettiin, että palkitsemisella Yhteisvastuukeräys asettaa

ensisijaiseksi päämääräkseen auttamisen. Tästä seurasi päämäärään tähtäävien keinojen tulkitseminen toissijaisiksi. Näiden päämäärien sijasta luterilaisen moraalikäsitteiden mukaisesti ihmisiä tulisi nimenomaan herättää huomaamaan oma itsekkyytensä sekä ansioitten keräämiseen liittyvä moraalinen itsepetos. Itsekkyyteen herättämisen velvoite koskee myös Yhteisvastuukeräystä kirkkoon kuuluvana organisaationa sekä asennekasvattajana. Tästä syystä itsekkyyttä ei pidä välineellistää keinoksi, jolla pyritään saavuttamaan hyvä päämäärä.

Toinen temaattinen kokonaisuus keskittyi lähimmäisyyteen yhtenä auttamiseen motivoivana keinona. Aineistossa autettavia kuvattiin kahdella tavalla; avun tarvitsijoina ja avun vastaanottajina. Avun tarvetta kuvattaessa esitteissä keskityttiin autettavien hädän suuruuden ja avun välttämättömyyden kuvauksiin. Tavoitteena oli herättää lukijassa myötätuntoa autettavia kohtaan sekä tarjota mahdollisuus samaistua heidän elämäntilanteisiinsa. Lisäksi tutkimuksessa kävi ilmi, että esitteissä puhuttiin usein nimenomaan autettavan tarpeista ja ainoastaan muutaman kerran oikeuksista.

Avun vastaanottamista käsittelevässä luvussa todettiin, että avuntarpeen lisäksi esitteissä oli useissa kohdin haluttu korostaa autettavien kykyä hyödyntää saamaansa apua. Autettavia ei haluttu nähdä yksinomaan epätoivoisina ja ulkopuolisen avun tarpeessa olevina, vaan myönteisesti ja aktiivisesti elämään suhtautuvina. Myönteisen kuvan luomiseen pyrittiin viittaamalla suoraan autettavien ominaisuuksiin, haluun toimia itsensä ja yhteisönsä parhaaksi, tulevaisuutta koskeviin mahdollisuuksiin sekä käyttämällä esitteissä yksittäisten ihmisten tarinoita, jotka kertovat avun saamisen positiivisista vaikutuksista.

Lähimmäisen tarvetta tarkasteltiin tämän jälkeen laupiaan samarialaisen vertauksen sekä Kultaisen säännön näkökulmasta. Molemmat tulkintatavat keskittyivät nimenomaan lähimmäisen tarpeen tunnistamiseen ja todellisen tarpeen erottamiseen ihmisen mielihyväpyrkimyksistä. Mielihyväpyrkimykseksi ymmärrettiin sellaiset tarpeen ilmaukset, jotka pyrkivät ensisijaisesti lisäämään tarvitsijan omaa hyvää ja näin palvelemaan hänen vääristynyttä tahtoaan. Todellinen tarve ei pyri mielihyvään. Tutkimus pyrki osoittamaan, että

Yhteisvastuukeräyksen osalta mielihyvän ja todellisen tarpeen välistä arviointia tapahtuu jo avustuskohdeita valittaessa. Sen sijaan keräysesitteet tarjoavat laupiaan samarialaisen vertausta muistuttavan mahdollisuuden havaita ja ottaa huomioon lähimmäisen tarve; keräysesitteissä lähimmäisen tarve esitettiin ihmisille, jolloin heidän tehtäväkseen jäi tarpeen tunnistaminen ja siihen reagoiminen.

Tutkimuksessa kävi ilmi, että kumpikaan, vertaus tai Kultainen sääntö, ei näyttänyt painottavan avun vastaanottamiseen liittyviä kysymyksiä. Kyky hyödyntää saatua apua, näytti joka tapauksessa liittyvän läheisesti reformaation alkuaikoina toteutettuun avustustyöhön sekä nykyisen hyvinvointiyhteiskunnan toimintaperiaatteisiin. Varhaiseen luterilaiseen avustustyöhön sisältyi yhtenä periaatteena avun tilapäisyys. Avun tarkoituksena oli ehkäistä kerjuukulttuurin syntymistä sekä vahvistaa ihmisten taloudellista itsenäisyyttä. Ajatuksena oli, että ne, jotka pystyivät itse huolehtimaan omasta toimeentulostaan, voisivat avun turvin selvittää pahimman yli ja sen jälkeen taata toimeentulonsa itse. Hyvinvointiyhteiskunnan toimintaperiaatteita tarkasteltaessa todettiin, että myös sen toiminnan edellytyksiin kuuluu yksilöiden taloudellisen itsenäisyyden arvostaminen sekä halu toimia tuottavalla tavalla yhteisön hyväksi. Tutkimus esitti, että vastikkeettomia etuja sekä taloudellista riippuvuutta toisista paheksutaan, sillä ne rappeuttavat pyrkimyksiä yhteisen hyvän keräämiseen sekä vähentävät taloudelliseen itsenäisyyteen liittyvää arvostusta. Näiden esimerkkien pohjalta katsottiin olevan johdonmukaista, että myös Yhteisvastuukeräys haluaa luoda autettavista sellaisen kuvan, joka pyrkii korostamaan heidän haluaan pyrkiä avun turvin omatoimisuuteen sekä itsenäisyyteen.

Kolmas temaattinen kokonaisuus käsitteli Yhteisvastuukeräyksen tarjoamia mahdollisuuksia vaikuttaa ja saada aikaan muutosta yhtenä motivaatioon vaikuttavana tekijänä. Aineistosta löytyi kaksi tapaa käsitellä vaikuttamista, jotka molemmat liittyivät toiminnan tavoitteisiin. Ensinnäkin lahjoittamiseen houkuteltiin esittelemällä avustustyöllä saavutettavia konkreettisia muutoksia korostamalla toiminnan luotettavuutta. Molemmat lähestymistavat tähtäsivät siihen, että keräystoiminnasta ja sen pohjalta toteutetusta avustustyöstä haluttiin antaa sellainen kuva, joka viestii auttamisen kannattavuudesta. Toinen

tavoitteisiin liittyvä vaikutusmahdollisuus käsitteli arvoja ja arvojen toteutumista. Luvussa esitettiin, että Yhteisvastuukeräys haluaa toiminnassaan sitoutua vastuuseen ja oikeudenmukaisuuteen. Nämä arvot löytyivät myös keräysesitteistä. Vastuuseen liitettiin osittain sekä velvoittavuutta että vapaaehtoisuutta. Lisäksi vastuu ymmärrettiin usein erityisesti globaalina arvona, joka korostui yhteisen maailman ja luomakunnan ykseyden ajatuksina. Oikeudenmukaisuus kuvattiin esitteissä taloudellisen hyvinvoinnin tasaamiseksi sekä muutamissa tapauksissa ansioihin perustuvaksi huomionsoitukseksi. Yhteenvetona molemmista näkökulmista voitiin todeta, että ne viestivät voimakkaasti yksilön vaikutusmahdollisuuksista sekä pitävät yllä ajatusta siitä, että köyhyyteen ja epäoikeudenmukaisuuteen voidaan puuttua.

Kun tutkittiin köyhyyden hengellistä ja yhteiskunnallista asemaa reformaatioissa, kävi ilmi, että Lutherin esittämät ajatukset vanhurskauttamisopista sekä hänen talousajattelunsa vaikuttivat merkittäväällä tavalla siihen, että köyhyyteen voitiin suhtautua sen myötä yhteiskunnallisena epäkohtana. Tästä syystä myös Yhteisvastuukeräyksen ylläpitämä köyhyyden ja epäoikeudenmukaisuuden poistamiseen tähtäävä motivointi vaikutti perustellulta. Edelleen kuitenkin todettiin myös, että omaisuuden oikea käyttö sekä suhtautuminen kohtuulliseen toimeentuloon eivät perusteluina ole saaneet juurikaan esitteissä huomiota. Viittaukset lahjoittajien hyvinvointiin on mahdollisesti koettu syyllistävinä ja tämän vuoksi niitä ei ole haluttu käyttää.

Auttamistyöhön liittyvää kirkon ja yhteiskunnan välistä vastuunjakoa tarkasteltaessa todettiin, että kirkko on organisaationa itse vetäytynyt ensisijaisen auttajan roolista ja vastuu on siirtynyt sen myötä valtiolle. Tämä kehitys on kaventanut kirkon mahdollisuuksia toimia aktiivisesti auttajana jopa siinä määrin, että jotkin avustustoimenpiteet voidaan tulkita myös moitittavina. Lisäksi auttamistyöhön sisältyi pelkoa siitä, että valtio pyrki näin siirtämään vastuun huono-osaisien auttamisesta jälleen kirkolle. Köyhien ja huonompiosaisten auttamisen sijaan kirkon köyhyyden vastaisen työn painopiste oli siirtynyt yhteiskunnalliseen ja poliittiseen vaikuttamistyöhön. Yhteisvastuukeräyksen esitteissä yhteiskunnallista vaikuttamista tai yhteiskuntakritiikkiä oli tuotu esiin

vähän. Suoran kritiikin sekä laiminlyöntien ja puutteiden osoittamisen sijaan Yhteisvastuukeräys oli pyrkinyt ennemminkin nostamaan esiin avuntarpeessa olevia ihmisryhmiä ja sitä kautta herättämään keskustelua hyvinvointivaltion tarjoamien tukiverkkojen kattavuudesta. Yksittäisen lahjoittajan kannalta viesti oli tähdätty enemmän ihmisten vastuunkantoa korostavaan kuin yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävään motivointiin.

Tutkielma pyrki kokoavasti kuvaamaan niitä teemoja, jotka nousivat esiin Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteissä käytetyissä motivointiin liittyvissä kuvauksissa. Teemat muodostuivat lopulta melko laajoiksi ja kävi ilmi, että lahjoittamishalukkuuteen oli pyritty vaikuttamaan hyödyntämällä laajasti eri luterilaisen sosiaalietiikan osa-alueita. Jatkotutkimuksen kannalta kaikki kolme tässä tutkimuksessa esitettyä teemaa tarjoavat edelleen mahdollisuuksia syventää analysointia sekä nostaa esiin tässä huomiotta jääneitä yksityiskohtia. Samoin teemojen ja motivaatiotekijöiden vaihtelu eri aikoina sekä kohteen vaikutus motivoinnissa käytettyihin keinoihin voisivat tarjota aiheen kannalta kiinnostavaa lisätietoa.

7. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Kirkkopalveluiden hallussa oleva aineisto

- Yhteisvastuukeräyksen keräysesitteet vuosilta 1959, 1960, 1974 sekä 1976-2003
- Yhteisvastuukeräyksen päätoimikunnan tervehdykset vuodelta 1973 ja 1977
- Tampereen evankelis-luterilaisten seurakuntien Yhteisvastuukeräyksen keräysesite vuodelta 1967
- Yhteisvastuukeräyksen yleisesitteet

Kirjallisuus

- Arffman, Kaarlo
2002 ”Luterilainen auttamisjärjestelmän reformi” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 157-186.
- Frankena, William K.
1973 *Ethics*. 2nd edition. Prentice-Hal, Inc. New Jersey.
- Gothóni, Raili
2000 ”Uusia toimintamalleja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.” - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta*. Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisuja nro 4. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 308-327.

Grönlund Henrietta

- 2003 *Yhteisvastuukerääjät jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa: tutkimus vapaaehtoisten arvoista, uskonnollisuudesta ja vapaaehtoisuuden syistä.* HYTTK. Käytännöllisen teologian pro gradu –työ.

Hallamaa, Jaana

- 1999 ”Hyvät työt eivät pelasta eli miksi pohjolassa on niin ankara verotus?” - *Rahan teologia ja Euroopan kirkot - Lopun ajan sosiaalietiikka.* Toim. Jaana Hallamaa. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 179-198.
- 2002 ”Työ, toimeentulo ja tulevaisuuden talous.” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä.* Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 313 - 327.

Hanska, Jussi

- 2002 ”Hurskas kurjuus? – Kerjäläisveljien sosiaalinen eetos 1200-luvulla.” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä.* Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 87 - 109.

Härkönen, Riikka

- 1999 *Yhteisvastuun ajankuvat.* Pieksämäki.

Kangas, Olli ja Saari, Juho

- 2000 ”Yhteisvastuukeräys ja altruismi: Yhteisvastuukeräyksen tuoton kehitykseen vaikuttaneet tekijät vuosina 1950-1998.” - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta.* Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisuja nro 4. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 231- 264.

Kantoniemi, Maija

- 1972 *Yhteisvastuukeräys 1950-1969.* HYTTK. Käytännöllisen teologian pro gradu –työ.

Kirjavainen, Heikki

- 1996 *Moraali, motivaatio ja yhteiskunta. Johdatus eräisiin motivaatioteoreettisiin sosiaalietiikan keskeisiin ongelmiin.* Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 199. Kirjakas/RT-paino. Pieksämäki.

Knuuttila, Simo

- 1999 ”Eurooppa, kirkot ja aatteet” - *Rahan teologia ja Euroopan kirkot - Lopun ajan sosiaalietiikka.* Toim. Jaana Hallamaa. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 11-32.

Kuusimäki, Kalle

2000 ”Pyyteettömiä kertomuksia. Eräitä moraalifilosofisia ja aatehistoriallisia huomioita altruismista.” - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta*. Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisu nro 4. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 17-46.

Leskinen, Tapio

2000 ”Kansainvälinen diakonia Yhteisvastuukeräyksen osana.” - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta*. Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisu nro 4. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 299-307.

2003 *Gloobalin auttajajan arvot ja moraalit. Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoiseen kehitysohjelmaan*. Pianopörssi Oy. Helsinki.

Lindberg, Carter

2001 ”Luther on Poverty.” - *Lutheran Quarterly, Vol XV, Nr. 1*. S 85-101.

Luther, Martin

IK *Iso katekismus – Lutherin Vähä ja Isokatekismus sekä Schmalkaldenin opinkohdat*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisu nro 138. Jyväskylä 1984.

PHT *Puhe hyvistä töistä. Sermon Von Den Guten Werken 1520*. Suomennos Juhani Elenius. Herättäjä-Yhdistys ry. Vaasa. 1984.

Lyons, David

1992 ”Utilitarianism” - *Encyclopedia of Ethics*. Toim. Lawrence C. Becker. St James Press. Chicago ja Lontoo. S. 1261-1286.

Malkavaara, Mikko

2000a ”Yhteisvastuun viisi vuosikymmentä” - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta*. Toim. Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisu nro 4. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 127-227.

2000b ”Diakonian, teologian ja diakonian teologian murrokset” – *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Toim. Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen, Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisu nro 5. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 17-57.

- 2002a ”Sodasta laman kynnykselle – Köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa.” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 221 - 260.
- 2002b ”Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi - Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan.” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 283 - 312.

Mannermaa, Tuomo

- 1992 *Paralleleja. Lutherin teologia ja sen soveltaminen*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 182. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Mustakallio, Hannu

- 2002 ”Köyhät, sairaat ja kirkko. Suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle.” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 197 - 220.

Nikolainen, Aimo T.

- 1975 ”Kansainvälinen vastuumme uuden testamentin valossa” – *Vastuu - Yhteisvastuu*. Toim. Harri Heino & Heikki Toivola. SKSK. Vammala. S. 7-12.

Ollila, Maija-Riitta

- 1997 *Moraalin tuolla puolen*. WSOY. Juva.

Parviainen, Seija

- 2000 ”Piispojen luterilainen sosiaalietiikka globaalitalouden paineessa” - *Kirkonkirjat köyhyydestä*. Toim. Matti Heikkilä, Jouko Karjalainen, Mikko Malkavaara. Kirkkopalvelujen julkaisuja nro 5. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 117-148.

Pursiainen, Terho

- 1998 *Kymmenen [uutta] käskyä nykyajalle*. WSOY. Juva.

Raivio, Leena

- 2004 ”Yhteisvastuukauppaan verkossa tai Töölössä”, *Kirkko & Kaupunki* 5/2004. S 13.

Raunio, Antti

- 1989 ”Luonnollinen laki ja jumalallinen rakkaus. Lutherin tulkinta Kultaisesta säännöstä 1522-1523” - *Usko ja rakkaus. Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään*. Toim. Simo Peura. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 165. Gummerus kirjapaino oy. Jyväskylä. S. 117-135.
- 1994 ”Mikä on Kultainen sääntö?” - *Teologinen aikakauskirja*. 1994. S. 622-632.
- 1999 ”Suurten kirkkokuntien sosiaalieettinen opetus” - *Rahan teologia ja Euroopan kirkot - Lopun ajan sosiaalietiikka*. Toim. Jaana Hallamaa. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 64-94.
- 2000 ”Ihminen elää pelkästään toisille eikä itselleen.” Luterilainen käsitys altruismista ja egoismista ihmisen toiminnan motivaationa - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta*. Toim. Mikko Malkavaara. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 47-89.
- 2002 ”Kristittyjen keskuudessa kenenkään ei pitäisi kerjätä - Köyhyyden ongelma Lutherin teologiassa” - *Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä. S. 132 -156.

Rawls, John

- 1988 *Oikeudenmukaisuusteoria*. WSOY. Juva.

RVF

- 2002 *Ruokapankeista vaikuttamisen foorumeille – Näkökulmia kirkon yhteiskuntavastuuseen*. Kirkkopalvelut. Julkaisu Kirkkopalveluiden hallussa.

Saari, Juho

- 2000 ”Altruismi sosiaalitieteellisessä ja sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa - *Ei etsi omaansa. Tutkimuksia altruismista ja yhteisvastuusta*. Toim. Mikko Malkavaara. Kirjapaino Raamattutalo Oy. Pieksämäki. S. 90-124.

Siltanen, Tuija

- 1989 ”Yhteisvastuukeräyksen julisteet kertovat” - *Ihmiseltä ihmiselle. Yhteisvastuukeräys 40*. Kerran. Toim. Maria Parttimaa. SKSK-Kustannus Oy. Jyväskylä. S.74-83.

Singer, Marcus G.

1992 "Golden Rule" – *Encyclopedia of Ethics*. Toim. Lawrence C. Becker. St James Press. Chicago ja Lontoo. S. 405-408.

Tanskanen, Kalevi

1990 *Luther ja keskiajan talousetiikka. Vertaileva tutkimus*. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 169. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Tapiola, Kirsi

2000 *Meidän maailman lapset – vuoden 1994 Yhteisvastuukeräys*. HYTTK. Käytännöllisen teologian pro gradu –työ.

Taylor, Craig

2002 *Sympathy. A Philosophical Analysis*. Palgrave Macmillan. New York.

UYV

1972 *Uskonvanhurskaus ja yhteiskunnallinen vastuu. – Pelastus ja yhteiskunta. Kaksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon toimeksiannosta laadittua mietintöä*. Toim. Maunu Sinnemäki. Helsinki. S. 11-53.

Vikström, John

1992 *Myös maan päällä. Artikkeleita, esitelmiä ja puheita sosiaalietiikan alalta*. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsinki.